
УДК 80+811.111+ 801.8+82+082.2

ББК 94

Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: Warszawa, ul. Wyszogrodzka, 16
e-mail: info@conferenc.pl

Cena (zł.): bezpłatnie

Zbiór raportów naukowych.

Z 40 Zbiór raportów naukowych. „Naukowe prace, praktyka, opracowania, innowacje 2013 roku„. (30.12.2013 - 31.12.2013) - Zakopane: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2013. - 84 str.

ISBN: 978-83-63620-22-6 (t.5)

Zbiór raportów naukowych. Wykonane na materiałach Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji 30.12.2013 - 31.12.2013 roku. Zakopane.

Część 5.

УДК 80+811.111+ 801.8+82+082.2

ББК 94

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora zakazany.

Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów.

Pisownia oryginalna jest zachowana.

Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour».

Obowiązkowa odniesienia do zbioru.

ISBN: 978-83-63620-22-6 (t.5)

"Diamond trading tour" ©

SEKSJA 22. FILOLOGIĘ. (ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ)

1. Велієва Б. Т.....	5
МОВА ТВОРІВ І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО	
2. Яковлева Т.Б., Фионова А.А.....	7
СОВРЕМЕННОЕ ЗВУЧАНИЕ РУССКОЙ КЛАССИКИ	
3. Mirtskhulava L.V.....	11
REAL POSSIBILITY TO TURN THE WORLD INTO “ONE BIG TEXT”- POST-MODERNISM OR ITS SUBSEQUENT PERIOD?	
4. Умерової З. К.....	13
ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИКИ ВОЛОДИМИРА САМІЙЛЕНКА	
5. Воронова А.І.	15
СИСТЕМА ТЕМАТИЧНИХ РОЗГАЛУЖЕНЬ У ЛИСТУВАННІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ	
6. Karimova F.	19
RHYMED PROSE ART IN ALISHER NAVOI’S INTRODUCTIONS (PRELUDES)	
7. Арделян О. В.	22
ВНУТРІШНЯ ФОРМА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З ОНОМАСТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ	
8. Куренкова Т.Н.....	27
МИКРОПОЛЕ «СПЕЦИИ И ЖИРЫ» КАК ЧАСТЬ ЛСП «ЕДА» В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ Н. В. ГОГОЛЯ, А. П. ЧЕХОВА, М. А. БУЛГАКОВА	
9. Маймакова А.Д.	30
ОСОБЕННОСТИ СЕМАНТИКИ ОТНОСИТЕЛЬНЫХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ С СУФФИКСАМИ -Н-, -ОВ-, -СК- И СПОСОБЫ ИХ ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОГО ОПИСАНИЯ	
10. Бабушка В. І.	34
АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ АСОЦІАЦІЙ У ПСИХОЛІНГВІСТИЦІ	
11. Жорсан О. М., Зуєнко Н. О 38	
НАУКОВО – ТЕХНІЧНІ ТЕРМІНИ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ. ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ	
12. Москаленко С.А., Мельник Н.М..... 42	
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МОТИВАЦІЇ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСВОЄННЯ МАТЕРІАЛУ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	
13. Shcherbakova O..... 44	
THE THEORY OF LANGUAGE SITUATION IN CONTEMPORARY AMERICAN SOCIOLINGUISTICS	
14. Коваль Л. М. 48	
ПРЕДИКАТНО-ПРЕДИКАТНА ОСНОВА ДВОЕЛЕМЕНТНОГО ГОЛОВНОГО КОМПОНЕНТА БЕЗОСОБОВИХ РЕЧЕНЬ ІЗ ФАЗОВИМ ЗВ'ЯЗКОВИМ ДІЄСЛОВОМ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	

15. Москаленко С.А., Кулініченко Р.	57
ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ВНЗ	
16. Москаленко С.А., Ліщук О.	59
РОЛЬ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ В НЕМОВНИХ ВНЗ	
17. Конончук І.В.	61
МОВА В ЇЇ ЗНАЧЕННІ ДЛЯ ОСВІТИ	
18. Жукова Л.В., Юрченко Н.С.	66
МЕТОДИКА ПЕРЕКЛАДУ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ	
19. Александрова В.В.	70
ЭМОТИВНЫЕ СРЕДСТВА В РЕЧИ СПОРТИВНЫХ КОММЕНТАТОРОВ (НА МАТЕРИАЛЕ ТРАНСЛЯЦИЙ МАТЧЕЙ ХОККЕЙНОГО КЛУБА «САЛАВАТ ЮЛАЕВ»)	
20. Деркач В., Пилипенко О.П.	74
ДЕРИВАЦІЯ І СЛОВОСКЛАДАННЯ В ФАХОВІЙ МОВІ ВЕТЕРИНАРІЇ	
21. Підгрушна О.Г.	77
ВИКОРИСТАННЯ КОМЕНТАРЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ГУМОРУ В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ	
22. Павловская Л.И.	80
ПРЕДЛОЖЕНИЯ СО СЛОЖНЫМ РАСПРОСТРАНЕННЫМ ОПРЕДЕЛЕНИЕМ В СОДЕРЖАНИИ ПОДГОТОВКИ ПЕРЕВОДЧИКОВ	
23. Сереброва Л.Н.	82
ОСОБЕННОСТИ ИЗУЧЕНИЯ РАСПРОСТРАНЕННЫХ ОПРЕДЕЛЕНИЙ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА В АСПЕКТЕ ИХ УЗНАВАНИЯ И ПОНИМАНИЯ	

МОВА ТВОРІВ І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Іванові Котляревському, як і Тарасу Шевченку, відводять особливе місце в розвитку української літератури. Вони стояли біля її першоджерел. І якщо в поезії великого Кобзаря зазвучала душа українського народу, то справжньою енциклопедією українознавства стала поема Котляревського «Енеїда».

На перший погляд, таке детальне, різнобічне змалювання побуту українського народу, яке ми зустрічаємо в поемі, здається дещо надмірним. Але що далі, то все з більшим інтересом читаєш розповіді письменника про те, як пригощають Енея в Дідони, Турна, Ацеста, Латина, як одягається Дідона, Ганна, в які ігри вони грають, які музики звучать під час веселих пишних обідів. Тож читаєш і дивиєшся: скільки знав Котляревський про життя свого народу! [1]

Мовну свідомість Котляревського можна розглядати як типологічно репрезентативне явище — як досить характерну для представника освіченої верстви Лівобережної України кінця XVIII — початку XIX століття (що складалася з дрібної шляхти, урядовців, духовенства, інтелігенції) — про це свідчить хоча б феномен його популярності у цих колах. Така свідомість зорієнтована на ієрархію мов та стилів, що передбачає нерівнозначність у їх використанні, — фактично вона вихована на теорії «трьох стилів», яка притаманна класицистичній та барокковій естетикам. Теорія функціональних стилів, та й самі ці стилі почнуть формуватися в українській мові пізніше; остаточно вони не сформовані й донині [2, с. 113].

Низький стиль, що має місце в бурлескно-травестійній «Енеїді» та в сатиричній «Пісні на новий 1805 год князю Куракіну» твориться з різних лексичних пластів, але домінує там саме народна лексика. Відгомін «простої» чи староукраїнської мови знаходимо в перших частинах «Енеїди», але вже у драматичних творах єдиним взірцем стає мова народна — селянсько-міщанська. Проте, при всьому натуралізмі, мова драматичних персонажів Котляревського — селян або міщан (Наталки, Петра, Миколи, Терпелихи, Виборного, Тетяни, Михайла Чупруна) — скоріше схожа на «галантну стилізацію», що мала місце в українських бароккових інтермедіях XVII—XVIII століть, ніж на копіювання розмовної мови полтавського простонароддя [3, с. 57-58].

До низького стилю відноситься також мова Лихого в «Москалі-чарівникові» — великоруське просторіччя. Саме воно, а не мова «Оды Сафо» або російськомовних ремарок, протиставляється за контрастом українській мові. Таким чином, в мовній свідомості письменника українська мова не розглядається як самодостатня комунікативна та художня реальність, як повноцінний носій текстів усіх стилів та жанрів. Скоріше її можна визначити як стилістично обмежений різновид книжної мови, а не як самодостатню полістильову та багатофункціональну мовну систему [2, с. 115].

Середній стиль представлений у Котляревського ремарками до драматичних творів, листами та діловими паперами. Їхня мова стилістично нейтральна і зовсім не орієнтована на великоруські діалекти, що ще раз підтверджує, що вона сприймалася Котляревським як наднаціональне культурне явище, як мова певного класу, а не мова сусіднього народу.

Високий стиль представлений у творчості Котляревського «Одой Сафо». Для нього характерна піднесеність, урочистість, велика кількість слов'язимів, уникання стилістично нейтральної лексики, загальна орієнтація на концепцію літературної мови О. С. Шишкова. Можна зробити припущення, що в масонському середовищі надмірно слов'язнизована російська мова мала ледве не сакральний статус [4, с. 98].

Котляревський міцно поєднав українську мову з українською літературою — після нього справді нашою літературною мовою остаточно, уже без хитання, стала жива народна мова. І від Котляревського вона стала творчо розвиватися вже зовсім свідомо. За прикладом Котляревського пішло багато його наслідувачів, на яких він сильно впливав аж до часу Шевченка [1].

Отже, мова творів І.Котляревського характеризується широким, але переважно однобічним, бурлескним, використанням української розмовної мови і мовних багатств української народної творчості. Також важливою характеристикою її є строкатість лексичних, граматичних і лексичних явищ.

Мова «Енеїди» і «Наталки Полтавки» ввібрала в себе лексику, зв'язану з народними звичаями. Тут і народні пісні, ігрища і танці. Цікавою є лексика для позначення назв народів.

Мова «Енеїди» засвідчує, що в тодішніх вищих колах України були вже поширені імена по батькові: Іул Енейович, Паллант Евандрович, Тезейович пан Іполит. Трапляються прізвища на -енко, утворені від грецьких власних імен: Агамемноненко Галес, Тигренко із Стехівки [3, с. 77].

Головна заслуга Котляревського була в тому, що він рішуче, друком, став на той бік, яким ішла ще жива мова в XVIII столітті, і він знову відновив українську літературну мову в друкованому творі, — він міцно зв'язав перервану було в XVIII столітті в друках — через наказ 1720 р. — нитку нашої літератури живою мовою [1].

Література:

1. Лахвич С. «Мова творів І.П.Котляревського, її роль у формуванні нової літературної мови» / С. Лахвич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrlit.vn.ua/partner/lahvich/35411.html>
2. Огієнко І. Історія української літературної мови. К., 1995
3. Русанівський В.М. Історія української літературної мови.– К.: АртЕк, 2001.
4. Шевельов Ю.В. Традиція і новаторство в лексиці і стилістиці І.П.Котляревського. – Чернівці: Рута, 1998.

Яковлева Т.Б.

кандидат филологических наук, кафедра РФиМПРЯ
Оренбургского Государственного университета

Фионова А.А.

11Ж(6)ОП

СОВРЕМЕННОЕ ЗВУЧАНИЕ РУССКОЙ КЛАССИКИ

Ключевые слова: русская классика/ Russian classical literature, вечные ценности/ eternal values, документальная достоверность/ documentary authenticity.

В современном литературоведении А.П. Чехов представлен как непревзойденный мастер художественной детали и глубокого психологизма характеров и ситуаций. (Этому посвящена, в частности, статья Евг. Добиная.) Обыденная повседневность приобретает у Чехова эпическое звучание, как бы *взламывая* пространство судеб конкретных образов героев. Читатель оказывается *вовлеченным* в размышления о смысле жизни, ценностях и идеалах целого человечества. Причем это именно *размышления*, так как Чехов не предлагает готовых рецептов, как изменить жизнь, но вывод о необходимости этого становится очевидным.

Композиционный прием *открытого финала* – это не только характерная особенность чеховской поэтики, но и способ *вовлечь* читателя в авторские размышления, дать ему возможность почувствовать свою *причастность ко всему происходящему*.

Это одна из причин, оставляющих А.П. Чехова одним из самых востребованных писателей современности. Карен Шахназаров, творчески обдумывая реальность XXI века, не случайно делает это на материале известного рассказа писателя. Чеховская «Палата №6» уже неоднократно становилась «мотивом» экранизаций, как в России, так и за рубежом.

Экранизируя Чехова, К. Шахназаров и его соавтор А. Бородинский переносят историю в современность, используя прием псевдо-документальной манеры: показывают интервью с больными и персоналом, даже воссоздают историю самой лечебницы, приводя точные имена и даты. Репортажную технику Шахназаров мастерски дополняет техникой прямо противоположной – художественной.

Фильм достигает пугающей убедительности за счет комбинации профессиональных и непрофессиональных актеров. Как отмечают профессиональные кинокритики, ни те, ни другие не опускаются до показной театральности, сгубившей множество попыток изобразить безумие. Актерская игра, особенно у блестящих исполнителей главных ролей – Владимира Ильина и Алексея Верткова – рождается не из поверхностных внешних ужимок. Это виртуозно переданное *внутреннее состояние*, это *духовная безнадежность*, явственно сквозящая из влажных покрасневших глаз, из застывшего, но не бессмысленного взгляда. В этих случаях особую роль выполняет прием крупного плана.

Философские разговоры Рагина и Громова превращаются в умственные

поединки, в которых презрительный цинизм больного разрушает убеждения доктора и обличает *бесмысленность* прежде беспечной жизни Рагина.

Сохранив почти без изменений фабульную основу чеховского рассказа (даже диалоги, за редким исключением, дословно вложены в уста наших современников), сценаристы *сознательно* перенесли действие в настоящее время. По замыслу авторов, это заставляет еще пронзительнее звучать чеховский идейный замысел в новых общекультурных реалиях.

Фильм начинается с трех документальных интервью, которые журналист берет у пациентов клиники. На наш взгляд, важно отметить, что основные сцены были сняты в действующем психоневрологическом интернате на территории старинного монастыря в Московской области, а его пациенты исполнили роли второго плана (некоторым из них даже пришлось выучить наизусть отрывки текста классика). Модное в последнее время *сочетание* художественного и документального кино, *стилизация* под репортажные съемки приводят к тому, что в ходе развития действия чеховская история *сливается с реальной современной провинциальной жизнью*. Грань между художественным вымыслом и документальной достоверностью практически отсутствует, впрочем, как и грань между здоровыми людьми и «большими». Этот прием позволяет показать авторам фильма недвусмысленное исследование исторических судеб инакомыслия в новейшей истории России, очень органично вписав его в общекультурный контекст.

В «Палате № 6» режиссер отважился на дерзкую *аналогию века нынешнего и века минувшего*. Человек, решительно отказывающийся от того, чтобы «быть как все» - по-прежнему обречен на изоляцию в палате в психушки. Только путь в эту палату теперь стал еще более изощренным – не по служебному рвению прилежных исполнителей решений вышестоящих органов власти, а по *естественной реакции* представителей нашего, так называемого, «демократического общества».

Шахназаров утверждает: нынче для того, чтобы прослыть диссидентом, вовсе не обязательно распространять крамольные брошюры и публично протестовать. Достаточно всего лишь подвергнуть сомнению ценность отдыха в Анталии; достаточно всерьез задуматься над душевными потребностями «сырых и убогих», оказавшихся под твоей опекой (хотя бы в сумасшедшем доме). Достаточно, приехав из глухой провинции в Москву, предпочесть пребывание в гостиничном номере развеселым часам в казино и ночных клубах, усомниться в ценности идеалов богемы и гламура...

Итак, по мнению Шахназарова, отношение к *инакомыслящим* в России по-прежнему не изменилось, хотя на смену одному обществу пришло другое. Герои «Палаты №6» Громов и Рагин оказываются за решетками психиатрической лечебницы точно так же, как там оказывались многие ученые и общественные деятели в брежневскую эпоху. Отличие лишь в том, что акцент 20-го века был социально-политическим, а теперь – нравственным и духовным.

Главврач Андрей Рагин (Ильин) ведет скучную размеренную жизнь, предпочитая активным действиям и исполнению своих прямых обязанностей возвышенные диалоги и нигилистическое философствование. Случайная встреча с пациентом из палаты № 6 меняет всю его жизнь. Визиты к Громову и общение с ним становятся все интереснее и регулярнее; обычная, понятная всем жизнь отходит

на задний план, что вызывает недоумение окружающих. Однако именно Громов помогает главному герою приблизиться к пониманию вечных ценностей и найти ответы на не дающие покоя вопросы.

Сам того не замечая, доктор Рагин в *глазах общественности* превращается в душевнобольного, и в скором времени занимает соседнюю койку в шестой палате.

«Палата № 6» внешне похожа на фильм ужасов: обветшалые стены, изможденные, щетинистые мрачные лица, отчаявшиеся и безжизненные глаза внутренне «помятых» людей, которые шатаются по мрачным коридорам и бессмысленно проводят время в больничном дворе - как зомби в своем мире, но не кровожадные. Один из докторов замечает, что и «мы все немного с приветом», а сам Рагин чуть раньше был убежден, что «пациент вы или врач – это сегодня всего лишь вопрос времени».

В фильме намеренно размыта грань между вымыслом и реальностью, прошлым и настоящим, нормальными и безумными. Интервью с настоящими пациентами (один из которых утверждает, что убил Джона Леннона по приказу советского лидера Юрия Андропова) перемежаются с эпизодами, где актеры, изображающие пациентов, говорят словами чеховских диалогов. Они моделируют неторопливую жизнь позднего XIX века с ее бесконечным простором для философских рассуждений. Такое сопоставление намекает, что за бешеными скоростями современной российской жизни кроется все та же тоска по прошлому, о которой говорили многие герои Чехова. Когда Рагин оказывается в Москве, он вскоре начинает презирать ее как город мошенников и запирается у себя в номере.

Превращение Рагина из неряшливого тихо пьющего доктора и библиофила в пациента, которого содержат под замком (а в одной из сцен привязывают к кровати), ускорено его дружбой с Громовым. Молодой пациент с острым умом, который страдает манией преследования, стал для Рагина явившимся *пророком*. Вдвоем они ведут живые, яростные споры обо всем, начиная с веры в загробную жизнь и заканчивая уверенностью Рагина в абсолютной бессмысленности жизни и смерти. В одном из разговоров Громов, которому в жизни пришлось тяжелее, чем Рагину, называет доктора ленивым и бесхребетным и обвиняет в том, что тот, *как все интеллигенты*, логически обосновывает свое бессмысленное существование. (Эта тема особенно волновала А.П. Чехова.)

Рагин, интеллеktуал и сноб, жалуется, что Громов - единственный человек в грязном захолустном городке, с которым можно вести умные беседы, соглашается с этой презрительной оценкой. Фильм передает тот непростой момент, когда разрушение Громовым образа доктора Рагина в его собственных глазах как источника мудрости и просвещения становится последней каплей в непреодолимой депрессии.

Вместе с тем, современный подход не заслоняет глубокое сочувствие Чехова к положению человека и его неверие в то, что наука и техника могут положить конец человеческим страданиям.

«Стоило только жизни грубо прикоснуться ко мне, как я пал духом... прострация... – сетует он, - Слабые мы, дрянные мы». Шахназаров, возможно, намекает, что таково состояние современной России, до сих пор существующей в большинстве своем в жестких рамках советской ментальности, нетерпимой к отклонениям любого рода.

Не менее принципиальным в понимании Чехова для создателей фильма был еще один момент картины (кардинально отличающийся от оригинала): доктору Рагину преподносят подарок судьбы — новогодний танец с самой красивой пациенткой из другого психиатрического отделения. Шахназаров средствами кинематографа подвергает сомнению условную грань между здравым умом и сумасшествием более убедительно, чем любой переделкой сюжета. Первая сцена – новогодний праздник для пациенток и пациентов сумасшедшего дома - неразлично объединяет «актеров» и «пациентов», ритмично раскручивается по нарастающей...

Заключительная сцена производит совсем необычное впечатление, которое достигается показом в течение нескольких долгих неудобных минут неожиданного изображения матери с дочерьми. В отличие от фильма «Пролетая над гнездом кукушки», где крупные планы Джека Николсона показывали зрителю, *что* он должен думать, здесь аудитории не дают подсказок, что особенно замечательно и очень по-чеховски...

Финал оставляет зрителям возможность самим решать, есть ли свет в конце тоннеля... остается ли хоть какая-то иллюзия надежды...

Режиссер переосмысливает Чехова и достигает ошеломляющего эффекта... И сегодня создается впечатление, что за сто лет совершенно ничего не изменилось...

Литература:

1. Добин, Е.С. Искусство детали. М.: Советский писатель, 1981.
2. Чехов, А.П. Палата №6. — А. П. Чехов. Полное собрание сочинений. Под ред. А. В. Луначарского и С. Д. Балухатого. Т.19. — М. — Л., 1930— 1933.

Mirtskhulava L.V.

PHD in Philology

Georgia, Tbilisi Sokhumi State University

REAL POSSIBILITY TO TURN THE WORLD INTO “ONE BIG TEXT” - POST-MODERNISM OR ITS SUBSEQUENT PERIOD?

Turn of the centuries began counting of the modern literary processes and trends with a new force and differed possibilities. Certain “dispersion” arose, which was considered to be “an ideological vacuum [1, 237]” of the epoch, all this was masked by the formerly “fashionable” term - “post-modernism”. But as we talk of its subsequent period, should be mentioned several important factors which assisted great literary trend - expiration of post-modernism necessity:

1. Practically no one managed in reality to place the world into one “sphere”, “frames”, but there exists “force” which connects everyone and everything - World Wide Web. As if disappears a border between reality and virtual feelings and “dweller” of hypertext world stands in front of a great seduction to dispose of their own fate and life, feel freedom not only in thinking but in action. Instead of unity and integrity, intertextualism shaped reality - this is a post-modernistic stage of the world’s “unity”, though deviates from the features typical for post-modernism, as mixing of real and virtual created a new “reality”. Also boundless possibility of the global network even more distinguished diversity of already existed “mass” and “elitist” literature: when we touch psychological factors of specifically mass literature it should be mentioned that mass as a certain integrity, implies an irrational “soul” which a part of the scientists called “a collective soul” (Le Bon, Tarde) and the second part mentioned as “a collective unconscious” (Jung, Freud);

2. Mass media - proceeding from its technical nature becomes one of the main and “ideal” forms of communication in the modern epoch owing to existing everywhere and availability. World “looks like” not as it is in real but as mass media offers, paints for us. Finally, the world, by influence and assistance of media, becomes a simulator. United reflection of the diversified opinions gives us a foundation to tie together yesterday, today and tomorrow, when “close” and “far” in real time blend. Mass media exerts an important influence on all this. That is why we should assume that in the conditions of post-modernism subsequent epoch (i.e. it is called “new realism”) created a new medialized trend. This as was

so “diligently” appealed by “post-modernism”: “Turning of the world into one big text” and reader’s inclusion in “the game” became easily possible and real;

3. Role of “bestseller” as event accompanying development of literary processes in modern literary space. Bestseller is a product which is distinguished by the volume of sale. In frequent cases a bestseller becomes a book which by classic understanding is distinguished only by the volume of sale and not owing to the content, but it, due to various reasons, becomes popular and fits the bestseller’s status. That of course is achieved by means of shocking behavior - i.e. when “mythic” contents of the text precedes printing/reading of the entire book, on this part role of advertising is important, on distribution and exertion of influence of which take care exactly those modern technologies, which in a certain way exert influence on development of all spheres. In this concrete case shocking behavior in connected with interpretation, when takes place original, scandalous interpretation of the famous text or historical event, etc. In this case we believe takes place writer’s counting on popularity. It is obvious, popularity does not determine badness-wellness of the work, they often think that time will surely distinguish good and bad, I believe a reader for a long time is waiting for a national bestseller, new wave, new trend, though the words: “national”, “esthetic ideal”, “artistic method” looks long ago outdated and won’t work in the modern criticism practice. Itsself main hero’s description changes on the standpoint how the ideal is necessary. It is obvious that an artist himself chooses an ideology, its form, subject matter, chooses facts, representation, description, philosophical filling-broadening of the artistic instrument, presents us symbols of the details, which main valuables are distinguished and main accent made - all this is an ideology, i.e. “determined” hierarchical system of the valuables, which are inseparable from esthetics of bells lettres. Meaning of artistry also changes, if commonly it was trinity of good, beauty and justice, modern epoch “united” everything in one big “space”; here a matter is not an ideology esthetical standards of existing formation of which fool the creator as it was in the conditions of socialist realism, neither an economic diktat - as in post soviet time but on hierarchical system of spiritual values, which Inakenti Anansky called “artistic ideology[2]”, Rolan Bart - “language ethnos[3]” and Michel Foucault - “form of moral[4]”.

Thus, this is just a small sketch and observation of post-modernistic epoch end. As concerns specifically Georgian reality, it is a fact that Georgian readers occur more in waiting state, order exists, which presumably does not coincide with the literary processes. In order to overcome this barrier modern Georgian literature shall combine a pluralism of tastes and views: satisfy as users of traditional literature also maintain adequacy of the newest literary tendencies and diverse spectrum will enable a reader to find his own author.

Literature:

1. Clark K. Soviet novel: history as ritual. Yekaterinburg, 2002.
2. Anancki I. F. Poems / Comp., Entered. Art. and notes. E. Ermilova. - Moscow: Sov. Russia, 1987. - 272. (Poetic Russia)
3. Barthes R. Pleasure of the Text, http://ec-dejavu.ru/p/Plaisir_du_texte.html
4. Foucault M. Words and Things, <http://lib.ru/CULTURE/FUKO/weshi.txt>
5. Mirtskhulava L. „Postmodernizm _ literature about literature“, Tb. 2010

ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИКИ ВОЛОДИМИРА САМІЙЛЕНКА

Володимир Самійленко був людиною творчо самотньою і широко ерудованою. Він і лірик, і гуморист, і сатирик, і талановитий драматург, і перекладач. Однак не зважаючи на вагомий внесок Володимира Самійленка у розвиток української літератури, його творчість залишається мало вивченою та не достатньо дослідженою. Загалом, період раннього модернізму викликає великий інтерес літературознавців. Насамперед це пов'язано з тим, що в часі тоталітаризму, модернізм заперечувався, а досягнення письменників вивчалися поверхово та недостатньо. Тому увага до представників цього напрямку, зокрема саме Володимира Самійленка є актуальною.

Особливий інтерес для дослідників становить лірика Володимира Самійленка. Найважливішим персонажем лірики є ліричний герой: саме його внутрішній світ і зображує Володимир Самійленко, від його імені письменник говорить з читачем, а світ зовнішній зображується в розрізі тих вражень, які він справляє на ліричного героя. Для лірики особливо важить той факт, що в її сприйнятті повинен брати участь читач, який розуміє прочитане і співпереживає йому [1].

Володимир Самійленко поет доби раннього модернізму. В українській літературі модернізм не проявився в повному виді, однак засвідчив себе рядом формальних особливостей поетики та зразками нетрадиційно суб'єктивно-індивідуалістичного розуміння людини й дійсності [2].

Українська поезія останньої третини XIX ст. - унікальне явище в духовній культурі нашого народу. Вона ознаменувала важливий історико-літературний поступ в українському мистецтві слова, гармонійно поєднавши такі важливі для поезії компоненти, як суб'єктивність переживання й об'єктивну предметність, емоційне й раціональне начала [3]. У 70-х роках відбувся новий поворот у розвитку поезії, його смисл можна охарактеризувати як момент зустрічі традиції з новими, модерними віяннями.

Своєрідність художнього втілення національної ідеї у творчості письменника визначається його внутрішнім ставленням до проблеми. В. Самійленко є одночасно об'єктом і суб'єктом національної ідеї [4]. Найпотужнішими джерелами формування творчої індивідуальності автора були: багата українська традиція й українська стихія (оточення). До провідних мотивів творчості митця належать: тема України, її долі, державності; тема історичної пам'яті, зв'язку та наступності поколінь; тема національно-визвольної боротьби поневоленого народу; тема патріотизму та космополітизму; тема національної ганьби; тема звернення до духовних надбань українського народу тощо. Тематику доробку істотно конкретизує коло нагальних проблем, що їх намагається розв'язати автор [5]. Найгострішими серед них є проблема буття української нації, проблема національної самоідентифікації українського народу, проблема добра і зла, правди й неправди, людяності та цинізму; проблема міждержавних стосунків; проблема манкуртизму і псевдопатріотизму; проблема культивування на українському ґрунті великоруської ідеї і та інше.

Яскраву сторінку поетичної творчості В. Самійленка становить його пейзажна та інтимна лірика. Поет великої людської душі, В. Самійленко тонко відчував красу рідного краю. Щирість, простота, безпосередність пейзажного малюнка сприяють авторові досягти великої сили естетичного впливу.

Окрему сторінку творчості Володимира Самійленка становить його філософська лірика, де звучать роздуми про сенс людського буття, про вічність, плин матерії у часі і просторі, про єдність матеріального і духовного начал [6]. Простежується й релігійне світобачення, де людина – створіння Боже. Землю населяють різні народи, у досліджуваних ліро-поетичних творах згадуються елліни, греки, критяни, турки. Значне місце в індивідуальній мовній картині світу Володимира Самійленка посідає внутрішній світ людини не просто як вищої біологічної та суспільної істоти, а й організму мислячого, освіченого, наділеного духом і душею, небайдужого, здатного переживати різноманітні почуття, про що свідчить поєднання прикметника людський з іменниками пам'ять, розум, душа, дух, горе, мука [7].

Літературна спадщина Володимира Самійленка увійшла до скарбниці національної культури і заслуговує належної уваги дослідників.

Література:

1. Моклиця М. Я. Основи літературознавства / М. Я. Моклиця. – Тернопіль : СВІТ, 2002. – 192 с.
2. Ільницький М. Б. Ранній український модернізм: польська рецепція / М. Б. Ільницький // Вісник Львів. – 2009. - № 4. – С. 42 – 54.
3. Павличко С. М. Дискурс модернізму в українській літературі / С. М. Павличко. – К. : Книга, 1999. – 215 с.
4. Мартинюк М. І. Проблема національної ідеї у творчості Володимира Самійленка / М. І. Мартинюк // Наукові записки аспірантів. – Луцьк, 1999. вип. 1. – С. 46 – 51.
5. Мартинюк М. І. Володимир Самійленко у контексті національно-визвольного руху і становлення державності України / М. І. Мартинюк // Суспільствознавчі науки та відродження нації. – Луцьк, 1997. – С. 156 – 160.
6. Малахова О. А. Людина в мовній моделі поетичного світу Володимира Самійленка / О. А. Малахова // Лінгвістичні дослідження. – К. : КНПУ, 2011, вип. 31. – С. 136 – 141.
7. Рильський М. Ф. Володимир Самійленко: Літературно-критичні статті / М. Ф. Рильський // Літературознавство. – К. : Зірка, 1980. № 12. – С. 98 – 102.

СИСТЕМА ТЕМАТИЧНИХ РОЗГАЛУЖЕНЬ У ЛИСТУВАННІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Епістолярна спадщина Лесі Українки складає понад 750 листів. Листи письменниці за своїм характером різноманітні. Одні з них відтворюють певний період життя і творчості авторки. Інші мають особистий характер, висвітлюють її побут, переживання, почуття. Ще інші ділові, в яких йдеться про літературні задуми, особливості праці, успіхи та невдачі. Але всі вони мають неабияку цінність для розкриття і відтворення повної картини життя і творчості Лесі Українки.

Листів, у яких йдеться виключно про приватні справи, незначна кількість. Можна визначити два лейтмотиви: в них здебільшого йдеться або ж про стан здоров'я письменниці, або про справи членів родини: *«Нога моя поправляється, уночі ніколи не болить та і вдень гаразд мається»* [4, с.96] або *«Пальто і блузки нам уже пошили...»* [4, с.189]. Листи членів родинного «клану» як цілісне багатозначне явище, своєрідний замкнений світ зі своєю мовою, своїми святощами, своїм духовним кліматом [3, с. 68].

Проте, окрім цього, у листуванні з дядьком М. Драгомановим містяться надзвичайно важливі факти про суспільно-політичну думку, історію розвитку української культури, зв'язки з культурою російською та європейською: *«Наші юго-західні газети починають вже помалу ляпати „угнетенных русинов”, що, мовляв, ми думали, ніби вони справді нещасні, пригноблені, а вони просто лінюхи та ще й мошенникуваті до того...»* [4, с.142].

Поетеса часто у листах до родичів ділилась літературними задумами, особливостями своєї праці, успіхами і невдачами, коментувала власні твори, свої погляди на освіту та науку. Саме у листі до дядька Леся Українка констатує, що вже *«наші люди починають більше думати про власну освіту»* [4, с.234].

Дуже цікавими є листи письменниці інтимно-товариського характеру. «Для них характерною є невимушеність тону, розкутість вислову, товариський характер, часто експресія. Критерієм, який всі ці листи об'єднує, є щирість їх інтонації» [1, с. 117]. Це кореспонденції авторки до її сестри Ольги, М. Кривинюка та ін.

Л. Вашків зазначає, що листи як засіб спілкування обслуговують різні потреби людей, у тому числі й ділові. Ділове листування поділяють на дві групи – приватно-ділові кореспонденції й офіційно-ділові кореспонденції. У листуванні визначних постатей переважає приватно-ділове листування. Такий тип листів українським письменникам диктувався родом їх занять за характером діяльності [1, с.112]. Основними темами в них є публікація твору, проблеми при їх написанні, прохання висловитися про власний твір, прохання поради, критичні роздуми та ін. Взірцем цього виду листування є листи Лесі Українки до матері, до дядька М. Драгоманова та її товаришів по перу: І.Франка, М. Павлика, Б.Грінченка та ін.

Вона постійно докладно й точно викладала свої літературні задуми в листах до матері – Олени Пчілки, яка відіграла важливу роль у формуванні таланту Лесі Українки. Наприклад, у одному з цих листів вона розповідає про свої «улітні справи» (тобто літературні – А.В.): *«Я потроху улітні пишу: написала один „легкоскрилений”*

шматочок „Місячної легенди” та ще написала вставну главу до „Жалю...” [4, с.57]. Таких прикладів можна знайти чимало і їх не можна назвати суто діловими. Адже для ділових листів характерні «стриманість і виваженість тону, традиційна діловитість» [1, с.112]. А в листах Лесі Українки до матері роздуми про літературні справи є складовими компонентами цілісної картини листа.

Як зразок приватно-ділового листування можна розглядати лист до І. Франка, в якому Леся Українка висвітлює своє ставлення до нового журналу «Літературний вісник» і можливу з ним співпрацю: «Для початку посилаю вірші: не здивуйтеся їх монотонності – адже я тут „на засланні”, а в куні зо мною моя муза!» [4, с.412]. Або лист до М. Драгоманова від 28 липня 1891 р., де пропонує: «...чи не прийняли б Ви од мене деяких етнографічних матеріалів...» [4, с. 65]. «Я, викінчую тепер аж дві чималі віршовані драми... Одна з них уже „законтрактowana” іншим видавництвом. А другу я могла б і хотіла б дати Вам...» [6, с. 246] – пише письменниця в листі до Б. Грінченка від 17 вересня 1907 р.

«Великій поетесі було притаманне особливо гостре відчуття й розуміння мистецтва як історичної діяльності, як способу духовно-практичного освоєння навколишнього світу» [2, с. 43], – зазначає Л. О. Гаєвська. Так, наприклад, у листі до Івана Франка вона писала: «...наші слова стають нашими ділами і судять нас люди «по ділах наших», а над ким того фатуму нема, той базікає собі, скільки схоче, і ніхто з нього нічого не питає... Чи ж не Ви самі сказали про поетів: «Най будуть щирі, щирі, щирі!» Отут весь закон і пророки!» [6, с.18].

Однією з найгостріших проблем для Лесі Українки була нереалізованість багатьох творчих задумів. «Чому все має право на сльози: і туга материнська, і нещасне кохання, і громадський жаль, а тільки душа поета, що втратила діти свої, мусить мовчати?» [6, с.16] , – з відчаєм розмірковує поетеса над долею творів, що не побачили світ з різних причин.

В своїх листах Леся Українка осмислювала долю української літератури. Побачивши черговий випуск журналу «Рідний край», редагований Оленою Пчілкою, Леся Українка написала: «Белетристику «Рідного краю» читаю уважно і з приємністю бачу, що земля наша «не оскудеває», дalebі, люди багато пишуть! І притім незгірше!» [6, с.232].

Особливим у письменниці було ставлення до літературної критики. Це для неї немов би школа самовдосконалення. На кожен свій новий твір вона із нетерпінням чекала реакції у літературно-критичних колах, причому завжди потребувала компетентних порад кмітливої та літературно освіченої людини, наприклад А. Кримського: «Що ж до Вашої критики, то дозвольте мені трошки поборотися з Вами, і то об'єктивно (хоча і суб'єктивне почуття може від сього поглибити). Я не маю претензії рівнятися з Вами науковим цензом, але сю річ («В катакомбах» – А.В.) я все-таки писала не „з маху”, а з деякими vorläufige Studien (з попередніми студіями – нім.)» [6, с.154].

Леся Українка надавала великого значення критиці: практично в усіх листах до матері та друзів вона висловлювала стурбованість з приводу зтяжненого замовчування критики на сторінках періодики: «...я хотіла б, щоб судили мене по щирості, не вважаючи ні на молодість, ні на молодість нашої літератури, а я б тоді відала, як мені з тим судом обійтися. Щоб розв'язати руки до гострішої критики я

скажу, що ніколи не ображаюся, коли судять мою роботу» – писала вона до О. Маковея [4, с.155].

Письменниця, що «надзвичайно привчила себе вислуховувати різні критичні відозви», добре знала, «як багато значить, коли хто впору пробере добре за недотепний твір», оскільки «холодна вода часом дуже корисна буває, хоч і не дуже приємна» [4, с.168]. У листі від 3 квітня 1908 р. до матері вона розмірковує про критику своєї драми: «Ах, сміхота було мені читати рецензії на мою „Кассандру“. А Перець, певне, ніяких віршованих драм не знає... От, не може мені „критика“ навіть хвалою догодити...» [6, с.236]

Окремо слід відзначити листи письменниці, що містять елементи самокритики. М. Коцюбинська зазначає: «В листах до Франка, Кримського, Кобилянської – спроба оцінки власної творчості, унікальна тим, що поєднує природну самооцінку і критичний погляд мовби збоку» [3, с.44]

У листі до матері письменниця так висловлюється щодо своєї творчості: «Здається, я щодо моєї драматургії можу сказати: „Śpiewak jestem, niestety! Śpiewać nie tam koci!.. [Я співець, на жаль! Співати не маю кому...(польськ.)]”... Господи боже мій! Про мене читають люди „реферати”... „Примадонна”! Дотепний, але мало потішаючий Witz [дотеп (нім.)...]» [4, с. 412].

Леся Українка бачила недоліки своїх творів, але вважала, що «поправляти давно написану і скінчену річ дуже трудно, бо вже ніяк не можна погодити тодішньої течії думки з теперішньою» [4, с.169]. Вона писала: «Мені дуже подобається вираз Віктора Гюго: «*Corriger un oeuvre par un autre*» [Виправляти один твір другим (франц.)]» [4, с.169].

Літературні інтереси Лесі Українки переважали серед інших, тому вона часто в листах робила критичні зауваження або навіть подавала цілі рецензії. У своїх висновках поетеса була оригінальною і суворою, завжди звучала її власна думка, незалежна від будь-яких традицій. У листі до Івана Франка вона писала: «...се, власне відгук, тож не дивуйтесь, коли в ньому бракуватиме об'єктивності, бо я не стільки думаю, скільки почуваю, те що маю казати» [4, с.13].

В епістолярії поетеси можна зустріти відгуки на творчість майже всіх літераторів того часу, як відомих, так і початківців. В одному з листів Леся Українка написала позитивний відгук на книгу Б. Грінченка «Писання». Нищівної критики зазнали повісті І. С. Нечуя-Левицького «Над Чорним морем» і «Без пуття». Схвальний відгук отримала перша збірка новел «Синя книжечка» В. Стефаника: «Гарні його нариси, тільки сумні невимовно... врешті, вся наша література веселістю не відзначається...» [5, с.142].

Найбільше уваги в епістолярії Лесі Українки приділено творчості Ольги Кобилянської. Ще до особистого знайомства з авторкою вона давала критичні оцінки її творів у листах до М. Павлика, а надалі, в особистому листуванні, відкрито відзначала переваги і недоліки творів товаришки. Оповідання «Некультурна» було зустрінуте з великим захватом: «Що то за пишне оповідання, ота «Некультурна»! Я не вмю розказати Вам, яке чудове враження справила вона на мене. Які типи, які пейзажі!» [5, с.160].

Отже, у листах Лесі Українки приділяється увага декільком основним тематичним напрямам – родинно-побутовому, інтимно-товариському та приватно-

діловому. Останній, на нашу думку, є найбільш яскраво представлений роздумами над власними творами, реценцією творчості товаришів по перу, обґрунтованою критикою сучасників, у якій завжди проявлявся характерний індивідуальний світогляд письменниці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вашків Л. П. Епістолярна літературна критика: становлення, функції в літературному процесі. Тернопіль, 1998. – 135 с.
2. Гаєвська Л. О. Леся Українка про специфіку мистецтва // Рад. літературознавство. – 1982. – № 4. – с. 41-47.
3. Коцюбинська М. «Зафіксоване й нетлінне». Роздуми про епістолярну творчість // Дух і Літера. Харківська правозахисна група. – К., 2001. – 300 с.
4. Українка Леся. Збір. творів: У 12-ти т. – Київ: Наукова думка, 1979, т. 10. – 532 с.
5. Українка Леся. Збір. творів: У 12-ти т. – Київ: Наукова думка, 1979, т. 11. – 478 с.
6. Українка Леся. Збір. творів: У 12-ти т. – Київ: Наукова думка, 1979, т. 12. – 694 с.

RHYMED PROSE ART IN ALISHER NAVOI'S INTRODUCTIONS (PRELUDES)

ABSTRACT

The article illuminated the rhymed prose art in Navoi's preludes. In particular, types of introductions of Alisher Navoi are analyzed clearly.

Keywords: *rhymed prose art, free prose, rhymed prose, rhythmic prose, Saj, Saji mutavoziy, Saji mutarrafi, Saji mutavozin.*

Majority of visual art methods of great artistry of word art, first of all, existence in folklore. One of these visual art methods is rhymed prose art, which is important in brightly and impressively describing of authors intellectual and sensual world.

Formed and progressed in folklore, rhymed prose art, further became one of important visual art methods of prose works. Particularly, rhymed prose art especially matters in all prose works of Alisher Navoi.

“**Saj** (*rhymed prose*) ... performs work meaning disclosure, picturesqueness, euphonic and rhythmic functions” [4, p. 79]. Alisher Navoi was well acquaintance with these functions of rhymed prose art and efficiently used them in introductions of “Badoye ul-bidoya” and “Xazoyin ul-maoniy” Divans.

In introductions of works of Navoi has been used three types of **Saj** – free prose, rhymed prose and rhythmic prose. Here are the original causes of it. Realistic places in introductions, also, availability of emotional states, its expansive moodiness gives an opportunity for using of variety prose types.

Introductions, generally, composed in rhymed and rhythmic prose types, and in its statement leading hand belongs to rhymed prose. Here is rhymed prose was used more than rhythmic prose. Because of introductions has been wrote in eastern classic style, rhymed prose in them are compound too. Almost majority sentences of introductions are rhymes and in them mixed used all three types of **Saj** – **Saji mutavoziy**, **Saji mutarrafi** and **Saji mutavozin**. Also, because of using Arabian, Persian-Tadjik words in introductions, loan-words prose more. These are complicates easiness of their comprehension, but they derives on the assumption of character of introductions style. By-turn, the fact that loan-words rhymed to prose more than other words shows a good knowledge by Navoi of Arabian and Persian-Tadjik poetics subtlety.

Alisher Navoi was very sensible and most sentient person. To write in own seethed sensibilities, cordial emotional experiences, deep thoughts, and to send to reader the sense large as life, poet in his introductions used all three types of rhymed prose art – full, rhymed and prosed.

By considering on divan forming principles, Navoi stated, that every of poetry gazels must begin with literates. Also, poet stated: “*Agar lahzae bu saodat muyassar bo 'lmasa, har mutaayiin amr iftiitohida xud ne nav' tag'oful va takosul ravo ko 'rulgay*” [1, p. 21].

Or in introduction of “Xazoyin ul-maoniy” poet narrates, that he was endured “a lot of hostilities” and “stressed”, and never can't find and confidant condoled with his anxieties because of unhappy love affair. That's why the poet wrote in own seethed

sensibilities, cordial emotional experiences: “*Bu vosita bila ko’nglim o’tig’a orome va ishqim bedodi nohamvorlig’iga andome hosil bo’lur erdi*” [2, p. 11].

Terms *tag’oful* and *takosul* in first example, and terms *orome* and *andome* in second example are full rhymed words.

In introduction of “Xazoyin ul-maoniy” poet state that was an order by Husayn Bayqaro for forming four divans, but poet complained of his disable about a disease. Then, from Bayqaro was received news, as: “*Chun za’fi holing bizga zohiru paydodir, shafqatu bandanavozlig’lar bila ne yerda qolsang o’karilgusidir va chun shikast ahvoling bizga ravshanu huvaqdodir, marhamatu navosozlig’lar bila har mushkuling bo’lsa hal qiling’usidir*” [2, p. 16].

One of the most basic issues of introductions, were relations among Husayn Boyqaro and Alisher Navoi. Stable friendship, mutual respect, devotion has been given in euphoric mood style in introduction. Such description requires widely using of all rhymed prose types. In aforesaid example we can see the description of Husayn Boyqaro as majestic, respecting his great friend – poet, mercy and compassionate described by rhymed prose.

The character of prose in Navoi is a little compound, that is, all three types of rhymed prose can be used in one sentence. This quality serves to the poet for brilliant imaging own feelings and thoughts. For example: “*Yo’qkim, xarobot durdno’shlari, balki xirqapo’shlari va demaykim, avom arozili, balki xavos afozilining tillarig’a joriy va kongillarig’a koriy tushar erdi va ul zamonning karimul-xulq ozodalari, balki azimushsha’n shahzodalari iltifotig’a musharraf bo’lur erdi*” [1, p. 13].

In given example is used all, full, rhymed and formed prose types are chained and they served more to describing thoughts and feelings of the poet in expansive mood. Here is Navoi described, that he wrote down all his “means in heart” as “rhymed prose” and these “rhymed prose means” are liked and desired by all type of persons. This style helped than to poet for describing his feelings more brilliantly.

As opposed to other own works, Alisher Navoi draw attention to a praising Husayn Bayqaro in introduction of this work. For prevention of dispersedness and disappearance of poetries of Navoi, he ordered the poet to collect and form divan from them. As the result of great work, Navoi executed the order, formed the Divan. The poet stated the great role of king in Divan forming with great gladness and gratitude by following words: “*Chun bu qubbai sipehr timsol qasredurur muallo, ul hazratning tab’i latifining me’vori bino qilg’on va bu ravzai firdavsmisol bog’edurur jahonoro, ul janobning xayoli sharifining bog’boni tarh solg’on va bu bog’ kiriyosining ravoqida ul humoyun alqob bitilsa, ne ajab*” [1, p. 23].

In given fragment Navoi used rhymed prose and formed prose together, for supplying expansive mood of work. All words, besides the word “*chun*”, are rhymed to prose. This reduces the sentence to formed prose and raises the sonorousness, harmony, musicality, impressionability of the sentence. By the comparison of sentences we can see, that they have certain rhythmic meaning. This rhythmic meaning indicates, that these rhymed groups are also rhymed against each other. For example:

Bu kubbai sipehrtimsol qasredurur muallo...

Bu ravzai firdavsmisol bog’edurur jahonoro...

Ul hazratning tab’i latifining me’vori bino qilg’on...

Ul janobning hayoli sharifining bog’boni tarh solg’on...

It should be noted, that on the assumption introductions character, in most

instances Navoi turn to this method. For example: “*Ul humoyun zamirning oyinayi getiyamoyida ravshanu paydodur va ul pokiza ko'ngulning jomi jahonoroyida mubarhanu huvaydokim, bu bandayi faqirg'a ne notavonlig'lar shikast berdiyu bu zarrai haqirg'a ne sargardonlig'lar dast berdi*” [2, p. 16].

One of the main features of rhymed prose is using the Arabian, Persian-Tadjik words in introductions. For example, in following sentence prose rhymed only Arabian words: “*Va yana dog'i latofatshior nozimlar zaroyifi va zarofatdisor roqimlar latoyifi har yondin istimo' tusharkim, ko'pragi g'azal uslubig'a mashg'ul va aytilg'on g'azallaridin ko'pragi matbu' va maqbuldur*” [2, p. 15].

Also, in following example thought is expressed by logical claimed words as prose rhymed Arabian and Persian-Tadjik words: “*Mundin boshqa dag'i ul hazratning ko'p xossa ma'nolari xayolotinu g'arib mazmunlari maqolotin va dilpazir tashbihlari nazokatinu benazir tashbihlari jazolatlin burung'i ikki devonim debochasida sharh bila mazkur qilib erdimu tafsil bila mastur etib erdim*” [3, p. 18].

Also, it is significant, that en masse rhymed to prose determinant phrases and they raise sonorosity and musicalness of this phrase. For example: “*Va bu faqiri bebizoatu bu haqiri beistitoat ul ta'limlarni o'zumga dastur bila ul zabtu tartibg'a shuru' qilur erdim*” [2, p. 18].

Alisher Navoi seldom expresses own thoughts by beautiful word string and appropriate complex prose. And in some places his thought expressed by simple words and rhymed to prose words number are too not much and they covered to one part of speech – more noun, verb, adverb. For example: “*Bag'rim qizig'anidin jismimda xummoyi lozim va ko'nglim ozg'anidin boshim aylanmog'iyu ko'zim qorarmog'iyoyim. Ne tongdin aqshomg'acha o'zumga bir dam g'izodin kom, ne aqshomdin tongg'acha turfathul-ayne ko'zumga uyqudin orom*” [2, p. 20].

In recent years of life health of poet has become very worse. In above mentioned example he uses of prose as emotional experience, inquietude in that times. In sentence Navoi lays on thread words, which can't rhyme on prose and they turn the thought to a harmonic, musical and communicative. And this, by-turn, evidence of talent and mastery of Navoi as real master of word.

As referred to above, for introductions is typical rhyming by using loan-words and Turkic predicative-verb words. For example, in following sentence rhymed verb words, which served to exaggerating, accentuate and impressive expression of poets thoughts: “*Chun senga tayfiq madad qilipturu bu maqsudning hech kimga yig'ilmag'an moddasi yig'iliptur, tilarbizkim, fursatni g'animat bilgaysenu bu muddao husulig'a rag'bat qilg'aysen*” [2, p. 14].

Altogether, using the prose in introductions can be various on the assumption of depicted thoughts and feelings.

Rhymed prose art in introductions of Alisher Navoi serves as one of his artistic effect and gives an opportunity for imagining the develop of this art more completely and widely.

List of bibliography:

1. Alisher Navoiy. Badoye ul-bidoya, MAT, 20 jildlik. 1-jild. – Toshkent, Fan, 1987.
2. Alisher Navoiy. Xazoyin ul-maoniy, MAT, 20 jildlik. 3-jild. – Toshkent, Fan, 1988.
3. Navoiy asarlari luf'ati. Tuzuvchilar: P. Shamsiev, S. Ibrohimov. Toshkent, Fan, 1972.
4. Sarimsoqov B. O'zbek adabiyotida sa'j'. O'zbek tili va adabiyoti, 1972, 1-son.

доцент кафедри перекладу та загального мовознавства, кандидат педагогічних наук, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, місто Кіровоград, Україна

ВНУТРІШНЯ ФОРМА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З ОНОМАСТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ

Ключові слова/ Key words: внутрішня форма/ inner form, фразеологізм/ fixed phrase, ономастичний компонент/ onomastic component, структурно-семантична схема/ structural-semantic scheme, мовний знак/ language sign.

Внутрішня форма слова слугує етапним вузловим механізмом формування образної семантики мовних знаків. Внутрішня форма мовного знака повинна розглядатися з точки зору двох його взаємопов'язаних функцій – номінативної і семасіологічної. В рамках першої внутрішня форма розкриває свою номінативну предметність, а в рамках другої – предметність смислову [7, с. 400].

Номінативна предметність внутрішньої форми мовних знаків традиційно викликала особливий інтерес у науці про мову. Ф.І. Буслаєв вперше сформулював дуже поширене нині положення про те, що джерелом мовної номінації служить та ознака, яка раніше всіх кидається в очі і глибше, ніж інші, хвилює наші почуття і уяву. Сутнісні властивості цієї ознаки як епідигматичної ланки дериваційної пам'яті мовних значень були узагальнені в понятті «внутрішньої форми» (В. фон Гумбольдт, Г. Штейнталь, В. Вундт). Епідигматичні зв'язки ґрунтуються на асоціативності й образності людського мислення та уможливають асоціативно-метафоричну мотивацію найменувань, творення метафор у мові й мовленні. Поняття внутрішньої форми слова отримало оригінальне, власне лінгвістичне тлумачення в працях О. Потєбні. Вчений спирається на поняття аперцепції, яке є синонімом сприйняття, що вживається у вузькому значенні сенсомоторного акту свідомості, безпосереднього контакту людини з навколишнім світом на підставі минулого досвіду, результатом якого є формування уявлення, та в широкому, що містить і наступний етап узагальнення сенсорного досвіду, накопичення знань про довкілля.

Ці думки є особливо цінними для розуміння семантики знаків вторинної номінації, оскільки їх значення формуються опосередковано, шляхом використання того колективного досвіду, який закодовано у відповідних знаках первинного іменування. Таким посередником між значенням знака вторинної номінації та значенням його похідного і виступає внутрішня форма. З цього випливає, що зміст внутрішньої форми складають ті смислові елементи лексичної і граматичної семантики знаку – прототипу, які послужили їй генетичним джерелом: *the Midas touch* – “дотик Мідаса”, перетворення в золото (фрігійський цар Мідас попрохав у богів дар – перетворювати у золото все, до чого він торкався); *a Trojan horse* – троянський кінь, прихована небезпека (етим. лат. *equus Trojanus*); *Achilles' spear* – книжк. те, що раниць

та водночас зцілює (подібно до списа Ахілеса) [з іржі списа Ахілеса робили ліки, які зцілювали рану, що була нанесена цим списом].

Крім денотативних сем лексичних компонентів у створенні внутрішньої форми приймають також участь і граматичні семи первинно-денотативного характеру, які, висловлюючи певні відносини між предметами, відтворюють в уяві людини цілі денотативні ситуації, які в контурному вигляді визначають характер і основні напрямки формування семантичної структури слова.

Таке розуміння внутрішньої форми вимагає всебічного обґрунтування, оскільки існуючі в сучасній науці погляди на цей рахунок не відрізняються ні переконливістю, ні однаковістю. В лексикології внутрішню форму слова вилучають як ознаку іменованого об'єкта, за якою предмет отримує свою назву. У фразеології вона отримує ще більш суперечливу інтерпретацію. Так, В.Жуков, Г. Помігуєв внутрішню форму фразеологізму розглядають як словесний образ, на основі якого вона виникає. В. Виноградов, Л. Ройзензон під внутрішньою формою фразеологізму розуміють його семантичну вмотивованість. В. Телія вбачає у внутрішній формі мотивуючу основу конотації, яка є додатковим компонентом значення мовної одиниці, що доповнює її предметно-логічний зміст суб'єктивними відтінками оцінки, емоційності, експресивності, функціонально-стилістичної забарвленості, а також відтінками, зумовленими соціальними, ідеологічними, культурними, ситуаційними аспектами комунікації. А. Кунін, В. Мокієнко внутрішню форму ототожнюють з етимологічним змістом фразеологізму. Отже, більшість науковців виводять внутрішню форму за межі семантичної структури слова. Сам по собі такий підхід до інтерпретації аналізованого поняття не викликає заперечень, проте представляється нам одностороннім. Ми ж підтримуємо погляди М. Аліфіренка, коли він маніфестує, що сутність внутрішньої форми номінативних одиниць обумовлюється вторинністю їх семіозиса, що припускає активну участь у виникненні лексичних та граматичних змістотворних компонентів – в їх ономасіологічній і семасіологічній взаємодії.

Так, ономасіологічне трактування внутрішньої форми мовного знака бере початок в найбільш ранній концепції, згідно якої внутрішня форма розглядається О. Потебнею з психологічної точки зору. У цьому випадку психічною основою внутрішньої форми вважаються уявлення про ту чи іншу дистинктивну ознаку – джерело номінації. Саме таке уявлення, на думку О.Потебні, «створює неодмінну стихію словесних утворень» і, отже, їх змістотворні можливості при виникненні одиниць вторинного іменування [6,с.19]. Як свідчить аналіз, внутрішня форма одиниць з уже сформованим значенням виконує свого роду дешифруючі функції: гносеологічну, оскільки слугує засобом пізнання найменованих ідіомами фрагментів позамовної дійсності, і репрезентуючу – як символ оноματοпоетичного образу.

Отже, внутрішня форма як епідигматичний компонент, джерело і стимулятор мовної номінації виступає важливим регулюючим чинником формування мовного значення і його мовленнєвої реалізації. Однак статус внутрішньої форми в системі інших конруктивних елементів семантичної структури номінативних одиниць залишається в науці дуже дискусійним. Дискусія виникає навколо одного принципового питання: внутрішня форма є синхронний компонент значення чи його культурно-історичний стимулятор?

Прихильники ономасіологічного підходу, слідом за В. Виноградовим

і Б.Ларінім, вважають внутрішньою формою конкретні подання про предмети, явища або події, які, будучи у свій час актуальними, володіючи такими ознаками і властивостями, як і інші реалії, послужили основою для відповідних образних узагальнень. В. Виноградов, аналізуючи семантичні властивості фразеологізмів, стверджував, що у них «значення цілого пов'язано з розумінням внутрішнього образного стрижня фрази» і тому вони «легко розшифровуються як образні вирази» [1, с.251]. У наведеному міркуванні кидається в очі прагнення до ототожнення внутрішньої форми фразем і їх генетичних образів. Особливо чітко ця думка розвивається в працях В. П. Жукова. «Під внутрішньою формою, – пише автор, – ми розуміємо <...> словесний образ, який покладено в основу найменування тієї чи іншої фразеологічної одиниці» [3, с.19]. Звідси і дефініція фразеологічної образності. Образним визнається таке фразеологічне значення, яке пов'язане з розшифруванням внутрішнього образу або внутрішньої форми відповідної фраземи. У нашому уявленні внутрішня форма не може бути ототожнена з його генетичним образом вже тому, що вона виступає лише одною, хоча і найбільш виразною, його ознакою. Вихідним пунктом такого розуміння внутрішньої форми фразем слугує положення О. Потєбні про те, що внутрішня форма виражає відношення змісту думки до свідомості. Вона – «не образ предмета, а образ образу» [5, с.147]. Іншими словами, внутрішня форма і образ знаходяться в гіпонімічних відносинах. Внутрішня форма ідіоми – це «центр образу, одна з його ознак, домінуюча над усіма іншими» [5, с.146]. Доказом неадекватності розглянутих понять слугує також той незаперечний факт, що внутрішньою формою володіють також і необразні знаки.

З іншого боку, втрата внутрішньої форми не завжди переводить знаки в розряд безобразних. У таких випадках образність створюється двоєдиним «баченням двох картин», проєктованих – первинною денотативною ситуацією, закодованою прямими номінативними значеннями контексту, і вторинною денотативною ситуацією, що репрезентується узагальнено-переносною семантикою [2, с. 71]. Так, ідіому *за царя Хмеля* безобразною не назвеш, хоча її внутрішня форма в сучасній українській мові втрачена. Образність цієї фраземи виникає внаслідок підсвідомого зіставлення буквальних значень лексичних компонентів у їх вільно-синтаксичному вживанні і значенні ідіоми «*за давніх часів, дуже давно*». При цьому буквальне значення фраземотвірної бази не є прямою мотивацією семантики ідіоми, оскільки між ідіомою і її дериваційною базою немає опосередкованого зв'язку – внутрішньої форми.

Істотна роль в осмисленні внутрішньої форми належить культурно-історичному фону утворення знаків вторинної номінації. Наприклад, фразеологічна одиниця *John Bull* має своїм джерелом памфлет придворного лікаря Джона Арбетнота (1667-1735) “Позов без кінця, або історія Джона Булла”, в якому іронічно змальовано типового англійця-фермера. Карикатура на сторінках збірника з памфлетом зображала добродушного, простакуватого англійця в підтяжках і з кружкою елю. Крім цього, аналіз внутрішньої форми повинен органічно поєднуватися з вивченням смислових трансформацій, що відбуваються в семантичній системі мови. Так, пізніше з'явилися іронічні деривати цього оніма: *John Bullish* “типово англійський”, *John Bullism* “типові риси англійського характеру”, *John Bullist* “прибічник всього англійського”.

Основи семасіологічного осмислення внутрішньої форми мовних

одиниць були закладені О. Потєбнею, коли вчений запропонував розрізнати мовні та позамовні знання про відповідний об'єкт номінації [5, с.20]. Мовні знання у О. Потєбні слугують конструктивним моментом у розвитку сукупності позамовних (енциклопедичних) знань про фрагмент реальної дійсності, що номінується, знань, що фіксуються свідомістю у вигляді понять і образів.

Отже, внутрішня форма мовного знака розглядається нами як синхронний епідігматичний компонент, який виступає ідіотетичною основою побічно-похідної номінації, тобто відображає ту денотативну ознаку, за якою і був найменований відповідний фрагмент реальної дійсності. Внутрішня форма, знаходячи свою об'єктивацію в інтенціоналі значення, має сигніфікативну природу, тобто являє собою епідігматичний зв'язок між денотатом і конотацією, існуючу у вигляді узагальнено-абстрагованої ознаки того поняття або уявлення про денотат, який формує певні асоціативно-образні конотації. Така узагальнено-абстрагована ознака містить в собі дериваційну пам'ять про джерела лінгвосеміозиса номінативного, структурно-семантичного та когнітивного характеру. Завдяки цій властивості внутрішня форма представляє не окремий предмет, а цілі денотативні ситуації. Так, синонімічний ряд із значенням "несерйозний, легковажний, безвідповідальний чоловік" утворюють такі фразеологізми: *Держись, Василю, одного берега – рибка буде; Спустився Гриць на дурницю, а вона йому боком вилізла*; значення "неохайна, погана господиня" представляють: *Видно, що Гапка млинці пекла, бо й ворота в тісті; Підскочила Маланка, а молоко хлюп зо збанка*.

Як показують спостереження, внутрішня форма знаків вторинної номінації в порівнянні з внутрішньою формою словесних знаків прямої номінації є значно інформативнішою, оскільки, по-перше, проектує в семантиці ідіоми не тільки властивості і ознаки елементів денотативної ситуації, але і відносини між ними, а по-друге, переломлює і конкретизує сфокусовані в ній суб'єктивні смисли. У внутрішній формі знаків вторинної номінації виявляються взаємопов'язаними номінативний, предикативний і дієвий аспекти змістотворення. У зародку така внутрішня форма має в собі і конотативний, і оцінний, і семантичний компоненти.

Внутрішня форма знаків непрямого іменування взаємодіє не тільки з внутрішніми формами знаків первинної номінації, але і з внутрішніми формами дії й образу слова у складі фразеологізму, наприклад, своїми внутрішніми формами проникають у дію, стають її внутрішньою формою. Це робить дію обміркованою і евристичною. Ось чому внутрішня форма знаку менш за все нагадує оболонку, вона, навпаки, предстає як стимул переробки і перетворення першоджерельної інформації, яка кодується у мовному знаку непрямої номінації. Настільки важливу перетворювальну функцію внутрішній формі надає предметний остов знаку. Внутрішня форма, з'являючись на поверхні мовної свідомості, стає джерелом типових системно нерелевантних асоціацій, лінгвокреативним стимулом оживлення цілого ланцюга зв'язків, які мають соціальне значення, конотацій і уявлення – усієї смислової гама образної палітри мовного знака, і понад усе знаків вторинної номінації.

Отже, значення мовного знаку, особливо значення знаку непрямого позначення, містить інформацію про суб'єктивне розуміння тих відносин, в яких знаходяться об'єкт номінації і мовний знак. Значення таких знаків «залежить від того смислового світла, який на нього падає від предмета, що позначається» [4, с.

75]. Це значення має особливий етнокультурний зміст, отриманий в результаті ціннісно-орієнтованої інтерпретації знань не тільки про предмет знакопозначення, але і про ту денотативну ситуацію, частиною якої він є. Такий етнокультурний зміст позначуваного знаку представляє екстралінгвістичні знання, що розширюють і поглиблюють первинні уявлення про об'єкт пізнання та етномовні смисли, які мають непрямий виток із знаків первинної номінації, що послужили дериваційною базою для вторинного лінгвосеміозиса.

Література

1. Виноградов В.В. Проблемы русской стилистики / В.В. Виноградов. – М., 1981.
2. Добровольский Д.О. Образная составляющая в семантике идиом / Д.О.Добровольский // Вопросы языкознания. – М., 1996. № 1.
3. Жуков В.П. Семантика фразеологических оборотов / В.П. Жуков. – М., 1978.
4. Лосев А.Ф. Философия имени / А.Ф. Лосев. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1990.
5. Потебня А.А. Эстетика и поэтика / А.А. Потебня. – М., 1976.
6. Потебня А.А. Из записок по русской грамматике / А.А.Потебня. – М., 1958. Т.1-2.
7. Шпет Г.Г. Герменевника и ее проблемы / Г.Г. Шпет. // Контекст – 1989. – М., 1989.

МИКРОПОЛЕ «СПЕЦИИ И ЖИРЫ» КАК ЧАСТЬ ЛСП «ЕДА» В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ Н. В. ГОГОЛЯ, А. П. ЧЕХОВА, М. А. БУЛГАКОВА

Ключевые слова: микрополе / micro field, лексико-семантическое поле / lexical-semantic field, лексема / lexical item, специи / spicery, жир / fat, oil

В ходе исследования были изучены тексты произведений М. А. Булгакова «Мастер и Маргарита», «Собачье сердце», Н. В. Гоголя «Мертвые души», А. П. Чехова «Глупый француз», «Свадьба с генералом». Из 223626 лексем данных произведений были выявлены и отобраны для дальнейшего анализа 5172 лексические единицы с семантикой еды, после исключения повторов осталось 832 ЛЕ, которые и вошли в состав ЛСП «Еда». В ЛСП «Еда» было выделено два крупных микрополя: «Пища» и «Напитки». Первое большое микрополе распадается на 2 подполя с ядрами: а) блюда, б) способы приготовления и приема пищи. Подполе «Блюда» и подполе «Способы приготовления и приема пищи» содержат по 11 микрополей в своем составе. Микрополе «Напитки» включает в себя 2 подполя с ядрами: а) алкогольные напитки и б) безалкогольные напитки. [4; 132]. Рассмотрим микрополе «Специи и жиры» данного ЛСП.

Микрополе «Специи и жиры» состоит из 17 лексем, что составляет примерно 2 % от общего числа лексем ЛСП «Еда», 2,3 % лексем микрополя «Пища» и 7,3 % лексем подполя «Блюда». Микрополе «Специи и жиры» является пятым по величине в подполе «Блюда». Данное микрополе распадается в свою очередь на 2 подполя: «Специи» и «Жиры». Мы объединили данные подполя в одно общее микрополе «Специи и жиры», так как лексические единицы этого микрополя имеют общую сему «то, чем приправляют кушанье для вкуса». Все лексические единицы микрополя «Специи и жиры» могут быть дифференцированы на основе следующих признаков:

Специи

'структура специй (приправ)'

С кристаллической структурой	Без кристаллической структуры
соль	перец
рафинад	горчица

Например: *Черные фракы мелькали и носились врознь и кучами там и там, как носятся мухи на белом сияющем рафинаде в пору жаркого июльского лета...* [3; 9].

'происхождение специй (приправ)'

Растительного происхождения	Не растительного происхождения
душистые травы	соль
кайенский перец	

Например: *Он налил себе полную тарелку, поперчил кайенским перцем и стал хлебать* [5; 3].

'растворимость специй (приправ) в воде'

Растворимы в воде	Не растворимы в воде
соль	кайенский перец
сахар	душистые травы

Например: Из миски с молоком Дарья Петровна вытаскивала куски размокнувшей булки, смешивала их на доске с мясной кашницей, заливала все это сливками, посыпала **солью** и на доске лепила котлеты [2; 114].

'цвет'

Белый	Не белый
сахар	горчица
соль	кайенский перец

Например: Мужчины почтенных лет, между которыми сидел Чичиков, спорили громко, заедая дельное слово рыбой или говядиной, обмакнутой нещадным образом в **горчицу**, и спорили о тех предметах, в которых он даже всегда принимал участие; но он был похож на какого-то человека, уставшего или разбитого дальней дорогой, которому ничто не лезет на ум и который не в силах войти ни во что [3; 163].

Жиры

'происхождение жиров'

Растительное	Животное
подсолнечное масло	сметана
	свиное сало

Например: - Потому, - ответил иностранец и прищуренными глазами поглядел в небо, где, предчувствуя вечернюю прохладу, бесшумно чертили черные птицы, - что Аннушка уже купила **подсолнечное масло**, и не только купила, но даже разлила [1; 12].

'цель использования жиров'

Как основа для жарки	Как основа для жарки и заправка блюда	Как заправка блюда
свиное сало	подсолнечное масло	сметана
		майонез

Например: - Я не хочу. Я лучше водочки выпью. - Лицо его замаслилось, на лбу проступил пот, он повеселел. И Филипп Филиппович несколько подобрел после вина. Его глаза прояснились, он благосклоннее поглядывал на Шарикова, черная голова которого в салфетке сияла, как муха в **сметане** [2; 148].

'состав'

Единственный самостоятельный ингредиент	Смесь ингредиентов
свиное сало	майонез
подсолнечное масло	

Например: - Все равно не позволю есть, пока не заложите. Зина, примите **майонез** у Шарикова [2; 146].

В подполе «Специи» все лексические единицы вступают в вид связи

«несовместимость», так как содержат семы, указывающие на отсутствие какой-либо характеристики. В подполе «Жиры» в этот же вид связи вступают лексемы по признаку 'происхождение жиров'. По признаку 'цель использования жиров' лексические единицы вступают в вид связи «пересечение», так как они пересекаются по общей семе «сфера применения жиров». Партитивный вид связи, предполагающий, что единицы называют понятие в целом и его части, наблюдается по признаку 'состав'.

Данное микрополе включает в себя 10 существительных и словосочетания типа: «прилагательное + существительное» (5), «причастие + существительное» (1) и «существительное + предлог + существительное» (1).

Это микрополе содержит 15 стилистически нейтральных лексем. Например: *Зина, примите майонез у Шарикова* [2; 146].

Лексема **соль** представлена в микрополе как в прямом значении, так и в переносном. Например: - *Нет, Григорий Данилович, не скажи, это очень тонкий шаг. Тут вся соль в разоблачении* [1; 93].

Лексема **шиш** здесь употреблена во втором значении и может быть отнесена к просторечным и ироничным. Например: - *На учет возьмусь, а воевать - шиш с маслом, - неприятно ответил Шариков, поправляя бант* [2; 139].

Одна лексема в прямом значении используется для сравнения.

Например: *И Филипп Филиппович несколько подобрел после вина. Его глаза прояснились, он благосклоннее поглядывал на Шарикова, черная голова которого в салфетке сияла, как муха в сметане* [2; 148].

К ядру данного микрополя относятся лексемы, имеющие в своем значении сему «то, чем приправляют кушанье для вкуса» и выраженные стилистически нейтральными существительными в прямом значении. Ближней периферии принадлежат лексемы, выраженные простыми словосочетаниями, относящиеся к нейтральной лексике. К дальней периферии принадлежат стилистически окрашенные лексемы.

Литература

1. Булгаков, М. А. Мастер и Маргарита [Текст] / М. А. Булгаков. - Новосибирск: Наука, 1993. - 364 с.
2. Булгаков, М. А. Собачье сердце [Текст] / М. А. Булгаков // Две повести, две пьесы. М. : Наука, 1991. - 288 с.
3. Гоголь, Н. В. Мертвые души [Текст] / Н. В. Гоголь. - М. : Художественная литература, 1985. - 368 с.
4. Куренкова, Т. Н. Галлицизмы в лексико-семантическом поле «Еда» (на примере произведений русских авторов конца XIX -начала XX веков) [Текст] / Т. Н. Куренкова, Т. В. Стрекалева // Международная конференция «Проблемы преподавания русского языка в Российской Федерации и зарубежных странах», 26-28 октября 2005 г. : сб. материалов. - Москва, 2005. - С. 132-134.
5. Чехов, А. П. Глупый француз [Текст] / А. П. Чехов // Скучная история. М. : Правда, 1986. - 432 с.

ОСОБЕННОСТИ СЕМАНТИКИ ОТНОСИТЕЛЬНЫХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ С СУФФИКСАМИ -Н-, -ОВ-, -СК- И СПОСОБЫ ИХ ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОГО ОПИСАНИЯ

Ключевые слова/ **Key words**: относительные прилагательные/ relative adjectives, семантика/semantic, словообразовательное значение/ wordformative meaning, частные словообразовательные значения/private wordformative meanings, суффикс/ suffix.

Относительные прилагательные с суффиксами -н-, -ов-, -ск- – это активный в производстве и в употреблении, большой по численности и трудный для истолкования класс слов. Трудность его истолкования заключается в том, что прилагательное по-разному реализует свое значение в сочетании с разными существительными. Ср.: медный колчедан, медная руда – колчедан, руда, содержащие медь; медные деньги, медная посуда – деньги, посуда, сделанные из меди; медная промышленность – промышленность, относящаяся к добыче и обработке меди [11: II, с. 243].

Относительные прилагательные обладают сложной специфической семантической структурой. Семантика их во многом обусловливается семантикой производящего (существительного или глагола). Так, «прилагательные, производные от названий материалов, веществ, обычно обозначают “сделанный из ...”, т.е. отношение к материалу, от названий временных отрезков – “происходящий тогда-то”, т.е. отношение ко времени; от названий пространственных существительных – “находящийся там-то”; от артефактов – “предназначенный для изготовления данного предмета”, “предназначенный для продажи”, “являющийся частью ...” и т.п.» [4, с. 162-163]. На эту зависимость указывал еще В.В.Виноградов [3, с. 160].

С другой стороны, семантика относительного прилагательного зависит от семантики поясняемого существительного.

«Без существительного, явного или подразумеваемого, нет прилагательного», – писал Л.В.Щерба [13, с. 70; 5, с. 120]. Об этом наглядно свидетельствует и тот факт, что одно и то же прилагательное получает разное значение, если относится к разным по семантике существительным. (Ср. указанные выше значения прилагательного медный). Влияние поясняемых существительных на значение прилагательных проявляется и в том, что прилагательные, мотивированные разными словами, выражают одно и то же значение, если относятся к одному и тому же существительному, или к существительным одной тематической группы. Н-р: брусничное варенье [11: I, с. 418], дынное варенье [11: I, с. 459], ежевичное варенье [11: I, с. 464], земляничное варенье [11: I, с. 604], костяничное варенье [11: II, с. 114], лимонное варенье [11: II, с. 184], яблочное варенье [11: IV, с. 777]. Данные сочетания относительных прилагательных с существительным варенье имеют одно значение ‘приготовленный из того, что названо производящей основой’.

Значение относительных прилагательных, как указывает Е.А.Земская, является в собственном смысле относительным. Они обозначают общее, широкое, недифференцированное отношение к предмету, названному производящей основой. В самом общем виде значение относительных прилагательных может быть охарактеризовано как 'относящийся к тому, что названо производящей основой'.

Это общее относительное значение может быть конкретизировано только в определенном словесном окружении, чаще всего в словосочетании «прилагательное + существительное» или в более широком контексте.

Заметим, что в современной лингвистике нет единогласия по вопросу о характере семантики относительных прилагательных. Имеющиеся разногласия можно свести к трем точкам зрения.

1. Относительные прилагательные имеют словообразовательное значение широкого недифференцированного отношения, которое выражается формулой 'относящийся к тому, что названо базовой основой' [4, с. 157]. В составе словосочетания (относительное прилагательное + существительное) происходит конкретизация общего значения недифференцированного отношения. Значения, которые могут быть выделены указанным способом, не являются значениями самих относительных прилагательных: это значения сочетаний относительных прилагательных с существительными [4, с.157].

Что касается толкования относительных прилагательных в словарях, то «наряду с общей формулой 'относящийся к ...' следует характеризовать наиболее типические для того или иного прилагательного типы выражаемых ими отношений» [4, с. 158].

При таком подходе, предложенном вышеназванными учеными, исчислить все возможные значения относительных прилагательных в принципе нельзя, так как наряду с относительными прилагательными, реализуемыми в традиционных, типических связях с существительными, существуют относительные прилагательные, реализуемые в нетипических, ситуативных сочетаниях. Последние сочетания могут быть истолкованы лишь с помощью многословных описательных конструкций. Н-р: «телефонное воспитание – воспитание по телефону; летний чемодан – чемодан с летними вещами; меховая мама – мама в меховой шубе; кефирная ссора – ссора из-за кефира» [6, с. 99 и сл.].

2. У относительных прилагательных, кроме чисто относительного значения, выделяются другие словообразовательные значения в соответствии с теми типами отношений, которые выражают относительные прилагательные в сочетании с различными существительными. Так, В.Н.Немченко выявляет у относительных прилагательных 31 общее словообразовательное значение типа железный – изготовленный из ..., мясной – содержащий ..., пыльный – покрытый ..., книжный – предназначенный ..., ночной – происходящий ... и т.п. [8, с. 22-27].

Ученый выделяет у относительных прилагательных и частные словообразовательные значения. Н-р, у отсубстантивных относительных прилагательных с суффиксом -ск- их – 18, с суффиксом -ов- – 25, с суффиксом -н- – 30 [8, с. 24]. Ср. Л.А.Оганесян на основе материалов толковых словарей устанавливает у относительных прилагательных с суффиксом -н- 16 формул толкования, которые опираются на частные словообразовательные значения [9, с. 173].

Заметим, что В.Н.Немченко вышеуказанные словообразовательные значения отсубстантивных относительных прилагательных выделяет на основе трех признаков: 1) семантики производящего существительного; 2) семантики сочетающегося с прилагательным существительного; 3) семантического соотношения данных прилагательных с той или иной трансформой (подставкой). Узкие, частные словообразовательные значения выделяются у относительных прилагательных по первым двум признакам, а общие, основные словообразовательные значения – на основе третьего признака.

Академическая грамматика определяет значения, выражаемые относительными прилагательными в сочетании с существительными, как частные словообразовательные значения: «Значение “сделанный или состоящий из того, что названо мотивирующим существительным со значением вещества, материала” выступает как преобладающая реализация общего относительного значения в прилагательных с суффиксами -ан- и анн- (кожаный, глиняный, деревянный), как одно (не преобладающее) из частных словообразовательных значений (значений подтипов) прилагательных с суффиксами -н- и -ов- (кирпичный дом, капроновые чулки), -чат- (матерчатый)» [10, с. 328].

3. Относительные прилагательные могут иметь значения, которые фактически «наводятся» и «не наводятся» сочетающимися с ними существительными. В первом случае семантические компоненты, типа: ‘добываемый’, ‘изготовленный’, ‘содержащий’ и т.п. – являются составной частью значения определяемых существительных. «Рудник <прииск>, например, это место, где из почвы нечто добывают; каузатив входит, таким образом, в значение существительного, и нет нужды приписывать его еще и значению прилагательных золотой, урановый и т.п.» [1, с. 211; 12, с. 25-26]. Прилагательные в подобных случаях «имеют чисто относительное значение и реализуют одну из обязательных семантических валентностей соответствующего существительного» [1, с. 212].

Во втором случае семантические компоненты не входят в значения определяемых существительных. Так, «в значение слова песок не входит компонент ‘содержать’, в значение слова скот (растение) – компонент ‘цель’» [1, с. 212]. Значит, семантические компоненты могут принадлежать прилагательным (золотой, мясной, молочный, плодовый), так как они появляются в словообразовательном акте, являются семантическими приращениями к производящим. Значение прилагательных в подобных случаях не чисто относительное.

Согласно некоторым данным, значения относительных прилагательных могут быть исчислены. Ю.Д.Апресян пишет: «По-видимому, принципиально возможен список всех словарных значений относительных прилагательных, и есть основания полагать, что он не будет слишком велик. В него, во всяком случае, войдут такие значения, как ‘Х-ующий’, ‘Х-ованный’, ‘являющийся Х-ом’, ‘содержащий Х’, ‘находящийся в (месте) Х’, ‘происходящий во (время) Х’ и ряд других» [1, с. 212].

Е.С.Кубрякова предлагает описывать отношения, фиксируемые в значениях относительных прилагательных, с помощью предикатов типа: ‘принадлежать’, ‘обладать’, ‘находиться’, ‘напоминать’ и т.п. [7, с. 138]. И что особенно, на наш взгляд, важно, выбор предиката, по ее мнению, соответствует в общем тому или иному суффиксу. Так, суффикс -н- служит указанию на любой тип

отношения к обозначаемому предмету (ср. лесной домик, лесные поляны, лесная промышленность, лесные звери и т.д.). «Суффиксы -ов- и -ск- указывают на более конкретный тип отношения – принадлежности или обладания». Причем суффикс -ов- передает отношение индивидуальной принадлежности (н-р: отцов дом, летчикова фуражка), а суффикс -ск- лишен этого значения (ленинградские сумерки, отеческие наставления) [7, с. 138; 2, с. 40-41].

На наш взгляд, значения относительных прилагательных могут быть представлены определенным списком, т.е. они могут быть исчислены. Исчисляемость значений (в частности, словообразовательных значений) относительных прилагательных обуславливается тем, что можно и важно выделить наиболее типичные значения (регулярные и нерегулярные), отстоявшиеся в языковой системе, зафиксированные, как правило, в словарных дефинициях и обнаруживаемые в психолингвистическом эксперименте.

Литература

1. Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. – М.: Наука, 1974. – 367 с.
2. Булыгина Т.В. Проблемы теории морфологических моделей. – М.: Наука, 1977. – 287 с.
3. Виноградов В.В. Русский язык. Грамматическое учение о слове. – М.: Высшая школа, 1986. – 639 с.
4. Земская Е.А. Относительные прилагательные как конструктивный элемент номинативной системы современного языка // Грамматические исследования. Функционально-стилистический аспект. Морфология. Словообразование. Синтаксис. – М.: Наука, 1991. – С.132-164.
5. Земская Е.А., Кубрякова Е.С. Проблемы словообразования на современном этапе // Вопросы языкознания. – 1978. – № 6. – С.112-123.
6. Катлинская Л.П. Об особой категории слов в разряде относительных прилагательных современного русского языка // Грамматика и норма. – М.: Наука, 1977. – С.92-106.
7. Кубрякова Е.С. Типы языковых значений. Семантика производного слова. – М.: Наука, 1981. – 200 с.
8. Немченко В.Н. Словообразовательная структура слов отсубстантивных суффиксальных прилагательных в современном русском языке: Автореф. дис. ... докт. филол. наук. – М., 1976. – 39 с.
9. Оганесян Л.А. Вопросы толкования словообразовательно-мотивированных прилагательных русского языка // Русский язык и методика его преподавания в Армянской ССР: Межвуз. сборник научных трудов. – Ереван, 1977. – Вып.1. – С.167-177.
10. Русская грамматика: В 2 томах / Под ред. Н.Ю.Шведовой. – М.: Наука, 1980. – Т.1 – 783 с.
11. Словарь русского языка: В 4-х томах / Под ред. Евгеньевой А.П. – М.: Русский язык, 1985-1988. Т.1. – 1985. – 696 с. Т.2. – 1986. – 736 с. Т.4. – 1988. – 800 с.
12. Ширшов И.А. О специфике значения относительности // Актуальные проблемы русского словообразования: Сб. научных статей. – Ташкент: Укитувчи, 1985. – С.21-27.
13. Щерба Л.В. Избранные работы по русскому языку. – М.: Учпедгиз, 1957. – 188 с.

Науковий керівник: к.п.н.,
доцент **О. Л. Щербакова.**

Бабушка В. І.
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського
Україна

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ АСОЦІАЦІЙ У ПСИХОЛІНГВІСТИЦІ

Анотація. У даній статті розглядаються підходи до визначення поняття «асоціація» з точки зору психолінгвістики та особливості впливу об'єктивної реальності на розуміння та відтворення мовного матеріалу.

Анотація англійською. *This article reveals approaches to the definition of the notion «association» from the viewpoint of psycholinguistics and peculiarities of the impact of objective reality on the comprehension and interpretation of the language material.*

Ключові слова: психолінгвістика, асоціативний зв'язок, внутрішня форма слова, синтагматичні та асоціативні відношення.

Key words: *psycholinguistics, contiguity, inner form of the word, syntagmatic and associative relations.*

Вчення психолінгвістики виникло ще в 1953 році і залишається актуальним на сьогоднішній день. Багато науковців розглядали процеси, в результаті яких прийняті сигнали з навколишнього середовища (звуки мовлення) перетворюються та інтерпретуються слухачами під час комунікативного процесу. Іншими словами, психолінгвістика має справу з процесами кодування та декодування, оскільки простежується співвідношення структури повідомлень та характеристики індивідів, що відтворюють та отримують їх на основі діяльності нервової системи та свідомості [3]. Таким чином, психолінгвістика — це наука, предметом якої виступає відношення між системою мови та мовною здатністю.

Проте саме у процесі опрацювання інформації виникають так звані асоціації, які зумовлюють різну інтерпретацію та розуміння змісту мовленнєвого потоку. Асоціативні зв'язки утворюються не завдяки іманентним законам свідомості, вони пояснюються його залежністю від зовнішніх впливів та анатоμο-фізіологічних

властивостей нервового субстрату [4]. Сама асоціація — не первинна психічна сутність, не з'єднання уявлень всередині свідомості, а перш за все сукупність рефлексів.

Мета статті полягає у дослідженні впливу об'єктивного середовища на суб'єктивне розуміння (асоціації у свідомості) та інтерпретацію через мовну діяльність як засіб у різних його проявах.

Поняття асоціації виникло досить давно, і в історії його пов'язують з іменами Аристотеля і Платона. Платон нагадує про випадки за схожістю та суміжністю. Аристотель вважав, що образи, які виникли без видимої зовнішньої причини, є продуктами асоціації. Його і називають творцем першої класифікації за схожістю, часовою послідовністю та контрастом, що стала основою для наступних типологій. Впродовж століть у поняття «асоціація» у різних філософських системах вкладався різноманітний смисл. Його вивчав і Р. Декарт як засіб для оволодіння власними пристрастями, і Спіноза, пояснюючи певні особливості «руху думки». Т. Гоббс на основі загальної тези про те, що «думка може переходити від одного предмета до майже будь-якого іншого», розробив класифікацію випадків зчеплення образів свідомості один з іншим, назвавши їх «типами думок» [1]. Він виділяв пасивні асоціації на основі випадкових послідовностей досвіду, активні стрибки думки, наприклад, під час мрій про майбутнє, впорядковані спогади про минулі події, спогади про казуальну послідовність подій та зв'язку між речами. Ідеї Гоббса у XVIII столітті продовжив Д. Гартлі, створивши вчення про асоціації в рамках механістичного матеріалізму. Сам термін «асоціація» був введений Дж. Локком під час опису виникнення «хибних ідей».

Що стосується лінгвістики, перші погляди на асоціації в мовленні з'явилися у В. Гумбольдта. Аналізуючи діалектику об'єктивного та суб'єктивного в мові, він відзначив, що взаєморозуміння виникає завдяки тому, що люди «...торкаються тих самих клавіш інструменту власного духу, завдяки тому, що у кожного спалахують у свідомості відповідні, проте нетотожні значення» [2, с.166]. Науковець не говорить прямо про асоціації, проте очевидно, що обумовлені індивідуальним сприйняттям мовця асоціації звуку і предмету відповідають один одному у різних особистостей завдяки співвіднесеності з одним і тим же предметом та явищем, а не через повну тотожність асоціацій з даним звуком у кожного з комуні кантів. Отже, підстави для асоціацій зі звуком об'єктивні, оскільки відносяться до світу реальних речей, а самі асоціації — індивідуальні, адже відносяться до психологічного середовища.

Ф. де Соссюр, підкреслюючи важливість дослідження відносин, що існують у мові, казав: «Все, у чому виражається даний стан мови, необхідно вміти звести до теорії синтагм та асоціацій» [5]. Він виділяв два типи відношень: синтагматичні (складається з двох одиниць, що мають протяжність та зв'язки залежності) та асоціативні (кількість членів яких та послідовність у пам'яті неможливо передбачити). У вітчизняному мовознавстві О. Потебня, розвиваючи ідею про слово як форму думки, виділи внутрішню форму слова — «відношення змісту думки до свідомості» — уявлення людини про власну думку. Внутрішня форма слова може бути охарактеризована за О. Потебнею, як асоціація даного об'єкту з деяким іншим об'єктом за одною з провідних ознак.

Дослідник Ніл Джонсон у першій зі своїх праць описував, як піддослідні завчають речення різних граматичних типів, і висунув ідею, що відносна можливість

помилки буде більшою на розмежуванні фраз, ніж усередині них. Експеримент підтвердив дане положення, причому виявилось, що ймовірність помилки всередині фрази зменшується за звичайними закономірностями марковського процесу [7]. Виходячи з даного припущення, Джонсон відзначив, що асоціації, які впливають на легкість відтворення речення, можуть виникати не лише між словами, а й між операціями свідомості.

Крім того, значення частини мови пов'язано із засвоєнням звукової мови, його граматичною та синтаксичною структурами. У даному випадку будуть корисними деякі дані про словесні асоціації у дітей та дорослих, отримані американськими психологами Мак-Нілом та Кліфтоном. Вони дійшли висновку, що парадигматичні асоціації дітей розповсюджуються на більше число класів слів, ніж у дорослих. Дані класи включають слова різних лексичних категорій. Деякі з дитячих асоціацій можуть містити стимули та реакції, що відносяться до різних частин мови [6]. Спочатку слово для дитини виступає як член граматичного або синтаксичного класу, а як член семантичного, формується відносно пізніше.

Про важливість вербальних асоціацій говорив представник Казанської лінгвістичної школи Н. В. Крушевський. У праці «нариси науки про мову» науковець досліджував проблему слова та описував володіння словниковим складом мови через асоціативні зв'язки даного слова. Виділяючи асоціації за схожістю та суміжністю, він розрізняв парадигматичну та синтагматичну організацію лексики, при цьому остання розглядалась як більш консервативна та традиційна. Крушевський розділяв асоціації на «неопосередковані» (лінгвістичні асоціації слів як знаків) та «опосередковані» (екстралінгвістичні асоціації між об'єктами, позначувані словами).

Прикладом може послужити роман «поток свідомості» Дж. Джойса «Улісс». Щоб краще зрозуміти асоціативну ідею, звернемося до тексту. У четвертому розділі твору головний герой Леопольд Блум ходить по крамницях та готує сніданок. Усі його дії мотивовані наступними факторами: любов до власного тіла та утроби, кохання до дружини, любов до доньки та загиблого сина, любов до всього живого, навіть власної кішки, легкий флірт до деяких жінок. Також дії мотивовані більш глибокими причинами: приналежністю до єврейського народу, архетип постійного мандрівника, Улісса, яким наділив його Джойс. На його позитивний настрій відкидає тінь похорон друга. Таким чином, контекст даного уривку біполярний, що надає таку рису і текстовій структурі.

Виходячи з вищесказаного, ми робимо висновок, що вивчення асоціацій має дуже давню наукову традицію, впродовж століть вони були об'єктом вивчення філософів, психологів та лінгвістів. Було встановлено, що існують різноманітні види асоціацій, що відображають глибинні процеси у людській психіці. Філософів хвилювало дослідження не вербальних асоціацій, а «асоціацій ідей»; психологам був притаманний практичний підхід та використання асоціацій у психодіагностиці та психіатрії; інтерес до асоціацій у лінгвістів обумовлений положенням про те, що в них відображаються суттєві риси значення слів. Важливою віхою у лінгвістичних дослідженнях стала здогадка про два напрями асоціацій — на світ знаків та на світ об'єктів. Саме лінгвістами було висловлено твердження, що вивчення різноманіття асоціацій та їх зв'язків допомагає робити висновки про відповідність суб'єктивної реальності та «об'єктивного конструкта» картини світу в його свідомості. Таким

чином, проблема асоціацій як психічного, так і мовного процесу викликає більше нових ідей та теорій для більш глибокого дослідження з різних точок зору.

Література

1. Гоббс Т. Избранные произведения. Т. 1-2, М., 1964.
2. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию. М., 1984.
3. Леонтьев А.А. Язык. Речь. Речевая деятельность. М., 1976.
4. Сеченов И. М. Избранные произведения (Москва - 1953).
5. Соссюр Ф. де. Труды по языкознанию. М., 1977.
6. Clifton Ch.. The Implications of Grammar for Word Associations. Prepared for Verbal Behavior Conference. New York, September 16—18, 1965
7. Johnson N. F. Linguistic models and functional units of language behavior. «Directions in psycholinguistics». Ed. by Sh. Rosenberg. New York, 1965

Жорсан О. М.

студентка I курсу,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Зуєнко Н. О.

кандидат педагогічних наук,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

НАУКОВО – ТЕХНІЧНІ ТЕРМІНИ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ. ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ

Серед численних складних проблем, які вивчає сучасне мовознавство, важливе місце займає вивчення лінгвістичних аспектів мовленнєвої діяльності, яку називають «перекладом» або «перекладацькою діяльністю». Переклад – це давній вид людської діяльності. Основною стилістичною рисою науково-технічного тексту є чіткий виклад матеріалу при повній відсутності елементів, які надають мові емоційної насиченості. З точки зору словникового складу основна особливість тексту полягає в граничній насиченості спеціальною термінологією, характерною для певної галузі знання.

Термін – це спеціальне слово чи словосполучення, що прийняте у певній професійній сфері і застосовується в особливих умовах. Термін представляє собою словесне означення поняття, яке входить у систему понять певної області професійних знань, яке позначає поняття певної галузі знання чи діяльності людини. [Короткий глумачний словник української мови. / за редакцією Д. Гринчишина. – К., 1999. – 247 с.] Термінологічна лексика дає можливість найбільш точно, стисло і чітко викласти зміст тексту і забезпечити правильне розуміння трактування певного питання.

Проблемами утворення і перекладу термінів займалися такі вчені, як О. І. Білодід, Л. П. Білозерська, О. М. Вакуленко, А. С. Дяков, І. С. Квитко, Т. Р. Кияк, О.І.Смірницький.

Актуальність даної теми пов'язана з науково-технічним прогресом суспільства і, відповідно, з безперервним поповненням терміносистеми кожної мови, а отже, зі зростанням потреби в знаннях цього мовного прошарку.

У спеціальній літературі терміни несуть семантичне навантаження, займаючи чільне місце серед інших загальнолітературних і службових слів. Відмінність терміна від звичайного слова залежить, перш за все, від його значення. Терміни виражають поняття науково оброблені і властиві лише конкретній галузі науки і техніки.

У звичайній мові слова, як правило, полісемантичні, тобто вони передають цілий ряд значень, які можуть розходитися у часі досить широко. Наприклад: *der Satz* - набір, комплект; агрегат; осад; тарифна ставка; п'ятка (панчохи); фраза, пропозиція; або *der Ton* - тон, звук; глина. Така багатозначність слів у загальнолітературній мові є чинником, що свідчить про багатство мовних засобів. Лексична багатозначність додає мові гнучкості та емоційності і дозволяє висловлювати найтонші відтінки думки. По іншому постає питання в науково-технічній мові. Особливою вимогою науково-технічної мови виявляється гранична точність вираження думки, системність,

наявність дефініцій, стислість, однозначність, відсутність синонімів, що не допускає можливості різних тлумачень. [Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. Термінологія та переклад. Нав. Посібник для студентів філологічного напрямку підготовки. - Вінниця: НОВА КНИГА, 2010. - 19с.] .

Зазвичай, основною ознакою науково-технічного тексту вважають наявність у ньому великої кількості фахових термінів. Наприклад, «*die Kabine*» – технічний термін, «*der Maschinenraum*» – термін зі сфери транспорту. У зв'язку з розвитком науки і техніки постійно виникають нові спеціальні поняття та відповідні їм терміни. Для позначення нових лексичних одиниць зазвичай користуються терміном «неологізм», зміст якого випливає з самого слова : *neos* (грец. новий), *logos* (грец. слово) . Визначення даного поняття з точки зору лексикології та лексикографії з'явилося лише в другій половині ХХ століття: Неологізми - це слова, функціонуючі в мові недавно, їх поява фіксується носіями мови на підставі передумов мовного та культурного досвіду.

У якості термінів часто використовуються і загальноживані слова. Наприклад, «*der Raum*» – приміщення, простір; технічне значення «*der Maschinenraum*» - машинне відділення; «*die Haube*» – чепчик, технічне значення - кожух; «*die Platte*» – плато, технічне значення пластина, плата [1].

Науково-технічні терміни як мовні знаки становлять суттєву складову науково-технічних текстів і одну з головних труднощів їх перекладу з огляду на їх неоднозначність, відсутність перекладних відповідників (у випадку термінів-неологізмів). Дослідження термінологічної лексики спирається на визначення терміна. З приводу визначення терміну та вимог до нього в лінгвістичній літературі існують різні, не рідко протилежні точки зору.

Частіше за все терміном називають слово, словосполучення, або просто мовний знак, що репрезентує наукове поняття спеціальної, професійної сфери знань. Сутність мовної (а значить і термінологічної) номінації полягає в тому, щоб, відбиваючи у свідомості носіїв мови їх практичний і суспільний досвід, звертати факти позамовної дійсності в мовні значення. При цьому необхідно підкреслити, що терміноутворення являє собою процес вторинної номінації, результати якої є похідними за змістом чи морфологічним складом [2].

Переклад термінології здійснюється різними прийомами, а саме за допомогою таких міжмовних трансформацій як: лексичні, лексико-семантичні та лексико-граматичні. Задача перекладача полягає у вірному виборі того чи іншого прийому під час процесу перекладу, щоб як найточніше передати значення будь-якого терміна. Головним прийомом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного еквіваленту.

Еквівалент - постійна лексична відповідність, яка точно співпадає із значенням слова. Терміни, які мають еквіваленти у рідній мові, відіграють важливу роль при перекладі. Вони служать опорними пунктами у тексті, від них залежить розкриття значення інших слів. Наприклад: *der elektrische Ventilator* - електричний вентилятор, *die Maschine* - машина.

Одним з найпростіших прийомів перекладу терміна є прийом транскодування.

Транскодування - це побуквенна чи пофонемна передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу. Наприклад, *der Alpen* - Альпілазер,

der Barometer - барометр. При перекладі цим способом не слід забувати й про «фальшивих друзів перекладача» (таких, як *der Zentner* - пів центнера, *die Billion* - трильйон), транслітераційний спосіб перекладу яких призводить до грубих викривлень смислу [3, 1].

Терміни також підлягають іншому лексичному прийому перекладу - калькуванню - передача комбінаторного складу слова, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу. Даний прийом застосовується при перекладі складних за структурою термінів. Наприклад: *die Hecktür* - задня дверця, дверця багажника, *der Sicherheitsgurt* - пасок безпеки.

До інших трансформаційних прийомів, що застосовуються при перекладі термінів можна віднести: конкретизацію та генералізацію.

Конкретизація - процес, при якому одиниця більш широкого конкретологічного змісту передається в мові перекладу одиницею конкретного змісту. В українській мові необхідно робити заміну слова чи словосполучення, що мають більш широкий спектр значень, еквівалентом, який конкретизує значення згідно контексту або стилістичних вимог. Наприклад: *kreisrunde Glasscheibe* - ілюмінатор (а не кругле вікно), *Holz* - дерев'яні бруси (а не деревина).

При перекладі термінів також можливим є застосування прийому генералізації. Генералізація вихідного значення набуває в тих випадках, коли міра інформаційної упорядкованості вихідної одиниці вища за міру упорядкованості одиниці, що відповідає їй за змістом в мові перекладу. Наприклад: *die Dampfmaschine* - паровий двигун (а не парова машина), *Elektromobil* - транспортний засіб (а не електромобіль).

Компресія - більш компактне викладення думок завдяки випускненню зайвих елементів та позамовного контексту. Наприклад: *Pathologische Ausfallerscheinungen im Bereich des Gedächtnisses verdeutlichen uns die Relevanz dieses Funktionsgefüges auf eine prägnante Weise...* - Патологічні провали в пам'яті показують значення цієї системи функціонування найкращим чином.

Загалом, метод перекладу вибирає перекладач відповідно до термінів, з якими він зустрічається при перекладі. На даному етапі досить продуктивним є описовий метод перекладу, оскільки наука і техніка в Німеччині більш розвинуті, ніж в Україні, і тому для багатьох німецьких термінів в українській мові відсутні еквіваленти. Такий прийом застосовується при перекладі новітніх авторських термінів-неологізмів, які подаються зазвичай в лапках, чи при відсутності відповідного терміну в мові перекладу. Наприклад: *die Abnutzungsrate* - процентні параметри матеріальних і людських витрат під час бойових дій у одиницю часу [4].

Отже, переклад термінів - дуже відповідальна задача для перекладача. Не дивлячись на розширення зв'язків, використання все більш ефективних засобів комунікації, перекладач повинен враховувати те, що кожна мова розвивається самостійно: в ній діють власні мовні реалії, закріплені історично, з'являються нові реалії, які ще не мають еквівалентів на момент перекладу на інші мови. Але і попри це перекладачеві доводиться перекладати матеріали, що містять і такі термінологічні особливості, з якими він не знайомий. Це означає, що незалежно від ступеня володіння перекладачем обома мовами, об'єму його фонових знань, він так чи інакше зустрінеться з неочікуваним в тексті оригіналу, що може бути лінгвістичними чи

екстралінгвістичними реаліями. Враховуючи це перекладачеві потрібно знати і вміти користуватися (окрім словників) різними енциклопедичними довідниками.

Слід зазначити, що при перекладі науково-технічних текстів зазвичай застосовують певну граматичну будову, стилістику тексту, яка відповідає цілям і завданням вихідного наукового тексту. Для технічної мови властива наявність великої кількості термінів, різних видів скорочень, і основною стилістичною межею є стислість та чіткість викладу формулювань.

Головною відмінністю технічної літератури від художньої і соціально-політичної літератури є насиченість тексту спеціальними термінами, які просто відсутні не тільки в звичайних, але термінологічних словниках. Саме точна передача нових термінів на рідну мову є основною перепорою технічного перекладу, і тому, щоб правильно та точно зробити переклад будь-якого науково-технічного тексту, перекладач вимушений витратити багато часу на підготовчі роботи, а саме консультації з фахівцями, пошук нових термінів в різних довідниках та словниках.

Отже, основна складність перекладу науково-технічних текстів, а саме переклад термінів, полягає у розкритті та передачі засобами української мови іншомовних реалій. Було би невірним говорити про переклад термінів як таких. Обов'язковою умовою повноцінного перекладу будь-якого спеціального тексту, особливо науково-технічного є повне розуміння його перекладачем [5].

Список використаної літератури :

1. Кияк Т. Р. Теорія і практика перекладу. Вінниця: Нова книга, 2006. – 240 с.
2. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. - Київ, 2002. - С.58-59
3. Латышев Л. К. Курс перевода (эквивалентность и способы ее достижения) / Л. К. Латышев. – М. : Международные отношения, 1981. – 248 с.
4. Brodmann L. Terminologische Untersuchung im Bereich der Fernwärmeversorgung - Hamburg, 2007 - 136 S.
5. Juan C. Sager. Die Übersetzung im Kommunikationsprozeß. – Heidelberg, 1994.

Москаленко С.А.

старший викладач кафедри
іноземної філології і перекладу НУБіП

Мельник Н.М.

студентка педагогічного
факультету НУБіП

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МОТИВАЦІЇ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСВОЄННЯ МАТЕРІАЛУ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Ключові слова:

Мотивація, іноземна мова, керування мотивацією, психологічна діяльність.

Keywords: motivation, language, learning, a psychology activity.

Знання іноземної мови є важливою умовою успішної кар'єри сучасної людини на даному етапі розвитку суспільства.

Останнім часом дана проблема досліджується в рамках діяльнісного підходу до вивчення, розробленого С. Л. Рубінштейном, А. Н. Леонтьєвим та ін. Для оптимальної організації навчального процесу важливо в першу чергу глибоке знання мотивів навчання студента, по друге, уміння правильно виявляти ці мотиви і розумно керувати ними. На даний момент немає єдиної думки чи однозначного вирішення цієї проблеми, а саме: що ж таке мотивація в цілому і мотивація навчальної діяльності зокрема.

Мотивація розглядається як одна із центральних проблем методики навчання у всіх освітніх закладах. ІМ як предмет має ряд специфічних рис, однією з яких є оволодіння мовою безпосередньо шляхом іншомовного спілкуванням. Нажаль, в даний момент, цей процес носить штучно-навчальний характер, у зв'язку з відсутністю у студентів «природної потреби» у спілкуванні ІМ. Тому перед викладачем стоїть завдання створення умов іншомовного спілкування в процесі навчання мові, максимально наближеному до «природних» умов. Найважливішим фактором, що стимулює процес іншомовного спілкування, слід вважати мотивацію. В галузі вивчення іноземної мови психологічні питання розглядаються в роботах А.А. Алхазішвілі, І.А.Зимньої, А.А. Леонтьєва, Н.М. Симонової та ін. Спираючись на ці роботи можна зробити висновок, що мотивація – це система імпульсів, які спонукають і направляють навчальну діяльність, у випадку позитивної установки викладачем, на більш глибоке вивчення ІМ, вдосконалення отриманих знань і потяг розвивати потребу пізнання іншомовної діяльності. Відношення до навчання може різко змінюватись в негативну чи позитивну сторону. Це в свою чергу залежить від стилю роботи викладача (постійне використання лише підручника, однотипових видів завдань послаблює позитивні емоції, і студент перетворюється в пасивного спостерігача), від результатів навчання і т.п. Наприклад, експеримент Н.М. Симонової показав, що чим вище успішність з ІМ, тим глибше у підсвідомості студента позитивна установка до вивчення ІМ. І навпаки, низька успішність сильно корелює з негативною когнітивною, комунікативною установкою. Позитивна

установка на вивчення ІМ покращує результати навчання мовленнєвої діяльності. Окрім цього для оптимальної організації мовної, мислительної діяльності необхідно знати типи мотивації. Мотивація навчання може визначатись зовнішніми мотивами і внутрішніми. Зовнішні мотиви не пов'язані із змістом учбового матеріалу: мотив обов'язку (широко соціальні мотиви), мотив оцінки, особистого благополуччя (вузько соціальні мотиви), відсутність бажання навчатись (негативні мотиви). Внутрішні мотиви, навпаки, пов'язані із змістом учбового матеріалу: мотиви пізнавальної діяльності, зацікавленості змістом навчального матеріалу (пізнавальні мотиви), мотиви оволодіння загальними навичками спілкування, виявлення інтересу до культури країн, мови яких вчимо (навчально пізнавальні мотиви). Як стверджує Г.В. Рогова і З.Н. Нікітенко, інтерес до процесу оволодіння ІМ тримається саме на внутрішніх мотивах, які виходять із самої іншомовної діяльності. Таким чином, з метою збереження зацікавленості студента до предмету викладач іноземної мови повинен розвивати у студентів внутрішні мотиви.

Позитивну мотивацію допомагає формувати узгодженість змісту навчальної дисципліни і способів її подачі з реальними можливостями професійної комунікації та інтересами студентів. Цікавим є опрацювання іншомовної інформації, яка пов'язана з їх майбутньою професійною діяльністю. Такий підхід до вивчення ІМ задовольняє ефективне вирішення практичних, загальноосвітніх, розвиваючих задач і має можливість визивати та підтримувати мотивацію.

Формування стійкого рівня мотивації студента зобов'язує викладача підбирати відповідні навчальні матеріали, які представляли собою комунікативну, професіональну цінність, який би носив би креативний характер, стимулював мисленнєву активність студентів. Використання таких матеріалів створює умови, які мотивують навчальний процес, сприяють поглибленню сфери пізнавальної діяльності.

Список використаних джерел

1. Rahmencurriculum für Studienbegleitenden Deutschunterricht an ukrainischen Hochschulen und Universitäten. K., 2006
2. Алхазішвілі А.А. Психология обучения иностранному языку. М., 1969.
3. Зимньої І.А. Избранные психологические произведения. М., 1964.
4. Рубін штейном С. Л. Влияние информационной ценности объектов на память человека//Матер. к XIX междунар. психолог. конгрессу. М., 1979.
5. Вайсбурд М.Л. Обучение учащихся средней школы пониманию иностранной речи на слух. – М.: Просвещение, 1985.
6. Гез Н.И., Ляховицкий М.В., Миролубов А.А. и др. Методика обучения иностранным языкам в средней школе: учебник. – М.: Высш. шк., 1982.
7. Елухина Н.В. «Интенсификация обучения аудированию на начальном этапе»// «Иностранные языки в школе». – 1986 - №5 - с. 15.
8. Referenzrahmen..., 2001: 25.

THE THEORY OF LANGUAGE SITUATION IN CONTEMPORARY AMERICAN SOCIOLINGUISTICS

Annotation. This article regards the influence of American sociolinguists on the theory of language situation in contemporary sociolinguistics. The author analyzes the many and diverse ways in which language and society entwine.

Keywords: language, sociolinguistics, language situation, society.

Language cannot be studied without society for it can exist only with human society. It is basic to social interactions, affecting them and being affected by them. The vast field of inquiry requires and combines insights from a number of disciplines, including psychology, sociology and sociolinguistics analyzes the many ways in which language and society intersect.

The term sociolinguistics is associated with such prominent sociolinguists as Guy Bailey, John Baugh, Jack Chambers, Florian Coulmas, Penelope Eckert, Lesley Milroy, John Rickford, Suzanne Romaine, Roger Shuy, Deborah Tannen, Peter Trudgill, Ronald Wardhaugh and Walt Wolfram [2, 3, 5, 6, 7].

They analyze the many and diverse ways in which language and society entwine, examine the interplay of language and society, with language as the starting point. For example, by studying written records, historical sociolinguists can examine how language and society have interacted in the past, we can tabulate the frequency of the singular pronoun “thou” and its replacement “you” in dated hand-written or printed documents and correlated changes in frequency with changes in class structure in 16th and 17th century England [5].

Sociolinguists also study dialect — any regional, social or ethnic variety of a language. Such scholars as Elaine Chaika, Walt Wolfram use a sociolinguistic perspective to answer some fascinating questions about language in the different parts of the country. For instance, taking into account the pronunciation of vowels in a systematic way of some native speakers in Cleveland, Detroit and Chicago we can notice them pronouncing bat so that it sounds like bet and bet so that it sounds like but. Linguists call these patterned alterations the Northern Cities Vowel Shift [1, 7].

Such stereotypical local pronunciations are exaggerated to show local allegiance. So we can point out what will be the linguistic impact of the impending loss of monolingual French speakers in the Acadian, or Cajun, region of southern Louisiana; the traces of French in Cajun Vernacular English, the dialect of monolingual speakers of English who consider themselves Cajun and if these French features will be sustained [7].

Another question is slang. Thus, Connie Eble writes that university students in North Carolina use different slang terms to show affiliation with subgroups of their peers and to distinguish themselves from their parents' generation, describing things that were pleasing or favorable as hype, money, tight or sweet [3].

Variation in language is not hugger-mugger. It is systematic. Thus, a speaker can

sometimes pronounce the word *mind* to sound just like *mine* through a process called consonant cluster reduction. Pronunciation of the final **-nd** consonant cluster as **-n** tends to occur before consonants. In other words the speaker's choice of saying *mine* instead of *mind* is conditioned by a feature of the language itself. For instance, a speaker is likely to say "I wouldn't mind owning a BMW" (with both *n* and *d* pronounced before *o*), but "I wouldn't mine borrowing your BMW" (with *nd* reduced to *n* before *b*) [3].

Variation also connects with social factors outside of language. Thus American linguist Connie Eble of the University of North Carolina states that Appalachian working-class speakers reduce consonant clusters more often than northern Anglo-American working class speakers and working-class African Americans, regardless of their region, reduce consonant clusters more frequently than do other working-class speakers. Eble remarks that the occurrence of final consonant cluster reduction is conditioned internally by its position in the speech stream and externally by the social factors of socioeconomic class and ethnicity [3].

Another example of an internal linguistic variable is the pronunciation of the words spelled *pen*, *ten* and *Ben* so that they sound as if they were spelled *pin*, *tin* and *bin*. Connie Eble notices that this variable correlates with being Southern, regardless of age, gender, socio-economic class or ethnicity. However, among Southerners, the pronunciation of *ask* as if it were spelled *ax* correlates with ethnicity, because the pronunciation is used most often (but not exclusively) by African Americans [3].

Another pronunciation variant that correlates with a social category is heard in New Orleans. In working-class neighborhoods, words spelled with *oi* are often pronounced as if spelled *er*. For these speakers, then, the word *point* rhymes with *weren't*. Age is another social variable. In North Carolina, elderly speakers often pronounce *duke*, *stupid* and *newspaper* with a *y*-sound before the vowel. Instead of the common pronunciations *dook*, *stoopid*, and *nooz* for these words, they say *dyuke*, *styupid*, and *nyuz*. (This is basically the difference all English speakers make between the words *food* and *feud*; *feud* has a *y*-sound before the vowel.) Speakers born after World War II seldom use this pronunciation.

Besides pronunciation, language also varies in vocabulary, grammar and use. Vocabulary sometimes varies by region. The expression *lost bread* to refer to French toast is a translation of French *pain perdu*, part of the vocabulary of southern Louisiana. Other vocabulary is not regional but rather is old-fashioned, such as *frock* for 'a woman's dress' or *tarry* for 'wait.' Some vocabulary may vary by degree of formality, as in the choice among the words *barf*, *upchuck*, *vomit* and *regurgitate*.

Grammatical constructions also vary. In the Midland region of the United States, speakers use a construction called *positive anymore*, as in "Anymore you see round bales of hay in the fields." In other regions, speakers would say, "Nowadays you see round bales of hay in the field." A grammatical variation associated with AAVE omits the verb *be*, as in "The teacher in the classroom." Another variation that is widespread in spoken American English is the double negative, as in "We don't want no more construction on this road." Such sentences are not Standard American English.

Some social factors are attributes of the speaker — for example, age, gender, socioeconomic class, ethnicity and educational level. Many studies have shown that these factors commonly correlate both with variation within the language itself (such as the pronunciation of final consonant clusters) and with variation in the use of language (such as the use of more

or less formal vocabulary, depending on the audience). These findings match our everyday experience; most people are well aware that men and women use the language differently, that poor people often speak differently from rich people, and that educated people use language differently from uneducated people.

People adjust the way they talk to their social situation. It is common knowledge that people also adjust the way they talk to their social situation. Socio-situational variation, sometimes called register, depends on the subject matter, the occasion and the relationship between participants — in addition to the previously mentioned attributes of region, ethnicity, socioeconomic status, age and gender. Here are some examples.

Constraints on subject matter vary from culture to culture. In American English, it is fine to ask a child or a medical patient, “Have you had a bowel movement today?” However, the same question to an acquaintance might be coarse. Even a good friend would find it at the least peculiar. American English speakers must approach other subjects with care. They wouldn’t dare ask, for example, “Are you too fat for one plane seat?” “What’s your take-home pay?” “Are you sure you’re only 50?” “Do you have a personal relationship with Christ?”

Any of these questions posed at a cocktail party might draw a prompt “None of your business” — or something less polite. However, in other situations, between other participants, those same questions might be appropriate. A public-health official encouraging Americans to lose weight might well ask a general audience, “Are you too fat to fit in one plane seat?” A financial planner speaking to a client certainly should ask, “What is your take-home pay?”

Contact is an important concept in sociolinguistics — social contact and language contact. Language change spreads through networks of people who talk with one another. Tight-knit groups that keep to themselves tend not to promote change. Networks whose members also belong to other networks tend to promote change. People can live next door to one another and not participate in the same network. In the segregated South, blacks and whites often lived on the same piece of land; blacks worked in the homes of whites. The physical distance was minimal, but the great social distance led to different varieties of American English.

Contact between languages brings about variation and change. Situations of language contact are usually socially complex, making them of interest to sociolinguists. When speakers of different languages come together, the results are determined in large part by the economic and political power of the speakers of each language. In the United States, English became the popular language from coast to coast, largely replacing colonial French and Spanish and the languages of Native Americans. In the Caribbean and perhaps in British North America where slavery was practiced, Africans learned the English of their masters as best they could, creating a language for immediate and limited communication called a pidgin. When Africans forgot or were forbidden to use their African languages to communicate with one another, they developed their English pidgin into their native tongue. A language that develops from a pidgin into a native language is called a creole. African American Vernacular English may have developed this way.

Bilingualism is another response to language contact. In the United States, large numbers of non-English speaking immigrants arrived in the late 19th and early 20th century. Typically, their children were bilingual and their grandchildren were monolingual

speakers of English. When the two languages are not kept separate in function, speakers can intersperse phrases from one into the other, which is called code switching. Speakers may also develop a dialect of one language that is heavily influenced by features of the other language, such as the contemporary American dialect Chicano English.

Variation is the key concept, applied to language itself and to its use. The basic premise of sociolinguistics is that language is variable and changing. As a result, language is not homogeneous — not for the individual user and not within or among groups of speakers who use the same language [3].

Sociolinguists also study many other problems, including the values the regulation of linguistic behavior, language standardization, and educational and governmental policies concerning language. All these issues need studying thoroughly.

References:

1. Chaika, Elaine. *Language: The Social Mirror*. 3rd ed. Boston: Heinle & Heinle, 1994.
2. Coulmas, Florian, ed. *The Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell, 1997.
3. Eble, Connie. *Do you speak American?* 2002.
4. Macaulay, Ronald K. S. *The Social Art: Language and Its Uses*. New York: Oxford University Press, 1994.
5. Trudgill, Peter. *Sociolinguistics: An introduction to language and society*. London: Penguin Books, 1995.
6. Wardhaugh, Ronald. *An introduction to sociolinguistics*. Cambridge, MA: Blackwell, 1992.
7. Wolfram, Walt. *Dialects and American English*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1991.

Коваль Л. М.

Доцент кафедри української мови й загального мовознавства,
кандидат філологічних наук, докторант Вінницького державного
педагогічного університету ім. М. Коцюбинського

ПРЕДИКАТНО-ПРЕДИКАТНА ОСНОВА ДВОЕЛЕМЕНТНОГО ГОЛОВНОГО КОМПОНЕНТА БЕЗОСОБОВИХ РЕЧЕНЬ ІЗ ФАЗОВИМ ЗВ'ЯЗКОВИМ ДІЄСЛОВИМ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті проаналізовано специфіку міжрівневої кореляції двоелементного головного компонента безособового речення, утвореного синтаксичним сполученням фазового дієслова та інфінітива; встановлено значеннєву структуру його семантико-синтаксичних корелятив – предикатно-предикатної структури на означення фазового розгортання стану та предикатно-предикатної структури, яка визначає фазове розгортання процесу.

Ключові слова / Keywords: безособове речення / impersonal sentence, головний компонент / main component, міжрівнева кореляція / interlevel correlation, формально-синтаксична структура / formal-syntactic structure, семантико-синтаксична структура / semantic-syntactic structure, предикатно-предикатний компонент / predicator-predicator's component, основний предикат / main predicator, супровідний предикат / accompanying predicator.

У сучасній українській мові широко функціонують безособові конструкції зі складеним (двоелементним) головним компонентом, експлікованим семантико-граматичною єдністю фазового дієслова та інфінітива. Такий компонент вивчали як форму вираження головного члена безособового речення [11; 5; 12; 29], як різновид дієслівно-інфінітивної сполуки [26; 2; 28], за ним визначали лексико-граматичні параметри фазовості в структурі речення [1; 24; 25; 22]. Незважаючи на це деякі питання теорії безособового речення зі складеним головним членом потребують окремого з'ясування. До таких питань належить і дослідження складеного головного компонента (ГК) безособового речення (БР), в аспекті між'ярусних співвідношень. *Мета* запропонованої студії – установити кореляції складеного (двоелементного) головного компонента безособового речення вираженого синтаксичним сполученням безособово вжитого фазового дієслова та інфінітивом, із базовими семантико-синтаксичними структурами.

Семантико-синтаксичним корелятом двоелементного ГК БР слугує предикатно-предикатна структура (ППС). У сучасній граматиці для її означення використовують терміни «аналітичний предикат» [20, с. 134; 10, с. 5], «предикат аналітичної форми» [21, с. 36], «аналітична предикативна синтаксема» [27, с. 72]. Лінгвальна специфіка складників ППС не була предметом спеціального дослідження синтаксистів. У сучасних дериватологічних студіях, що ґрунтуються на синтаксичних засадах [6; 9; 16], для позначення компонентів ППС вжито терміни «основний предикат» і «супровідний предикат». Такі самі терміни використала Н. Лукаш для аналізу предикатів кількості. Зокрема, аналітичні форми предикатів кількості

дослідниця витлумачила «як безпосередню реалізацію в мові предикатно-предикатної структури, а саме основного предиката кількості, який здебільшого представлений неозначено-кількісним числівником, та супровідного предиката із значенням інтенсивності» [21, с. 36]. Ідея розмежування основного та супровідного предикатів уможливила кваліфікацію семантико-синтаксичного корелята двоелементного ГК БР як предикатно-предикатної структури, вираженої основним та супровідним предикатами.

Морфологічним репрезентантом основного предиката слугують одноособові дієслова та особові дієслова в безособовій функції. У формально-синтаксичній структурі речення ці дієслівні лексеми об'єктують одноелементний ГК БР. Його семантико-синтаксичними корелятами є предикати стану (ПС) та предикати процесу (ПП), які в ППС виконують функцію основного предиката. У складі ППС ПС або ПП мають супровідний предикат, значеннєва функція якого полягає в окресленні певної фази в розгортанні стану або процесу. Морфологічним репрезентантом такого супровідного предиката є фазові дієслова. На думку Л. Васильєва, у семантико-синтаксичному ярусі речення вони корелюють із фазовим різновидом буттєвих предикатів [3, с. 36].

Названі значення основного і супровідного предикатів дають підстави виокремити два типи ППС, з якими корелює двоелементний ГК БР :

ППС, виражена основним ПС і супровідним фазовим предикатом;

ППС, експлікована основним ПП і супровідним фазовим предикатом.

Незважаючи на відмінність у семантичному наповненні основного предиката, значеннєва структура супровідного предиката, яку наповнюють допоміжні фазові дієслова, в обох типах ППС однакова. Хоч корпус дієслів із фазовою семантикою досить потужний (пор.: *братися, завершувати, залишати, заходжуватися, кидатися, кінчати, переставати, припиняти, продовжувати, покидати, починати, ставати* та ін.), проте в ролі супровідного предиката основних ПС та ПП зафіксовано тільки чотири дієслова із семантикою початку (*почати, починати, стати, братися*) та дві дієслівні лексеми, що вказують на завершення (*перестати, переставати*). З-поміж фазових дієслів на означення тривання функцію супровідного предиката з основними ПС та ПП зрідка виконує дієслово *продовжувати* (*Надворі в цей час **продовжувало віхолити*** (У. Самчук). Функційна обмеженість цієї значеннєвої підгрупи фазових дієслів у складі ППС з основним ПС або ПП, на нашу думку, зумовлена лінгвальною природою самих ПС та ПП, для яких тривалість є іманентною семантичною ознакою¹, тому немає потреби виражати її ще й супровідним дієслівним предикатом. Як супровідний предикат безособово вжиті фазові дієслова при основному предикаті стану або процесу маркують «вихідний момент стану чи процесу, які до того не здійснювалися, або припинення стану чи процесу в часі, тобто перехід від буття в небуття» [22, с. 7].

У сучасній українській мові фазові предикати однаково супроводжують як ПС, так і ПП, проте сполучення з ПС домінує, що спричинено ширшим діапазоном значеннєвої структури ПС, які виконують функцію основного предиката в ППС. Залежно від значення ПС розмежовано три різновиди кореляцій двоелементного ГК

1 ^{*}Тривалість, або дуративність, визначають як одну з кваліфікаційних ознак предикатів стану та предикатів процесу [30, с. 8; 15, с. 10; 18, с. 150].

БР із такою ППС:

1) двоелементний ГК БР ↔ ППС з основним предикатом зовнішнього стану довкілля (**Почало мжичити** дрібно і холодно (М. Хвильовий); **Під обід перестало віяти** (М. Матіос); **Нарешті перестало дощити** (В. Шкляр);

2) двоелементний ГК БР ↔ ППС з основним предикатом зовнішнього стану істоти (**Йому все більше почало щастити в ризикових справах** (В. Шкляр);

3) двоелементний ГК БР ↔ ППС з основним предикатом внутрішнього стану істоти (**Після цієї розмови її почало лихоманити** (І. Роздобудько); **На висоті її перестало нудити** (І. Карпа).

Основною є кореляція двоелементного ГК БР із ППС, основний предикат якої визначає зовнішній стан довкілля, експлікований моноособовим або безособово вжитим особовим дієсловом лексико-семантичної групи (ЛСГ) природних процесів: блискати, віяти, віхолити, вяжнюватися, диміти, дніти, дощити, капати, палахкотіти, пекти, примеркати, світати, світліти, сніжити, сутеніти, смеркатися, танути, туманіти, хмаритися, хурделити, штормити і под. Архісема «природний процес» об'єднує часткові семи, що детермінують значеннєве наповнення основного предиката зовнішнього стану довкілля. У супроводі фазового предиката такий предикат репрезентує семантику фазового розгортання атмосферного (**Після обіду почало хмаритися** (С. Пиркало), метеорологічного (**Під обід почало штормити** (О. Донченко), астрономічного (**Бралося вже червонясто сутеніти** (А. Головка); **На заході стало примеркати** (Григорій Тютюнник); **Почало дніти** (М. Коцюбинський); **На сході тим часом почало світати** (А. Кащенко) станів навколишнього середовища. Відповідно до онтологічних параметрів навкілля (природне – рукотворне, локативно обмежене – локативно необмежене) розмежовано такі різновиди кореляцій:

1) двоелементний ГК БР ↔ ППС з основним предикатом усеохопного стану (**Почало смеркатися** (В. Шкляр); **Почало сутеніти** (В. Шкляр); **Почало світати** (В. Шкляр); **Вечоріти почало скоро** (В. Шкляр); **Вже в листопаді почало сніжити** (В. Шкляр); **Під вечір стало хмаритися** (В. Шкляр);

2) двоелементний ГК БР ↔ ППС з основним ПС локативно обмеженого натурфактного середовища (**В безмежних просторах степу почало дощити** (В. Шкляр);

3) двоелементний ГК БР ↔ ППС з основним ПС локативно обмеженого артефактного середовища (**Перед вечором у селищі знявся різкий вітер і почало хурделити** (М. Матіос).

Домінує співвідношення двоелементного ГК БР з ППС, у якій функцію основного предиката реалізує предикат усеохопного стану, оскільки зазначені характеристичні критерії стану (температурний режим, стан неба, метеорологічний стан, астрономічна характеристика проміжку доби) є іманентними саме для всього навкілля, а не для його окремих фрагментів. Обмеження певного стану відповідним натурфактним (*долина, ліс, степ, вигін, поле* тощо) або артефактним середовищем (*місто, село, майдан, регіон, країна* і под.) пов'язане з авторською потребою схарактеризувати саме ту ділянку навкілля. Тому кореляції двоелементного ГК БР із ППС, основний ПС яких виражає стан локативно обмеженого натурфактного середовища та локативно обмеженого артефактного середовища, більш периферійні.

Спостережено, що основний предикат ППС зі значенням зовнішнього

стану докільця частіше супроводжують предикати на означення початкової фази розгортання стану. К. Лютова пов'язує це з «більшою необхідністю акцентувати саме на зміні ситуації, ніж на її припиненні» [22, с. 7]. Фазові предикати зі значенням завершення супроводжують тільки один семантичний різновид основного предиката стану докільця – предикати, що маркують його метеорологічний стан (*перестало хлющити, перестало хурделити, перестало штормити.*), напр.: Під обід **перестало віяти** (М. Матіос); **Перестало віхолити** (Ю. Збанацький).

Кореляція двоелементного ГК БР із ППС, основний предикат якої виражає внутрішній стан істоти, значеннево обмеженіша, тому що її супровідний предикат маркує лише фазове розгортання фізичного, фізіологічного та психоемоційного станів істоти (здебільшого людини): Мене всю **почало трусити** (Л. Дереш); Тихенько **почало млоїти всередині** (І. Карпа); Нарешті біля рани **перестало свербіти** (В. Шкляр). Залежно від семантичної диференціації предикатів внутрішнього стану істоти розмежовано два різновиди цього типу кореляції:

1) двоелементний ГК БР ↔ ППС з основним предикатом фізичного, фізіологічного стану істоти: З того випадку в руці **почало боліти** (Василь Земляк); Хлопець відчув, як у голові **почало терпнути** (Т. Прохасько); Нарешті **перестало крутити всередині**;

2) двоелементний ГК БР ↔ ППС з основним предикатом психоемоційного стану істоти: Здавалося, ніби в душі **почало тьохкати**.

У співвідношення з ППС, основний предикат якої виражає фізичний, фізіологічний стан істоти, вступає здебільшого двоелементний ГК БР, експлікований єдністю безособово вжитого фазового дієслова та дієслова ЛСГ фізичного стану істот у прямому значенні (*почало (перестало) боліти, крутити, млоїти, муляти, нити, німіти, пересихати, свербіти, терпнути, щеміти, ятритися* тощо), напр.: Біля рани **почало свербіти** (В. Шкляр); Після ін'єкції **почало пересихати в горлі** (І. Карпа). Виразником основного предиката можуть бути також дієслова інших ЛСГ, що експлікують внутрішній стан людини внаслідок метафоризації. Це, зокрема, дієслова звучання (*булькотіти, гарчати, гуркотіти, шуміти, тельнякати, тенькати, тьохкати* тощо), зміни стану за кольором (*меркнути, рябіти, темніти, тьмаритися* і под.), природних процесів (*блищати, дубіти, каламутитися, мутитися, тепліти, туманіти* тощо), температурного впливу на об'єкт (*палити, пекти, сушити, спопеляти*). Їхні значення може модифікувати лише супровідний предикат щодо початкової та завершальної стадії розгортання стану, виражений безособово вжитими дієслівними лексемами *почало (починає), перестало (перестає)*, напр.: Від почутого в Олені **почало стугоніти в голові** (С. Повалаяєва); **Починає тельнякати глибоко в грудях** (В. Шкляр); Зовні нічого не видавало дівчину, тільки в очах **перестало блищати** (С. Ушкалов). Багато із названих дієслів можуть репрезентувати основний предикат ППС як на означення фізичного, фізіологічного стану (*Після пігулок почало нестерпно пекти всередині* (С. Ушаков), так і на означення психоемоційного стану (*І лише через роки від гіркоти тих слів Марії перестало пекти в грудях* (У. Самчук).

Периферійною є кореляція двоелементного ГК БР, вираженого фазовим дієсловом та інфінітивом, з ППС, основний предикат якої передає зовнішній стан істоти (людини): Йому все більше **почало щастити в ризикових справах** (В. Шкляр); Шоразу після такої бесіди його **починало тягнути додому** (А. Подолинний); *Раптом*

її почало бракувати повітря (І. Роздобудько); *Хлопцеві перестало таланити* (М. Матіос). Загалом сфера зовнішнього стану охоплює буття людини в різних виявах – місцеперебування, соціальні, родинні, оцінні характеристики тощо. Відповідно до цих параметрів дослідники виділяють значеннєві різновиди предикатів зовнішнього стану істоти: «розташування партиципанта в просторі, локативні, бенефактивні, соціальні, ситуаційні стани» [30, с. 9]. Однак не всі семантичні різновиди предикатів зовнішнього стану особи можуть супроводжуватися предикатами, які модифікують фазове розгортання стану, що істотно звужує межі кореляції двоелементного ГК, що має у своєму складі безособово вжите фазове дієслово, із ППС цього типу. У такі співвідношення вступають лише предикати зовнішнього стану істоти, які маркують стан успіху, стан бажання, оцінку міри або необхідності певного стану. Відповідно до цих його семантичних різновидів диференційовано такі кореляції двоелементного ГК БР із ППС, де основним є предикат зовнішнього стану істоти:

1) двоелементний ГК БР ↔ ППС, що означає фазове розгортання стану везіння, успіху (*почало (перестало) таланити, фортунити, щастити*), напр.: *І з цієї щасливої події Галі почало фортунити* (І. Карпа); *У стосунках із жінками йому перестало щастити* (С. Пиркало);

2) двоелементний ГК БР ↔ ППС, що маркує фази стану бажання (*почало (перестало) бажатися, кортіти, хотітися*), напр.: *Через таку дилку образу їй перестало хотітися* будь-чого (М. Іванцова);

3) двоелементний ГК БР ↔ ППС, що визначає оцінку міри або необхідності певного стану у відповідній фазі (*почало (перестало) бракувати, вистачати*), напр.: *З роками жінка відчула, що їй стало бракувати уваги* (М. Іванцова).

Другим типом базового семантико-синтаксичного корелята двоелементного дієслівного ГК БР із допоміжним фазовим дієсловом є ППС, яка виражає фазове розгортання процесу: *Відколи тато подався на заробітки, в коморі почало пустіти* (А. Подолинний); *Відтоді у вуйка Осипа стало більшати сивини* (Т. Прохасько). Носієм процесу, репрезентованого в початковій або завершальній стадії його вияву, можуть бути докілья та істота, що дає підстави в межах кореляції з названим типом ППС об'єднати такі різновиди:

1) двоелементний ГК БР ↔ ППС з основним ПП докілья: *Над степом почало блакитніти* (О. Гончар); *На майдані почало люднішати* (Василь Земляк);

2) двоелементний ГК БР ↔ ППС з основним ПП істоти: *З віком почало більшати хвороб* (Т. Прохасько); *З роками почало прибавлятися смутку в її очах* (Міла Іванцова);

Перший різновид кореляції домінує, що зумовлено ширшим спектром значеннєвої структури основного ПП докілья, спроможного функціонувати в супроводі фазового предиката. Морфологічним виразником основного предиката, що маркує процеси навколишнього середовища, слугують дієслова на означення процесуальних змін за критеріями наповнення певної просторової реалії, її освітлення, кольору та емоційно-настрогового сприйняття. Проте не всі лексеми, що належать до цих ЛСГ, послідовно експлікують основний предикат у складі ППС із супровідним фазовим предикатом. Зокрема, з-поміж дієслів ЛСГ процесуальних змін за наповненням у такій функції зафіксовано лексеми *люднішати, просторішати, порожніти, пустіти, ширішати*. ЛСГ процесуальних змін за освітленням

репрезентують дієслівні лексеми *світлішати, світліти, темніти, темнішати*. Так само обмежено виконують роль зазначеного основного предиката дієслова ЛСГ процесуальних змін за кольором (*багрянити, біліти, блакитніти, жовтіти, зеленіти, сіріти, чорніти*) та ЛСГ процесуальних змін емоційно-настроевим сприйняттям (*веселіти, веселішати, сумніти, сумнішати, хмурніти, хмурнішати*). Ці дієслова об'єктивують основний предикат ППС, характеризуючи процесуальні зміни в навкільлі за наповненням, кольором, освітленням, настроєво-емоційним станом тощо. У супроводі фазового предиката (здебільшого на означення початкового етапу розгортання процесу) основний предикат репрезентує відповідні процеси у фазовому розгортанні: *Після першого дзвінка у фойє театру стало просторішати* (А. Подолинний); *За горами починає темніти рано* (М. Коцюбинський); *3 приходом осені у лісах починає багрянити, а в степах – жовтіти* (Є. Гуцало); *У березні в лісі починає веселіти...* (Є. Гуцало). Зазначені кваліфікаційні характеристики можуть бути властивими як природному, так і рукотворному середовищам, що слугує підставою для розмежування двох різновидів кореляцій цього типу:

1) двоелементний ГК БР ↔ ППС з основним предикатом процесу локативно обмеженого натурфактного середовища (*Ближче до краю лісу почало світліти* (В. Шкляр);

2) двоелементний ГК БР ↔ ППС із основним предикатом процесу локативно обмеженого артефактного середовища (*У наш час на ринку кондитерських виробів почало більшати конкуренції* (з газ.); *Зі зміною керівництва закладу вихованців садка почало прибувати* (з газ.).

Для сучасної української мови також характерна кореляція двоелементного ГК БР із ППС, що виокремлює початкову або завершальну стадії внутрішніх процесів істоти: *Після курсу процедур в очах перестало двоїтися* (С. Пиркало); *На ранок у Маріїній голові стало світліти* (У. Самчук). У ППС цього типу функцію основного предиката виконують ПП на означення процесуальних змін за наповненням, кількістю, освітленням та за емоційним станом. Вони послідовно супроводжуються фазовим предикатом, експлікованим безособово вжитими допоміжними дієсловами із семантикою початку та завершення. Характерно, що така ППС може репрезентувати як фізичний, фізіологічний процес істоти у фазовому розгортанні, так і певну фазу психоемоційного процесу: *В Івасиковій голівці стали множитися плани* (О. Донченко); *Після лікування йому стало додаватися сил* (В. Шкляр). Кореляцію з ППС на означення фізичного, фізіологічного процесу істоти на формально-синтаксичному рівні реалізує синтаксичне сполучення дієслів *почало* (*починало, стало, перестало, переставало*) з інфінітивом дієслів ЛСГ процесуальних змін за кількістю (*більшати, додаватися, меншати, множитися, прибавлятися, прибувати*), напр.: *Від температури йому почало трітисся* (С. Андрухович); *З від'їздом батька на обличчі матері стало додаватися зморшок*. Це синтаксичне сполучення дієслів вербалізує ГК БР, що визначає початкову або завершальну стадію фізичних та фізіологічних процесів – лихоманки, болю, старіння.

Отже, семантико-синтаксичним корелятом двоелементного ГК БР, експлікованого синтаксичним сполученням безособово вжитого фазового дієслова та інфінітива, слугує ППС, сформована з основного та супровідного предикатів. Це співвідношення має асиметричний характер, оскільки такий ГК БР корелює з двома

різновидами ППС – предикатно-предикатною структурою на означення фазового розгортання стану та предикатно-предикатною структурою, яка визначає фазове розгортання процесу.

Визначальною є кореляція двоелементного ГК БР із ППС, що виражає семантику фазового розгортання стану. Її репрезентують три різновиди: 1) двоелементний ГК БР ↔ ППС з основним предикатом зовнішнього стану довкілля, 2) двоелементний ГК БР ↔ ППС з основним предикатом внутрішнього стану істоти, 3) двоелементний ГК БР ↔ ППС з основним предикатом зовнішнього стану істоти.

Кореляція двоелементного ГК БР із ППС, яка передає фазове розгортання процесу, периферійна. Хоч її так само реалізують три різновиди – двоелементний ГК БР ↔ ППС з основним предикатом зовнішнього процесу довкілля, двоелементний ГК БР ↔ ППС з основним предикатом внутрішнього процесу істоти, двоелементний ГК БР ↔ ППС з основним предикатом зовнішнього процесу істоти, проте значеннєвий діапазон основного предиката такої ППС значно вужчий.

У фазовій диференціації основного предиката основним є значення початкової стадії стану або процесу, друге місце посідає значення завершальної стадії розгортання стану чи процесу, третє – значення стану або процесу в стадії тривання.

Література

1. Алемасцева, Ю. А. Лексико-грамматическая сфера фазовости в современном русском языке (фаза продолжения действия) [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 “Русский язык” / Ю. А. Алемасцева. – М., 1989. – 16 с.
2. Бадалбейли, Р. Ш. Глагольно-инфинитивные сочетания в современном русском языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 “Русский язык” / Р. Ш. Бадалбейли. – Тбилиси, 1978. – 19 с.
3. Васильев, Л. М. Предикаты состояния в русском языке [Текст] / Л. М. Васильев // Исследования по семантике (Семантика языка и речи). – Уфа: БГУ, 1991. – С. 32 – 49.
4. Вихованець, І. Р. Граматика української мови. Синтаксис [Текст] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
5. Вихованець, І. Р. Семантико-синтаксична структура речення [Текст] / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський – К. : Наукова думка, 1983. – 220 с.
6. Вихованець, І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті [Текст] / І. Р. Вихованець. – К. : Наукова думка, 1988. – 256 с.
7. Годз, О. В. Синтаксична структура прислівникових речень в українській літературній мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 “Українська мова” / О. В. Годз. – К., 2013. – 18 с.
8. Городенська, К. Г. Симетрія та асиметрія між’ярусних співвідношень [Текст] / К. Г. Городенська // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонДУ, 1998. – Вип. 4. – С. 6 – 11.

9. Городенська, К. Г. Деривація синтаксичних одиниць [Текст] / К. Г. Городенська. – К. : Наукова думка, 1991. – 192 с.
10. Гошилик, В. Б. Семантико-синтаксична структура речень із предикатними стійкими дієслівно-іменними сполуками в сучасній українській мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 “Українська мова” / В. Б. Гошилик. – Івано-Франківськ, 2006. – 20 с.
11. Дудик, П. С. Із синтаксису простого речення [Текст] : навч. посібник / П. С. Дудик. – Вінниця : Вид-во Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського, 1999. – 298 с.
12. Загнітко, А. П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 2001. – 662 с.
13. Золотова, Г. А. Очерк функціонального синтаксису російського язика [Текст] / Г. А. Золотова. – М. : Наука, 1973. – 351 с.
14. Кавера, Н. В. Семантична типологія предикатів стану [Текст] : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Наталія Вікторівна Кавера. – К., 2007. – 206 с.
15. Каленич, В. Семантико-синтаксичні параметри речень з одновалентними дієслівними предикатами стану [Електронний ресурс] / В. Каленич / Режим доступу http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nzvdpu_filol/2009_11/zbirnik%2011%20%202009/semantuko-suntaksuchni.pdf
16. Колібаба, Л. Структурно-семантичні типи базових синтаксичних конструкцій дієслів словотвірної категорії стану [Текст] / Л. Колібаба // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. / Донецький нац. ун-т ; гол. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22 – С. 174 – 178.
17. Косенко, К. О. Предикатна основа та семантично-граматична диференціація дієслівних зв'язок в українській мові [Текст] : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Катерина Олександрівна Косенко. – К., 2010. – 192 с.
18. Кутня, Г. До питання структурно-семантичних модифікацій предикатів процесу в сучасній українській мові [Текст] / Г. Кутня // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. / Донецький нац. ун-т ; гол. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – Вип. 14 – С. 150 – 154.
19. Лонська, Л. І. Структурно-семантичні особливості буттєвих речень в українській мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 “Українська мова” / Л. І. Лонська. – К., 2001. – 19 с.
20. Леута, О. І. Синтетичні та аналітичні предикати в структурі речення [Текст] // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови. – К., 2008. – Вип. 6. – С. 37 – 44.
21. Лукаш, Н. Синтетичні модифікатори ознаки предикатів кількості [Електронний ресурс] / Н. Лукаш // Режим доступу http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/

Nz /Fil /2009_86 /statti /07.pdf

22. Лютова, Е. С. Выражение фазисной семантики в безличном предложении [Текст]: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Лютова Екатерина Степановна – М., 2010. – 182 с.
23. Мірченко, М.В. Структура синтаксичних категорій [Текст] / М. В. Мірченко. – [2-е вид., переробл.] – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 392 с.
24. Піддубська, І. В. Модальна і темпоральна транспозиція дієслівних форм [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : 10.02.01 “Українська мова” / І. В. Піддубська. – Донецьк, 2000. – 185 с.
25. Ремянникова, О. Ю. Фазисные глаголы как предикаты, отражающие целенаправленную деятельность человека [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 “Русский язык” / О. Ю. Ремянникова. – М., 2004. – 18 с.
26. Сирота, С. Сочетание глаголов с инфинитивом в современном русском литературном языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 “Русский язык” / С. Сирота. – М., 1964. – 17 с.
27. Сопачова, В. Аналітичні предикативні синтаксеми зі значенням зміни стану // В. Сопачова // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. / Донецький нац. ун-т ; гол. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 25 – С. 71 – 76.
28. Шкіцька, І. Ю. Реалізація суб’єктивно-модальних значень у структурі безособово-інфінітивних речень сучасної української мови [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : 10.02.01 “Українська мова” / І. Ю. Шкіцька. – Х., 2005. – 19 с.
29. Шульжук, К. Ф. Синтаксис української мови [Текст] : підручник / К. Ф. Шульжук. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2004. – 406 с.
30. Яковлева, И. Н. Семантическая категория состояния и средства её реализации (на материале русского и английского языков) [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 “Русский язык” / И. Н. Яковлева. – 18 с.

Москаленко С.А.

старший викладач кафедри
іноземної філології і перекладу НУБіП

Кулініченко Р.

студент педагогічного факультету НУБіП

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ВНЗ

Ключові слова: компетенція, іноземна мова, лінгвістика, заняття комунікативна культура, інновація.

Keywords: competence, motivation, language, linguistics, studies, a communicative level, innovation.

Іншомовна компетентність студента – це поєднання його лінгвістичної, соціальної та комунікативної компетентності. Формування іншомовної компетентності у студентів-аграріїв забезпечується насамперед через зміст навчання, його тематичну організацію та ускладнюється недостатньою кількістю практичних годин на вивчення іноземної мови у ВНЗ. Для того щоб студенти успішно оволодівали іноземною мовою, їм необхідно систематично працювати над покращенням вимови і словникового запасу, повинні бути міжпредметні зв'язки з основними дисциплінами, використання Інтернету, газет та журналів з іноземної мови з використанням країнознавчої та культурознавчої інформації в навчальному процесі.

Доцільно виділити три основних рівня комунікативної компетенції відповідно до курсу навчання в немовному вузі:

1. Достатній рівень - рівень сформованості базових умінь і навичок у всіх видах мовної діяльності на основі мовних, соціокультурних і професійних знань.

2. Просунутий рівень - рівень активного й рецептивного володіння професійною лексикою й основними граматичними конструкціями досліджуваної мови, що забезпечує подальший розвиток умінь і навичок у всіх видах мовної діяльності з активним залученням соціокультурних і професійних знань.

3. Професійно-достатній рівень - рівень, що забезпечує практичне використання іноземної мови у сфері професійного спілкування. Нажаль, кількість годин, що відводиться на вивчення іноземної мови в немовному вузі – недостатня і досягнення рівня професійно достатнього є реальним тільки для дуже незначного числа студентів. Основний контингент студентів досягає, як правило, просунутого рівня у читанні, аудіюванні, говорінні та написанні ділової документації – достатнього.

Баланс традиційних та інноваційних методів навчання може забезпечити виконання поставлених у Програмі цілей. Особливе значення в даний час здобуває індивідуально-орієнтоване навчання, що сприяє максимальній активізації творчих можливостей індивідуумів. Методика викладання іноземних мов з використанням новітніх інформаційних технологій є невід'ємним інструментом інноваційного підходу є. Комп'ютерні програми, мультимедійні продукти, електронні підручники і т.д. поступово відвойовують простір у морі не інтерактивних методичних

матеріалів. Інтерес у студентів до подібного роду навчальних матеріалів дуже великий, що, безсумнівно, значно підвищує мотивацію до вивчення іноземної мови.

Як показує життя, вивчення іноземних мов у вузі повинне бути безперервним. Курс вивчення іноземної мови повинний завершуватися кваліфікаційним іспитом, що дає право на одержання сертифіката з записом типу «здав державний екзамен з іноземної мови з оцінкою «__» і може працювати за спеціальністю з використанням даної іноземної мови».

Таке позиціонування іноземної мови дає також необхідну базу підготовку для майбутніх магістрів аспірантів, вчених - фахівців сучасного суспільства.

Використана література

1. Згуровський М.З. Стан та завдання вищої освіти України в контексті Болонського процесу. - К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2004. - С. 11.
2. Межкультурная коммуникация и корпоративная культура: Учебное пособие для студентов вузов по специальности «Лингвистика и межкультурная коммуникация» / Т.Н. Персикова. - М.: Логос, 2006. - С. 209.
3. Биконя О.П. Навчання майбутніх екон. ділових усних та писем. перегов. англ. мовою: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. - К, 2006. - С. 40.
4. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Колектив авторів Г.Є.Бакаєва, О.А.Борисенко, І.І.Зуєнок, В.О.Іваніщева та ін. - К.: Леввіт, 2005. - С. 9.
5. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність. - К.:Вища школа, 2004. - 422 с.
6. Огарев Е.И. Компетентность образования: социальный аспект. - СПб.: РАОИОВ, 1995. - 85 с.
7. Education and Society Today / Ed. by Harnett and Naich. - N.-Y. 1986.
8. Артеменко Т.М. Деякі проблеми навчання ефективного спілкування іноземною мовою [Електронний ресурс] / Т.М. Артеменко, І.П.Ліпка// Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки : збірник наукових статей. - Харків: 2009. - №14 - С. 32-39
9. Бербенець Л.І. Мета викладання іноземної мови професійного спілкування та шляхи її реалізації. [Електронний ресурс] // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Наука в інформаційному просторі» 2009 г. - Режим доступу: <http://www.confcontact.com/2009ip/berbenets.htm>
10. Неустроева Г.О. Роль професійного спрямування під час викладання іноземної мови в ВНЗ. [Електронний ресурс] / Г.О. Неустроева // Матеріали науково-практичної конференції «Наука и технологии: шаг в будущее - 2010»

Москаленко С.А.

старший викладач кафедри
іноземної філології і перекладу НУБіП

Ліщук О.

студентка педагогічного факультету НУБіП

РОЛЬ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ В НЕМОВНИХ ВНЗ

Ключові слова: Іноземна мова, лінгвістика, заняття комунікативна культура.

Keywords: motivation, language, linguistics, studies, a communicative level.

Головною метою навчання іноземної мови визначено формування іншомовної професійної комунікативної компетенції, яку розуміють як здатність до міжкультурного іншомовного спілкування.

Комплекс знань, умінь, навичок, які дозволяють успішно використовувати іноземну мову як у професійній діяльності, так і для самоосвіти і саморозвитку особистості, спілкування – все це і є іншомовна компетентність.

Відповідно до аналізу наукових джерел з проблеми дослідження, в структурі іншомовної компетентності є три базових компоненти, які «відповідають» за рівень комунікативної культури: лінгвістичну, соціальну та комунікативну компетентності.

В процесі навчання студентів в НУБіП України іноземній мові особливе значення надається виробленню умінь і навичок усного мовлення, читання і розуміння прочитаного (матеріалу). Розроблені різні види фонетичних та лексичних вправ, які використовуються на практичних заняттях. Так, на початковому етапі, в першому семестрі, коли групи формуються з випускників різних шкіл з різним рівнем мовних навичок, робота над вимовою та інтонацією повинна полягати в повторенні та систематизації правил вимови, її корекції.

Аудиторний аналіз мовлення студентів, у групах перших курсів, допомагає виявити граматичні, лексичні і фонетичні помилки. Робота над граматикою займає третю частину уроку. При роботі над текстами з відповідних спеціальностей студенти роблять аналіз граматичних конструкцій і закріплюють вивчений лексичний матеріал на вправах після тексту.

В процесі формування соціальної компетентності, яка складається з соціокультурної, соціолінгвістичної та професійної компетентності, особливої уваги заслуговує робота міжпредметних зв'язків. Викладачами іноземної мови НУБіП України розробляються профільно-орієнтовані курси з іноземної мови для студентів аграрного спрямування, що включає: комплекси робочих програм з професійним спрямуванням, навчальні методичні посібники з цих спеціальностей; систему контрольних та тестових завдань для проміжного та підсумкового контролю рівня оволодіння студентами мовним матеріалом і навичками спілкування в письмовій формі; перелік тем і ситуацій професійного спілкування для оцінки навичок усного спілкування; методичні матеріали з критеріями виставлення підсумкових оцінок. Основна мета викладача іноземної мови – це сформулювати у студентів уміння спілкуватися у межах професійно-орієнтованої тематики, а також адекватно

реагувати на запитання у межах професійно-орієнтованої ситуації.

При укладанні робочих програм враховано особливості професійної іншомовної комунікативної компетенції, аудиторні заняття забезпечують формування лінгвістичної, соціокультурної, стратегічної та професійної компетентності. Важливим видом навчальної діяльності при оволодінні іноземною мовою у вищій школі є самостійна робота студентів.

Використана література

1. Межкультурная коммуникация и корпоративная культура: Учебное пособие для студентов вузов по специальности «Лингвистика и межкультурная коммуникация» / Т.Н. Персикова. - М.: Логос, 2006. - С. 209.
2. Згуровський М.З. Стан та завдання вищої освіти України в контексті Болонського процесу. - К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2004. - С. 11.
3. Биконя О.П. Навчання майбутніх економістів ділових усних та писемних переговорів англійською мовою: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. - К, 2006. - С. 40.
4. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Колектив авторів Г.Є.Бакаєва, О.А.Борисенко, І.І.Зуєнок, В.О.Іваніщева та ін. - К.: Ленвіт, 2005. - С. 9.
- 5.Зязюн І.А. Педагогічна майстерність. - К.:Вища школа, 2004. - 422 с.
- 6.Огарев Е.И. Компетентность образования: социальный аспект. - СПб.: РАОИОВ, 1995. - 85 с.
- 7.Education and Society Today / Ed. by Harnett and Naich. - N.-Y. 1986.
8. Бовтенко М.А. Компьютерная лингводидактика: Учебное пособие. - М.: Наука, 2005.
9. Бербенець Л.І. Мета викладання іноземної мови професійного спілкування та шляхи її реалізації. [Електронний ресурс] // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Наука в інформаційному просторі» 2009 г. - Режим доступу: <http://www.confcontact.com/2009ip/berbenets.htm>
10. Неустроева Г.О. Роль професійного спрямування під час викладання іноземної мови в ВНЗ. [Електронний ресурс] / Г.О. Неустроева // Матеріали науково-практичної конференції «Наука і технології: шаг в майбутнє - 2010»
11. Кухта І. В. Іншомовна компетентність у контексті формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення іноземної мови ІХ МНПК Гуманізм та освіта - 2008 УДК 378.147:811.112.2

МОВА В ЇЇ ЗНАЧЕННІ ДЛЯ ОСВІТИ

У статті аналізується мова у педагогічно – антропологічному аспекті, зокрема розглядаються напрями дослідження мови. Окреслюється значення мови для розкриття та самостановлення людини. Розкривається важливість культури діалогічного мовлення викладача та майбутнього фахівця, що дозволяє викладачам виділити певні орієнтири у своїй педагогічній діяльності.

Ключові слова: мова, педагогічна антропологія, діалог.

Key words: language, pedagogical anthropology, dialogue.

Якщо вплив освіти на мову є цілком очевидним та різноманітним, то питання про зворотній вплив - мови на освіту - залишається відкритим. Кращі уми ХІХ ст. розуміли мову як духовну силу, яка формує культуру народу. Однак, як побачити вплив мови на світосприйняття. У науках про людину ще не знайдені підходи, які б дозволили відкрити найбільш глибокі та внутрішні витоки людської культури. Наприклад, ми не повністю усвідомлюємо, наскільки світ, який людина створила навколо себе, визначається його фізичними та психічними можливостями, наприклад людськими - антропоморфними - уявленнями про те, що таке «великий», «малий», «відповідний», «симетричний», «гарний». При всій гостроті зацікавленості сучасної людини до фольклору, міфу, ми недостатньо уявляємо міру присутності та участі слова в освіті. Погляд на світ, відображений в мові, розгортається в культурі народу, як зерно в колосі.

Метою статті є аналіз мови у педагогічно - антропологічній думці О. Ф. Больнова, мови як чинника у виховному процесі та культури діалогічного мовлення у ході саморозвитку особистості викладача та студентів в науковій літературі.

Віра в визначальний вплив мови на духовний розвиток народу лежала в основі філософії мови Вільгельма фон Гумбольдта, одного з найвидатніших людей Німеччини. Останню працю Гумбольдта - тритомне дослідження «Про мову каві на острові Ява» - було надруковано після його смерті. В теоретичному вступі до цієї роботи, який мав назву «Про розходження будови людської мови та її вплив на духовний розвиток людства», Гумбольдт писав: «У кожній мові закладено самобутне бачення світу. Як окремих звук постає між предметом та людиною, так і вся мова, в цілому, виступає між людиною і природою, що впливає на нього зсередини і ззовні [...]. І кожна мова описує навколо народу, якому вона належить, коло, звідки людині дано вийти лише остільки, оскільки вона тут же вступає в коло іншої мови « [6].

За Гумбольдтом, мова «є одна з форм, в яких духовна сила людини вступає у вічно діючий процес». Вона - «орган внутрішнього буття - саме це буття, крок за кроком, досягає внутрішнього пізнання та зовнішнього вияву». Мова має, принаймні, одну важливу перевагу перед усіма іншими проявами духовної сили

людини: перед правовими поглядами народів, перед їх державними установами, перед наукою та мистецтвом, звичаями, творіннями та справами. А саме - це те, що з усієї відвертості людського духу вона, безумовно, перша. Вона - найперша з ознак, що відрізняють людину від інших творінь природи, вона - перший та необхідний щабель, відштовхуючись від якого людство може рухатися далі. Мова є не тільки засобом вираження вже пізної дійсності, але, більш того, засобом пізнання раніше невідомої. Відмінність у мовах - не тільки різниця звуків та знаків, але й відмінність у баченні світу. Мова є невід'ємною частиною людської культури і являє собою найважливіший її компонент: «Мова тісно переплетена з духовним розвитком людства та супроводжує його локального прогресу чи регресу, віддзеркалюючи кожен етап культури». Мова найменш пов'язана із свідомістю: «Мова виникає з таких глибин людської природи, що в ній ніколи не можна побачити навмисного творіння народів. Їй притаманний очевидний для нас, хоча й незрозумілий самодіяльний початок, і, в цьому плані, вона зовсім не продукт будь-якої діяльності, а мимовільна еманация духу, не творіння народів, а, їх внутрішня доля, яка дісталася їм у спадок. Вони користуються нею, самі не знаючи, як її створили»[6]. Ідея про повністю несвідомий розвиток мови та неможливість втручання у мову потім отримала розвиток у Ф. де Соссюра та інших лінгвістів. Людина не може ні мислити, ні розвиватися без мови: «Створення мови обумовлено внутрішньою потребою людства. Мова - не просто зовнішній засіб спілкування людей, підтримки громадських зв'язків, його закладено у саму природу людини. Вона є необхідною для розвитку духовних сил і формування світогляду, а цього людина зможе досягти тільки тоді, коли її власне мислення матиме зв'язок з мисленням громадськості»[9].

О. О. Потебня перебував під сильним впливом ідей В. фон Гумбольдта, однак переосмислив їх у психологічному контексті. Філолог займався вивченням співвідношення мислення і мови, в тому числі, в історичному аспекті, виявляючи, перш за все на слов'янському матеріалі, історичні зміни у мисленні народу. О.О.Потебня відомий також своєю теорією внутрішньої форми слова, в якій конкретизував ідеї В. фон Гумбольдта. Внутрішня форма слова - це його «найближче етимологічне значення», яка усвідомлюється носіями мови (наприклад, у слова стіл зберігається образний зв'язок зі стелити); завдяки внутрішній формі слово може отримувати нові значення через метафору. Саме в трактуванні О.О.Потебні «внутрішня форма» стала загальноновживаним терміном у російській граматичній традиції.

Антропологічна педагогіка Больнова завдяки феномену виховання, прямує до основи людського життя, обов'язково натрапляє на мову. Бажання досліджувати мову у Больнова з'явилося завдяки Гансу Ліппсу, яке проявилось у творі «Філософія мови В. ф. Гумбольдта», та у доповіді „Проста мораль“ на третьому конгресі у Бремені (1950). Мова в її значенні для освіти людини та одночасно для самостановлення людини утворює з того часу, важливе коло питань у педагогічно-антропологічній думці Больнова. Його постановка питання виходить з того, „у якій мірі антропологічний спосіб підходить для того, щоб зробити виховне значення мови більш глибоким, ніж це було можливим до цього часу [4]. Це визначає перспективу його педагогічно-антропологічного дослідження мови. При цьому мова не йде ні про закони структури мови, чим займаються лінгвісти, ні про мову як засіб виховання або учбовий матеріал. Найцікавішим для Больнова є антропологічна функція усної

мови у загальному зв'язку з людським життям.

О.Ф. Больнов досліджував мову у двох напрямках. Перший – розкриття світу мовою, другий – самостановлення людини. Больнов разом А. Гелен виходять з того, що людині вдається за допомогою мови прикривати незначенне сприйняття у великій кількості та скорочувати відкрити даність світу. Проте, це також означає, що мова керує нашим доступом до світу, не тільки сприйняттям, а, загалом, керує всією поведінкою людини. Грунтуючись на ідеях В. фон Гумбольдта, Больнов стверджує, що різні мови завдяки лексиці розширюють поняття про дійсність різноманітними способами. Не тільки те, що я розумію, обумовлено таким чином мовою, але й спосіб, як я розумію це, та як я це залучаю до свого світу. Назва, наприклад, «не додається додатково до раніше відомого предмету, а назва перетворює його в дещо визначене» [5]. Тут Больнов висловлюється проти розповсюдженної точки зору на завдання виховання та, перш за все, шкільних занять, які полягають, в тому, щоб сприяти спогляданню дітьми чітких понять. Больнов заперечує таку думку, це було б передумовою, що всім поняттям можна було б дати дефініцію. Помилково, перш за все тому, що в принципі, поняття, які піддаються визначенню, є там, де «можлива конструктивна систематична будова. Як тільки ми переходимо на мову щоденного життя, ця можливість припиняється дуже швидко, не будучи поміченою як недолік у нашому подоланні життя» [4]. За Гумбольдтом, кожна мова з самого початку включає визначене уявлення про світ, яка передує даним про світ та лежить в їх основі. Цей факт Больнов формулює зі свого боку наступним чином: «Мова навіть не відображає дійсність, яка була вже у наявності, а пояснює її за допомогою певного поділу та інтерпретацій, на основі чого потім вибудовує власний світ» [4].

Це означає, що людське сприйняття реальності завжди керується визначеним мовою розумінням світу та життя. «Мова не копіює світ з його структурою, а в певній мірі несе свою власну. Вона – творець» [5]. Мова будує світ символів, так що людина живе вже в інтерпретованому світі та може не помічати так звану голу реальність. У мові такою ідеалізованою формою виявляється герменевтичне ставлення людини до світу.

Досліджуючи другий напрям, Больнов звертає увагу на те, що у висловлюванні людина здобуває внутрішню міцність та стає собою. Кожне висловлювання формує дійсність, і у цьому «експонуванні» людина може знайти себе. На цьому ґрунтується одна з головних тез Больнова, а саме: головним виховним завданням є спонукання людини до розмови та надання їй мужності презентувати себе. Тут мається на увазі, що кожне висловлювання передбачає наявність партнера, а мова – це відповідно розмова.

«Виховання до розмови» таку доповідь зробив Больнов на робочому засіданні німецької спілки виховання в Гетенгені, відмічаючи те, що процес бесіди суттєво залежить від партнера. «Дивлячись як він (партнер) відноситься, чи погоджується, підбадьорює, чи закликає до уточнення, реагує скептично, запобігає мовчанням подальшому розвиненню розмови; у всякому разі це не тільки той, на кого направлено висловлювання, а й завдяки кому перше взагалі стає можливим. Тезу про те, що мова здійснюється тільки в бесіді, Больнов розвинув далі: не в монологічному мисленні одинака, а у плідній діалогічній бесіді народжується істина. Бесіда – це вища досконалість у цьому сенсі, до якої людина може приєднатися. Отже важливе

виховне завдання - залучити людину до бесіди»[8].

Фатальна ознака авторитарної політичної системи полягає в тому, що не існує діалогу. Мовлення перекручується таким чином, що мова стає засобом вказівок та пропаганди, тобто засобом панування, яким зловживають. Монологічне мовлення стає авторитарним. Всі цілі світогляду, як націонал-соціалізм, можуть бути досягнуті лише тоді, коли врешті-решт «абсолютна відповідальність з абсолютним впливом» опиняються в одній руці. Виникає питання: «Чому авторитарні люди ігнорують можливість бесіди?» Передумови бесіди полягають у подвійній людській здатності: розмовляти та слухати. Труднощі під час розмови полягають за Больновим у побоюванні співрозмовника протягнути партнерові руку, оскільки він боїться бути знеславленим та викритим. Розмова вимагає особливої мужності відмовитись від природної безпеки та не замикатися в собі. О.Ф. Больнов впевнений, що дійсна розмова можлива завдяки людяності тільки у розкритості людини. Подібні труднощі є й під час слухання, оскільки воно вимагає подолання природного егоцентризму та наївного наполягання на своєму. Під час розмови повинна бути подвійна природна безпека, бо в цьому відношенні це є завжди ризикованою дією. Отже, вирішальна теза Больнова: «людина мусить вчитися розмові у боротьбі проти скочування у природну безпеку. Це ставить виховні вимоги, а саме, розвивати у людини передумови для успішної розмови, створювати можливості у цьому напрямку та піклуватися про них». При цьому О.Ф. Больнов наголошує, що це вимагає від вихователя самовизначення, «відмови від авторитарності та готовності беззастережно присвятити себе цьому питанню» [8]. Саме на викладачах лежить відповідальність за якісну мовну освіту.

Культура діалогу кожного викладача і майбутнього фахівця є частковим процесом, що в якості складника входить до цілісного та надвичайно складного процесу саморозвитку особистості. На думку С.М. Амеліної, сутність процесу підвищення рівня культури діалогу у рамках саморозвитку людини полягає у самовдосконаленні і самовихованні для більш повного задоволення однієї з основних людських потреб – потреби у самореалізації [1].

У порівнянні з іншими навчальними дисциплінами іноземна мова має специфічні особливості у виховній сфері. Основна форма проведення занять з іноземної мови має постійну форму діалогу викладача з аудиторією, розширює можливості індивідуальної роботи зі студентами, що є запорукою успіху в навчально-виховній роботі. Викладач може опиратися на резерви особистості конкретного студента, у повній мірі враховувати рівень його розвитку, підготовку, світогляд, активність, творчий потенціал, психологічні риси його особистості.

«Метою навчання іноземним мовам стає не набір конкретних вмінь, а формування такої мовної особистості, для якої іноземна мова буде потрібна «для життя», для спілкування в реальних ситуаціях, яка буде в змозі здійснювати ефективне спілкування з представниками інших культур» [10]. Оскільки вміння спілкуватися іноземною мовою допомагає краще орієнтуватися у ситуації та безпосередніх ділових контактах, це забезпечує вільне самовираження особистості у виробничих відносинах. Незаперечною стає роль іноземної мови у формуванні громадянських якостей особистості. Іноземна мова стає складовою частиною освіти та громадянського виховання. Ми навчаємо молодь не тільки пишатися своєю країною, але й вміти з повагою ставитися до інших культур та адекватно діяти в

умовах іншого культурного та мовного середовища. Отже, громадянин - це не тільки той, хто пишається своєю країною, а той, хто вміє піднести свою країну, свою культуру.

Список літератури

1. Амеліна С.М. Тренінги з розвитку умінь та навичок діалогічного спілкування. - Дніпропетровськ: Пороги, 2005. -76.с
2. Bollnow O.F. Sprache, in: Symphilosophien. Bericht über den Dritten Deutschen Kongreß für Philosophie 1952, S. 137-148
3. Bollnow O.F. Sprache, Moral und Erziehung, in: Bildung und Erziehung, 20. Jahrg., Heft 6, 1967, S. 401.
4. Bollnow O.F. Sprache und Erziehung, in: Bildung und Erziehung, 18. Jahrg., Heft 3, 1965, S. 217.
5. Bollnow O.F. Sprache und Erziehung, 1966, S. 125.
6. Bollnow O.F. Wilhelm von Humboldts Sprachphilosophie, in: Zeitschrift für Deutsche Bildung, 1938, S. 111.
7. Bollnow O.F. Die Bedeutung der Sprache für die sittliche Erziehung, in: Bildung und Erziehung, 20. Jahrg. , Heft 6,1967, S. 406.
8. Bollnow O.F. Erziehung zum Gespräch, in: Zeitschrift für Pädagogik, 7 Beiheft, 1968, S. 217-229
9. Lipps Hans „Die Verbindlichkeit der Sprache“ (1938), in: Die Verbindlichkeit der Sprache, 2. Aufl., 1958, S. 116
10. Концептуальные основы разработки технологий воспитания средствами иностранного языка в техническом ВУЗе. Сумина В.Е.-Изд-во Южно-Российский государственный технический университета, 2005.- 35-38с.
11. Холодович А. А. О «Курсе общей лингвистики» Ф. де Соссюра // Ф. де Соссюр. Труды по языкознанию. М., 1977, с. 9-29.

Жукова Л.В.

канд. філол. наук, НУБіП України

Юрченко Н.С.

студентка III курсу пед. факультету НУБіП України

МЕТОДИКА ПЕРЕКЛАДУ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ

Ключові слова: безеквівалентна лексика, транскрипція, реалія, калькування, контекст.

Key words: *culture-specific vocabulary, transcription, reality, calking, context.*

Постановка проблеми: дослідити історичні аспекти перекладу безеквівалентної лексики; розглянути особливості сучасного етапу в методиці перекладу та реалії, що вказують на національну приналежність; проаналізувати міжкультурні аспекти перекладу.

Зберегти національну своєрідність оригіналу в перекладі є завданням досить складним. Адаже у процесі перекладу відбувається не тільки зіставлення різних мовних систем, а й зіткнення різних національних культур та цивілізацій. Недарма німецький письменник Й.В. Гете казав: «*Wer den Dichter will verstehen, soll in Dichters Lande gehen*». Українською мовою цей вислів означає: «Хто хоче зрозуміти поета, мусить побувати на його Батьківщині». Ці слова вказують на те, що різні народи мають свої особливості мови, свої розуміння одних і тих же думок. Слова, які ми приймаємо за еквіваленти, насправді викликають різні уявлення у носіїв різних мов.

Аналіз досліджень і публікацій. Упродовж багатьох років провідні вчені-філологи відстоювали гіпотезу про неможливість рівноцінного відтворення змісту і форми оригіналу засобами іншої мови, стверджуючи, що художній твір завжди має чітко виражений національний характер і, що кожна мова має власні, притаманні лише їй засоби виразності. Відомі німецькі філософи-лінгвісти Г.Лейбніц, В.Гумбольдт, А.Шлегель зробили висновок про неможливість перекладу взагалі, відстоюючи теорію «безперекладності».

У сучасній мовознавчій науці термін “безеквівалентна лексика” порівняно новий, і в його витлумаченні немає однастайності, а інколи й конкретності, що не сприяє визначенню безеквівалентної лексики як категорії лінгвістики. Мовознавці намагаються відмежувати цей термін від інших, або, порівнюючи з іншими “національно маркованими” поняттями, дати визначення безеквівалентної лексики (М.П. Кочерган, Л.М. Дяченко, Н.Ф. Зайченко, О.В. Коваль-Костинська, О.Л. Паламарчук, Т.А. Космеда, А.В. Волошина, Л.І. Машуровська, О.І. Кремльова та ін.). [1;147] Безеквівалентна лексика відображає національно-культурну своєрідність мови на лексичному рівні, називає такі поняття та явища у сфері певної культури, які не властиві іншим. Вона наявна в кожній мові. М.П. Кочерган вважає, що безеквівалентна лексика, як правило, становить не більше 6-7% загальної кількості активно вживаних слів. Кількість безеквівалентної лексики у тексті залежить від авторського стилю, змісту самого твору, часу його створення та багатьох інших факторів. При визначенні явища безеквівалентності певної лексичної одиниці

необхідно також зважати на своєрідність її вживання в поетичних творах.

Мета статті – розглянути особливості перекладу безеквівалентної лексики та дослідження її вживання.

Перекласти – це значить віднайти відповідник у цільовій мові, а як же цього досягти, якщо в етнокультурі, матеріальній чи духовній, в історії носіїв цільової мови немає співвідносного об'єкта, поняття чи явища?! Безеквівалентна лексика – це слова, які найбільш яскраво відображають своєрідність культури народу – носія. Особливості культури можуть бути не відомі певній людині з іншої країни і саме тут вся відповідальність за “зрозумілий” людині переклад лягає на перекладача. [2;132]

При перекладі на перший план виходить надзвичайно складне завдання – навчити студентів вмінню не тільки адекватно передавати загальний зміст вихідних текстів різної тематики і стилів, а й точно і грамотно перекладати специфічні поняття, терміни, скорочення, прецизійні слова в усній та письмовій діяльності.

Методика навчання основам перекладу має передбачати вирішення наступних завдань:

- Безумовне володіння вихідного тексту в межах певної тематики;
- Розвиток смислового і механічного запам'ятовування;
- Формування спеціальних перекладацьких навичок;
- Відпрацювання вміння грамотно оформляти переклад;
- Набуття базових тематичних знань з різних напрямків;
- Наявність фонових знань. [1;424]

В свій час визначний митець слова Гете сказав : “ при перекладі слід зачіпати неперекладне, тільки тоді можна зрозуміти інший народ, іншу мову”. Що ж означає слово “неперекладне”, якому Гете надавав такої великої значимості? Як відомо, між словами двох мов може траплятися повна відсутність відповідностей. Слова, словосполучення, які не мають ні повних, ні часткових відповідностей у словнику іншої мови утворюють безеквівалентну лексику цієї мови. І. Бунін вважав: «Не слова треба перекладати, а силу і дух.»

Мовні картини світу різних мов не накладаються, тому перекладознавці розрізняють п'ять основних міжмовних груп за відповідністю належних до них слів [1;148].

- 1 група слів – коли маємо одне слово та один відповідник;
- 2 група слів – коли одне слово має при перекладі багато відповідників;
- 3 група слів – коли багато слів мають один відповідник в мові перекладу;
- 4 група слів – коли слово не має відповідника при перекладі;
- 5 група слів – коли слово при перекладі має тільки певну частинку.

Безеквівалентними граматичними одиницями можуть бути як окремі морфологічні форми (герундій) і частини мови (артиклі), так і синтаксичні структури (абсолютні конструкції). Як і відповідності, безеквівалентні одиниці виявляються тільки по відношенню до однієї з пари аналізованих мов. Одиниця мови оригіналу,

безеквівалентна по відношенню до даної мови перекладу, може мати регулярну відповідність в інших мовах.

На думку деяких вчених, безеквівалентна лексика включає в себе екзотизми-реалії, тимчасово безеквівалентні терміни, випадкові безеквіваленти, що утворилися в наслідок своєрідного членування мовних картин світу (укр. Доба – нім. 24 Stunden) та структурні екзотизми (einheiraten – через шлюб увійти в бізнес).

У практиці перекладу загальноприйнятими вважають п'ять основних способів відтворення безеквівалентної лексики: транскрипція, гіпо-гіперонімічний переклад, уподібнення, перифрастичний переклад, калькування.

Транскрипція – це запис іншомовного слова літерами мови перекладу, який має максимальне наближення до звукового складу оригінального слова наприклад: (Die Wehrmacht – вермахт, Der Bundestag – бундестаг). Транскрипція потрібна там, де слід підкреслити лексичну короткість позначення слова, відсутнього у мові перекладу.

У принципі, правильне наслідівання оригінального звучання назв – вияв поваги до народу. Але не завжди воно доцільне, наприклад: Ярослав Мудрий, німецькою - Jaroslaw der Weise. При перекладі смислово значущих власних імен, прізвищ і географічних назв спрацьовує трохи інакший принцип. Сміслові ім'я – це своєрідний троп, рівновартний метафорі чи порівнянню і використовуваний у стилістичних намірах для характеристики персонажа або соціального середовища. Коли власні імена семантично значущі, то втрати при транскрипції бувають надзвичайно великі. Особливо багато читач може втратити, коли перекладач при художньому перекладі просто транскрибує власні імена, які мають велике змістове значення в творі, наприклад: прізвиська: Півтора Лиха («Фата Моргана» Коцюбинський), Лобода («Собор» Гончар); прізвища: Многогрішний («Тигролови» Багрянний), Прийдеволя («Борислав сміється» Франко), Підвечеря, Горб та інші. Надмірне транскрибування безеквівалентної лексики спрямоване на максимальне відтворення національного колориту може спотворити сприйняти тексту.

Гіпо-гіперонімічний (узагальнено-приблизний) переклад полягає у використанні родо-видових понять при відтворенні оригіналу мовою перекладу, тобто передача реалії деякою мовною одиницею, яка має більш широке значення, ніж та, яку перекладають. За своїм значенням це прийом генералізації, який дуже часто використовується. Він дозволяє відмовитись від транскрипції та провести заміну понять, різниця між якими в умовах даного контексту незначна. Прикладом може слугувати: Der Gastarbeiter – іноземний робітник, робітник-емігрант, «гостьовий» робітник; Der Blaubrief – синій конверт з повідомленням про звільнення.

Ще одним способом перекладу безеквівалентної лексики є калькування, наприклад: (der Bundespräsident – федеральний президент). Калькування – особливий вид запозичення, коли структурно-семантичні моделі мови-джерела відтворюються поелементно матеріальними засобами мови-сприймача.

Розрізняють повне і часткове калькування. При повному калькуванні слова або словосполучення буквально перекладаються. При частковому калькуванні вислови частково перекладають, а частково будують з іншомовного матеріалу чи бодай за іншомовним зразком. Але такий метод не завжди спрацьовує, бо деякі словосполучення та більшість фразеологізмів не можна перекласти способом калькування, тому що при дослівному перекладі втрачається певний семантичний

зміст.

Варто відмітити такий спосіб перекладу як контекстуальний переклад. Цей прийом за своїм принципом схожий з уподібнюючим перекладом. В даному випадку головною орієнтацією для перекладача слугує контекст, тому сам спосіб «полягає в заміні словникового відповідника при перекладі контекстуальним, логічно пов'язаним з ним». Наприклад переклад фрази «Entschuldigung, wir haben keinen Speisen im Menü!» - «Вибачте, але ми не зможемо Вам подати форшмак. У нас немає німецької кухні».

Ще одним способом перекладу безеквівалентної лексики називають парафрастичний переклад.

Парафрастичний переклад – це такий спосіб перекладу, при якому лексична одиниця замінюється чи доповнюється словосполученням, яке дає відносно повне визначення його значення засобами мови перекладу. Звичайно, застосування цього способу відзначається певною громіздкістю та багатослівністю (Anlernberuf – професія, яку він засвоїв у процесі короткочасного навчання за місцем роботи). Такий спосіб застосовують поряд з транскрипцією: «У руці він тримав писанку. – In seiner Hand hielt er eine Pisanka, ein bemaltes Ei.»

У разі неможливості створити відповідність указаними вище способами для перекладу безеквівалентного слова використовується опис, що розкриває значення безеквівалентного слова за допомогою розгорненого словосполучення. [1;150]

Висновки. Проблема перекладу безеквівалентної лексики полягає в тому, що вона виступає «інструментом культури». Сьогодні все частіше з'являються невідомі раніше безеквівалентні слова, які потребують додаткових знань. Раніше пропонувані методи перекладу безеквівалентної лексики вимагають певного переосмислення.

Список використаних джерел

1. Кияк Т.Р., Огуй О.Д., Науменко А.М. «Теорія та практика перекладу» (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів. - Вінниця: Нова книга, 2006. - 592с.
2. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. – К., 1999. – С.171 – 172.
3. Огуй, О.Д. Актуальні проблеми німецько-українського перекладу. – Чернівці: Рута, 2004.- 256 с.

Александрова В.В.

магистрантка 1-го года обучения

филологического факультета

Башкирского государственного университета

**ЭМОТИВНЫЕ СРЕДСТВА В РЕЧИ СПОРТИВНЫХ КОММЕНТАТОРОВ (НА
МАТЕРИАЛЕ ТРАНСЛЯЦИЙ МАТЧЕЙ ХОККЕЙНОГО КЛУБА
«САЛАВАТ ЮЛАЕВ»)**

Описание мира эмоций и чувств было начато еще в трудах древнегреческих философов Платона и Аристотеля. Без сомнения, эмоции проявляются во многих сферах человеческой деятельности, поэтому они стали объектом исследования в философии, психологии, физиологии, медицине, биохимии, этике, лингвистике и других науках.

Наиболее общее определение этому феномену дает «Большая советская энциклопедия»: «эмоции (франц. *émotion*, от лат. *emoveo* – «потрясаю, волную»), субъективные реакции человека и животных на воздействие внутренних и внешних раздражителей, проявляющиеся в виде удовольствия или неудовольствия, радости, страха и т.д. Сопровождая практически любые проявления жизнедеятельности организма, эмоции отражают в форме непосредственного переживания значимость (смысл) явлений и ситуаций и служат одним из главных механизмов внутренней регуляции психической деятельности и поведения, направленных на удовлетворение актуальных потребностей (мотивации)» [БСЭ, онлайн-версия].

Так как наша работа посвящена рассмотрению проблемы языка и эмоций, опишем специфику их взаимосвязи и определим, как эмоции выражаются в языке. Очень точно об этом пишет О.Е. Филимонова: «Эмоции представляют собой разновидность человеческих страстей, которые отражаются на всех уровнях языка, поэтому не только лексика языка, но и фонетика и грамматика также пронизаны эмоциональными обертонами» [Филимонова, 2001]. Кстати, мысль о том, что слово предшествовало эмоции, опровергается В.И. Шаховским. Лингвист считает, что вначале была эмоция: «эмоция не может возникнуть на пустом месте, ее что-то порождает. Этим “что-то” является интенция, коммуникативная задача. Поэтому, вероятно, вначале была все-таки интенция, она родила эмоцию, эмоция сформировалась в слово, слово стало соединяться с другими словами и называть, выражать, описывать чувства человека говорящего, превращая его в *homo sentiens*» [Шаховский, 2009].

Выше уже было сказано о том, что эмоции сопровождают все виды деятельности человека, но мы остановимся на изучении эмотивных средств в рамках спортивного дискурса (в нашем случае – спортивного комментария).

Жанр спортивного комментария появился сравнительно недавно. Его возникновение связано с техническим развитием средств массовой информации, в частности с появлением различных способов передачи картинки и звука на расстоянии. «Посредством этого жанра реализуется информационно-коммуникативная функция телевидения, осуществляется сопровождение зрительных образов словесным наполнением и максимально полно раскрывается суть отображаемого на экране

спортивного события» [Гутцайт, 2011].

По результатам опроса, проведенного спортивным каналом Sky Sports (British Sky Broadcasting), лишь 15% телезрителей время от времени отключают комментарий и наблюдают за происходящим под интершум [Данные опроса...]. Феномен востребованности спортивного комментария Р. Харрис объясняет психологической потребностью человека разделять с окружающими сильные эмоции, возникающие при просмотре соревнования, верифицировать свои впечатления от увиденного и получать недостающую информацию [Харрис, 2002].

Остановимся на речи комментатора хоккейного клуба «Салават Юлаев» Азамата Муратова и выявим наиболее частотные эмотивные средства, которые используются им с целью привлечения внимания аудитории и создания у нее эмоционального настроения.

Так, в процессе анализа языкового материала было замечено, что особенностью комментариев Азамата Муратова является наличие большого числа перифраз, которые характеризуют игрока с помощью меткого выражения, причем у каждого игрока имеется свое «второе имя», иногда даже несколько: «Патрик “Наше всё” Торесен», «Новый норвежский башкир», «Норвежский батыр» (о Патрике Торесене); «Золотые руки В. Козлова», «Самые умные руки нашей команды» (о Викторе Козлове); «Солнцеподобный Радулов», «Солнышко, давай!» (об Александре Радулове). Свое перифрастическое наименование имеет и команда в совокупности – «Наша зеленая машина» (зеленый цвет – основной цвет экипировки хоккейного клуба «Салават Юлаев»).

Нужно отметить, что эмотивным по своей сути является и особый диалоговый стиль комментирования, который использует А. Муратов. Комментатор «Салавата Юлаева» активно общается со зрителями, употребляя с этой целью уважительные обращения к болельщикам и телезрителям канала БСТ: «Доброго хоккейного вечера, дорогие друзья»; «Даааааааааа, дорогие друзья...»; «Я не знаю, как вы, друзья, а я стою!». Мы отметили еще одну интересную особенность – комментатор во время телетрансляции обращается и к хоккеистам: «Роскошная борода. А не пора ли побриться?»; «Пережогин, заряжай!»; «Ай, да Григоренко! Ай, да молодец!».

Этикетные слова и выражения также создают атмосферу живого общения: «Ух, какие красивые болельщицы, ой, извините, отвлекся...». Этому же служат вопросительно-восклицательные предложения, которые использует комментатор: «Чувствуете, как угрожающе звучит: “Вот сейчас выйдет Радулов?”»; «Что делает Кержаков? Ну вы посмотрите, а?!».

Кульминационные моменты в ходе игры (заброс или пропуск шайбы) никогда не остаются без внимания со стороны комментатора. В речи Муратова интонационно это выражается в более громких фразах, в которых к тому же наблюдается удлинение гласных: «Шайбу забросил Игорь Григоренко! Ой, нет, не так надо

Ну как в этом моменте шайба не попала в ворота??»; «Какоооой момент!»; «Можно забивать, можно!»; «Ну что ж ты будешь делать!»; «Тааак-тааак! А в итоге – никак!»; «Опасный момент! Добиваааать!!! Не доби́ли, а жаль!»; «Ну что? Получили? Распишитесь!»; «Вы на нас с кулаками?! А мы вам счетом на табло!».

Индивидуальность и мастерство хоккеистов не остаются незамеченными комментатором, поэтому особые меткие выражения сопровождают игроков из матча в матч: «Клепши-шоу», «Захват имени Прошкина». Интересно, что такие выражения чаще всего строятся по модели: «Имя + “заслуга на льду”».

Эмотивные средства довольно часто используются комментатором в процессе языковой игры. В настоящее время этот прием активно применяется в средствах массовой информации с целью привлечения внимания.

Как отмечает Т.А. Гридина, термин «языковая игра» впервые был употреблен Л. Витгенштейном в работе «Философские исследования», ему же принадлежит широкая трактовка языковой игры как «одной из тех игр, посредством которой дети овладевают родным языком» [Гридина, 1996]. Отметим, что в исследованиях последних лет термин «языковая игра» получил несколько иную (более узкую) трактовку: под ним понимается осознанное нарушение языковой нормы. При таком подходе языковая игра противопоставляется языковой ошибке, которая возникает как следствие непреднамеренного нарушения нормы. При кажущейся очевидности и логичности такого противопоставления в современной языковой ситуации не всегда легко провести грань между ошибкой и игрой. Так, в лингвистических исследованиях последних десятилетий XX в. все настойчивее звучит мысль о том, что на смену отношению «норма – ошибка» приходит отношение «норма – другая норма». «Другие нормы» – это стилистическая и контекстная, или ситуативная [Современный русский язык: коммуникативно-функциональный аспект, 2000]. Отметим также тот факт, что языковая ошибка имеет тенденцию к превращению в языковую игру. Так, в монографии «Русская разговорная речь. Фонетика. Морфология. Лексика. Жест» приводятся примеры употребления так называемых языковых ошибок «в интеллигентской речи» и создание аналогичных окказиональных форм в качестве языковой игры, ср.: *смогёшь, текёт, хочете, опуцаеишь и упредю, уходю, сидю, просю* и др. [Русская разговорная речь. Фонетика. Морфология. Лексика. Жест, 1983].

Языковые ошибки, превращающиеся в веселый каламбур, допускает и Азамат Муратов: «*Будем посмотреть!*». Нарушения, связанные с перестановкой слогов и слов, – это также излюбленный прием комментатора: «*Но Буланов хряднокловен*»; «*За три конца до секунды!*».

При анализе языкового материала нами были обнаружены преднамеренные логические ошибки комментатора, которые часто связаны с определением национальной принадлежности хоккеистов «Салавата Юлаева»: «*Встретились два башкира: один – норвежец, другой – финн*»; «*Наш башкирский викинг*».

Языковая игра без нарушения нормы также способствует созданию и поддержанию эмоционального настроения телезрителей: «*Воспитательно-показательная порка*»; «*Валидольная серия*»; «*Валидол – наш напиток*» (об эмоционально насыщенных матчах). Перенесение названия команды на принадлежность к ней создает омонимию: «*Юлаевская карусель*»; «*Трактористы атакуют*» (о матче хоккейных команд «Салават Юлаев» – «Трактор»).

Острые моменты игры настолько переполняют эмоциями комментатора БСТ, что в его речи иногда проскальзывают бранные выражения, являющиеся прецедентными феноменами: «*Ай, да Григоренко, ай, да **** сын!*».

К эмотивным средствам, используемым Муратовым, относятся и метафоры: «*Небольшой пожар у наших ворот*»; «*Интересная растительность на подбородках у наших игроков*». Так, довольно частотны метафоры со значением «кружить, двигаться, находиться в движении»: «*Радулов на пяточке плетет кружева*»; «*Радулов снова выписывает свои фирменные кренделя*»; «*Ткаченко выкруживал-выкруживал и всё-таки выкружил. Вновь кружит Ткаченко*». Вероятно, игровые приемы хоккеистов на льду подобны названным действиям.

Наконец, пик эмоционального состояния выражается комментатором с помощью метафорической фразы, часто повторяющейся в конце игры: «*Это была*

славная охота!!!). Она явно доказывает то, что хоккей не просто игра с шайбой на льду, а борьба, охота, состязание, в которой побеждает сильнейший.

Итак, мы рассмотрели речь комментатора хоккейного клуба «Салават Юлаев» А. Муратова с точки зрения наличия в ней эмотивных средств, которые помогают сделать спортивную трансляцию эмоционально насыщенной, динамично-напряженной и интересной. Было обнаружено, что комментирование матчей отличается высокой степенью диалогичности: обращения, риторические восклицания, вопросительные конструкции, этикетные формулы – всё это позволяет создать непринужденную обстановку в эфире и способствует установлению контакта с аудиторией. Анализируя речь регионального спортивного комментатора, мы заметили, что она очень экспрессивна, в ней часто используются приемы «языковой игры». В связи с этим Муратов активно употребляет выражения как с преднамеренным отклонением от языковой нормы, так и с её сохранением.

На фонетико-интонационном уровне речь спортивного комментатора довольно разнообразна: повышение и понижение тона, удлинение звуков дают понять, что он всей душой болеет за команду и старается внушить свое эмоциональное состояние каждому телезрителю. Широкое использование образно-выразительных средств, метких характеристик (перифраз) свидетельствует о языковой «находчивости» А. Муратова и создает хорошие предпосылки для успешности его речевого поведения.

Список используемых источников и литературы:

1. Большая советская энциклопедия. Онлайн-версия [<http://slovari.yandex.ru>].
2. Гридина Т.А. Языковая игра: стереотип и творчество. – Екатеринбург, 1996.
3. Гутцайт Р.Л. Эмотивность и оценочность телевизионного футбольного комментария // Медиаскоп. – 2011. – №4. – С. 9.
4. Данные опроса телеканала Sky Sports (British Sky Broadcasting)
5. [http://www.skysports.com/poll/results/0,19911,12782_307503,00.html].
6. Русская разговорная речь. Фонетика. Морфология. Лексика. Жест. – М., 1983.
7. Современный русский язык: коммуникативно-функциональный аспект: Учебное пособие. – Ростов-на-Дону, 2000.
8. Филимонова О.Е. Язык и эмоции в английском тексте. Когнитивный и коммуникативный аспекты: монография. – СПб., 2001.
9. Харрис Р. Психологические аспекты спорта и спортивных репортажей // Психология массовых коммуникаций. – СПб; М., 2002 [http://evartist.narod.ru/text5/08.htm#з_03].
10. Шаховский В.И. Дискурсивность эмоций как коммуникативная универсалия // Язык и эмоции: номинативные и коммуникативные аспекты. Сборник научных трудов к юбилею Виктора Ивановича Шаховского. – Волгоград, 2009.

Деркач В.

студентка 1-го курсу педагогічного факультету

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Пилипенко О.П.

асистент кафедри іноземної філології і перекладу

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ДЕРИВАЦІЯ І СЛОВОСКЛАДАННЯ В ФАХОВІЙ МОВІ ВЕТЕРИНАРІЇ

Розглянуто способи утворення складних термінологічних одиниць фахової мови ветеринарії: деривацію (суфіксальну або безафіксальну) і словоскладання.

Ключові слова / Key words: *ветеринарна освіта/ veterinary education, лікар ветеринарної медицини /doctor of veterinary medicine, методи/ methods, форми forms, Німеччина/ Germany.*

Термінологічна лексика в результаті розвитку науки постійно поповнює словниковий склад мови. Ця лексика є одним з її динамічних, комплексних компонентів, який вимагає всебічного лінгвістичного дослідження. Німецькомовна термінологія сільського господарства а з нею і фахова мова ветеринарії формують вагому ланку загальної господарсько-економічної лексики. Термін являє собою словесне значення поняття, яке входить у систему понять певної області професійних знань [2, с.105]. Термінологія ветеринарії сучасної німецької мови формувалася впродовж багатьох століть і розвивалася разом із наукою ветеринарії.

За період XVI–XVIII ст. сформувалася значна кількість термінів на основі загальнолітературної німецької мови, також є багато запозичень з латини та грецької мови. Більшість термінів греко-латинського походження зустрічається в анатомії та фізіології тварин: Gastritis = Magenschleimhautentzündung – гастрит, Otitis = Ohrenentzündung – отит, Cystitis = Entzündung der Harnblase – цистит, Mastitis = Entzündung der Milchdrüsen (Milchleiste) – мастит, Caninus = Eck oder Fangzahn – ікло. Терміни, які належать до першого етапу розвитку, є назвами тварин (der Stier – бик, das Kalb – теля, die Kuh – корова, das Schwein – свиня, das Ferkel – поросся, das Vieh – худоба, das Tier – тварина), а також процесів, які пов'язані з утриманням, годівлею та приготуванням кормів для тварин (erzeugen – виробляти, kauen – жувати, kreuzenerkeln – опороситися, anschobern – заскирдувати, halten – тримати, züchten – розводити, füttern – годувати, besamen – запліднювати, mästen – відгодовувати, wiederkauen – жувати). Ці лексичні одиниці перейшли із загальноповсякденної лексики до термінологічної системи ветеринарії. Характерною ознакою цього періоду є термінологізація одиниць загальноповсякденної лексики і поповнення термінологічного фонду.

За період XIX – початок XX ст. – набули подальшого інтенсивного розвитку такі галузі як виробництво кормів, розведення тварин та ветеринарна медицина. Тоді науковці активно працювали над дослідженням не тільки зовнішніх і внутрішніх органів худоби, а також над удосконаленням процесів утримання та розведення

тварин, з'явилися нові терміни: das Sojabohnenschrot – шрот соєвих бобів, die Eiweißbausteine – складові білка, das gemerzte Tier – вибракowana тварина, die Nährstoffverhältnisse – співвідношення поживних речовин, die tierische Erzeugung – тваринництво [1, с. 56].

За період після 40-го року XX ст. і до наших часів відбувається активізація процесу словотворення німецької термінології ветеринарії. З прогресом у селекційній роботі високими темпами розвивається виробництво кормів, що веде до виникнення нових термінів у харчуванні тварин: das Weizenauswuchsmehl – пшеничне борошно з пророслого зерна, das Fettgehalt – жирність, das Trockenschnitzel – сухий жом [3].

Основним способом утворення складних термінологічних одиниць в фаховій мові ветеринарії є деривація (суфіксальна або безафіксальна) і словоскладання (основ або словоформ): die Kombinationszüchtung – репродуктивне схрещення, die Bluteinmischung – ввідне схрещення. Найрозповсюдженішими в фаховій мові ветеринарії є сполучення: 1) дієприкметник + іменник: das Lebendgewicht – жива маса; 2) прикметник + прикметник: ungleichaltrig – різновіковий; 3) іменник + іменник : die Besatzdichte – густина поголів'я на одиницю земельної частки, die Buttermilch – пахта, die Kolostralmilch – молозиво; die Euterdrüse – молочна залоза; 4) прикметник + іменник: Langhaar, das Braunvieh – бура худоба, die Kühlmilch – охолоджене молоко; die Geltkuh – ялова корова; das Grauvieh – ряба степна худоба; 5) дієслово + іменник: das Stechmesser – ніж для кровопуску, das Melkvieh – молочна, дійна худоба, der Aufhängebügel – крюк для підвішування туш [3].

Трьохкомпонентні терміни теж достатньо поширені в цій фаховій мові, а саме: 1) числівник + іменник + іменник: die Zweinutzungsrasse – породи комбінованого напрямку продуктивності; 2) прикметник + іменник + іменник: Zentralnervensystem – центральна нервова система, die Rohfaserkonzentration – концентрація сирової клітковини, das Hochzucht tier – високопорідна тварина, die Jungviehaufzucht – вирощування молодняка; 3) іменник + іменник + іменник : Luftverteilerstück – пульсатор доїльної машини, die Futtermittelqualität – якість кормів; die Blutlinienzucht – розведення по лініях, die Herdbuchzucht – зареєстроване племінне скотарство; 4) іменник + дієслово + іменник: die Futterschneidemaschine – корморізка; 5) іменник + прикметник + іменник: der Milchtiefkühler – холодильник для тривалого зберігання молока; die Eiweissmilch – молоко, збагачене білком.

Чотирикомпонентні терміни є нечисленною групою в фаховій мові ветеринарії: 1) прикметник + прикметник + іменник + іменник: das Gesamtnährstoffverhältnis – співвідношення загальної кількості поживних речовин; 2) прикметник + іменник + іменник + іменник: das Braunviehzuchtverband – тваринницька спілка бурої худоби; 3) іменник + іменник + іменник + іменник: die Schafherdbuchzucht – племінне вівчарство; 5) іменник + іменник + дієслово + іменник: das Anbauweidemelkgerät – навісна пасовищна доїльна установка [3].

Німецькомовна термінологія ветеринарії відображає стан відповідної науки і сільського господарства Німеччини, яке є одним з найбільш розвинутих у світі. Дана термінологія є достатньо детально розробленою і відрізняється порівняно високою точністю і відповідністю використовуваних у ній термінів. Результати дослідження даної статті є корисними для вивчення лексики німецької мови та німецької термінології ветеринарії.

Список літератури

1. Котеленець І.В. Лексико-семантична характеристика німецької мови тваринництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови“ / І.В.Котеленець. – К., 2002. – 21 с.
2. Котеленець І.В. Про особливості синонімів у термінології тваринництва німецької мови/ І.В.Котеленець // Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія. – Чернівці, 2000. – Вип. 84. – С. 101 – 107.
3. Немецко-русский ветеринарный словарь - Deutsch-russisches Wörterbuch der Veterinärmedizin / В. А. Бесхлебнов, Е. С. Преснякова, Т. С. Волкова. – М.: Руссо, 1996. – 460 с.
4. Панько Т.І. Українське термінознавство / Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк І.П.– Львів: Світ, 1994. – 216 с.

ВИКОРИСТАННЯ КОМЕНТАРЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ГУМОРУ В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ

Стаття присвячена перекладацькому коментарю як одному із способів відтворення гумору в художньому перекладі. Розглянуто основні види перекладацьких коментарів при перекладі гумору та доцільність їх використання в тих чи інших випадках.

Ключові слова: переклад/translation, гумор/humor, коментар/comment, відтворення/recreation, художність/artistry.

Гумор окремої культури найяскравіше виявляється у художній літературі. Гумор часто базується на культурно-специфічних поняттях та особливостях мови представників тої культури, для якої створювався твір, які є незрозумілими для представників іншої культури. В таких випадках розуміння гумору напряму залежить від розуміння особливостей культури та мови оригінального твору. Таким чином, працюючи з гумористичним твором, перекладач нерідко стикається з труднощами, пов'язаними із відсутністю фонових знань у читачів перекладу.

На думку дослідників, збереження гумористичного ефекту, який створюється завдяки обігруванню специфічних культурних явищ, забезпечується лише наданням відповідного коментарю при перекладі [5, с. 42]. Перекладацький коментар називають одним із основних способів компенсації смислових втрат при перекладі, які передача сенсу в рамках тексту виявляється неможливою. [1, с. 7] Однак, у випадку з відтворенням гумору, у перекладі має передаватись на лише смисловий компонент твору, а й гумористичний ефект, який він несе. Таким чином, постає питання щодо ефективності використання перекладацького коментаря при перекладі гумору.

Розгляньмо приклад, де в основі гумору лежить реалія: «*Harris said that, as an object to hang over a flower-bed in early spring to frighten the birds away, he should respect it; but that, considered as an article of dress for any human being, except a Margate nigger, it made him ill*» [7, с. 40]. Тут герой висловлює думку з приводу надто яскравої куртки. Гумор тут базується на використанні реалії «Margate nigger», що відноситься до популярної на час написання твору форми розваги – менестрелі, де загримовані під чорношкірих білі актори у строкатому вбранні виконували комічні сценки із життя чорношкірих. При прочитанні у вихідного читача відразу з'являється відповідний образ, який викликає усмішку. Але цільовий читач гумору не розпізнає. У перекладі: «*Гарріс відповів, що повісити її над грядками навесні, відстрашувати птахів, мабуть, можна, але на саму думку, що її могла б надягти якась людина, крім хіба маргітського негра*, його бере млість.*У Маргіті, курортному містечку на східному узбережжі Англії, естрадні співаки, загримовані під негрів, співали негритянські пісні*» [2, с. 67]. Коментар тут допомагає зберегти гумористичний ефект, даючи цільовому читачу той

образ, який виникає і в свідомості англійця. Таким чином, перекладач намагається створити в уяві цільового читача той самий образ і зберегти гумор.

Існує думка, що «нерозуміння гумору, що пов'язане із незнанням реалії легко знімається при наявності коментарів» [4, с. 13]. Однак, варто зважати, що необдумано поданий коментар може призвести і до зовсім неочікуваної реакції читача. Розглянемо приклад: «*We began to wonder whether there were only four islands or more, or whether we were near the islands at all, or whether we were anywhere within a mile of where we ought to be, or in the wrong part of the river altogether; everything looked so strange and different in the darkness. We began to understand the sufferings of the Babes in the Wood*» [7, с. 95]. Тут герої випадково заблукали по дорозі із пабу до річки і порівнюють свої пошуки із стражданнями дітей із казки «*Babes in the Wood*», відомої практично кожному англійцю. Порівняння виходить досить гумористичним, якщо знати той факт, що у казки кінець зовсім не щасливий, а герої твору сплутали дорогу, бо були напідпитку. Цільовому ж читачу згадана казка невідома. Перекладач додає наступний коментар: «*Ми вже почали думати, що, можливо, островів було не чотири, а більше, і невідомо, чи взагалі ми перебували біля тих островів. Можливо, ми були десь зовсім в іншому місці, за милю від того місця, де мали б бути, а може ми вийшли до річки не там, де треба. У темряві все було дивним і незнайомим. Ми починали розуміти як страждали залишені в лісі маленькі діти**. **Ідеться про двох дітей-сиріт, персонажів англійської казки «Діти у лісі», які були залишені в лісі і померли, і пташки вкрили їх своїм пір'ям*» [3, с. 169]. У даному випадку коментар хоч і дає уявлення цільовому читачу про реалію, та повністю стирає гумор. Адже, прочитавши коментар у читача навряд чи виникне бажання сміятись.

Розглянемо приклад, в якому гумор ґрунтується на прийомі деформації ідіоми: «*‘- I speak as I find, me,’ he said. ‘Always have done, always will--’ ‘- And what is it that you call a spade?’ said Lord Vetinari. ‘- What? Never use spades,’ said the glowering dwarf. ‘Farmers use spades. But I call a shovel a shovel.’*» [8, с. 42]. В наведеному прикладі розмова йде між правителем міста, який у своїй фразі натякає на відомий вираз «*to call a spade “spade”*», що означає «називати речі своїми іменами; говорити чесно, відкрито» та гномом-робочим, який не розуміє натяк правителя і сприймає фразу буквально. Звісно, фраза «назвати лопату лопатою» невідома у цільовій культурі та не викликає аналогічних асоціацій. У перекладі: «*- Я говорю, як звик, - сказав він, - і називаю речі своїми іменами... - А що ви називаєте лопатою? - урвав Правитель. - В житті не тримав у руках лопати, - ображено сказав гном. - «Лопати» бувають у селян. Але я називаю заступ заступом!**» [6, с. 26]. Перекладач відтворив діалог практично слово в слово, додавши наступний коментар: «**«Назвати лопату лопатою» - англійська ідіома, що означає «назвати речі своїми іменами». Чергова гра слів - у даному разі між інтелігентом Ветінарі та не обтяженим зайвою ерудицією гномом.*» [6, с. 210]. У цьому випадку за допомогою коментаря перекладач уникає необхідності шукати способи відтворення гумору у самому тексті твору. Однак, таким чином, перекладач спотворює і зміст оригінального твору, і гумористичний елемент, адже те, що пояснили вже не є смішним.

Проведений аналіз використання коментарів при відтворенні гумору у художній літературі дозволяє зробити наступні висновки:

1. Коментар доцільно використовувати для того, щоб створити у свідомості

цільового читача той самий образ, який виникає у свідомості вихідного. Таким чином, читач отримує необхідний образ для сприйняття і розуміння гумору оригіналу. Такий підхід дає перекладачу можливість передати текст на іншій мові без особливих змін, а також розширити культурологічні знання читачів перекладу.

2. Формулювання коментаря має бути продуманим, адже непродуманість може призвести до спотвореного або негативного сприйняття гумористичного елементу читачем.

3. Доцільність використання коментаря для пояснення механізмів створення гумору є досить сумнівною. Адже, по-перше, таким чином спотворюється оригінальний текст твору, а по-друге, пояснений гумор втрачає силу свого ефекту, у порівнянні з гумором, який читач сприймає і розуміє сам.

Варто зазначити, що використання коментаря при перекладні гумору має бути вмотивованим, адже перекладач ризикує переобтяжити текст твору. Тож, надмірне використання коментарів не принесе позитивного ефекту.

Отже, перекладацький коментар може успішно використовуватись як допоміжний спосіб при відтворенні гумору в художньому творі. За умови доцільного використання, перекладацький коментар може поповнити прогалини у знаннях цільового читача і, таким чином, дозволити йому осягнути гумористичне наповнення твору.

Література:

1. Гусева А.А. Интертекстуальность как переводческая проблема (на материале романа Дж. Джойса «Улисс» и его перевода на русский язык) : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : 10.02.20. - М, 2010. - 20 с.
2. Джером К. Джером Троє в одному човні (як не рахувати собаки). Оповідання / Джером К. Джером ; пер. з англ. Юрій Лісняк – К.: «Дніпро», 1974. – 311 с.
3. Джером К. Джером Троє в одному човні (якщо не рахувати собаки) / Джером К. Джером ; пер. з англ. Олег Якушик – К.: «Країна Мрій», 2011. – 250 с.
4. Карасик А.В., Карасик В.И. Непонимание юмора в межкультурном общении / А.В. Карасик, В.И. Карасик // Язык, коммуникация и социальная среда. Межвузовский сб. науч. тр.– Воронеж, 2011. – Вып 1. – С. 13-28.
5. Кобякова І.К, Столяренко В.М., Категоризація гумору: лінгвокультурні аспекти / І.К. Кобякова, В.М. Столяренко // Вісник Сумського державного університету. Серія «Філологія», – Вид-во Сумського державного університету, Суми: 2008. - № 1'2008. – С. 40-44. – ISSN 1817-9215
6. Пратчетт Т. Правда [Електронний ресурс] // Террі Пратчетт; пер. з англ. Олександр Михельсон – Буквоїд, 2010. – 125 с. – Режим доступу до тексту: http://bukvoid.com.ua/library/terri_pratchett/pravda_pereklad_-_oleksandr_mihelson/1.html.
7. Jerome K. Jerome Three men in a boat (to say nothing of the dog) / Jerome K. Jerome, 1889. – 126 p.
8. Pratchett T. The Truth / Terry Pratchett // London : Doubleday a division of Transworld Publishers, 2000. – 319 p. – ISBN0385-6010-26.

ПРЕДЛОЖЕНИЯ СО СЛОЖНЫМ РАСПРОСТРАНЕННЫМ ОПРЕДЕЛЕНИЕМ В СОДЕРЖАНИИ ПОДГОТОВКИ ПЕРЕВОДЧИКОВ

Синтаксические конструкции немецкого языка могут значительно отличаться от структурного строя украинского и русского языков. Это характерно и для немецкого языка области науки. Некоторые исследователи говорят даже об отдельной грамматике немецкой научной речи [например, 2; с.3]. Существуют грамматические конструкции, встречающиеся в научных текстах немецкого языка достаточно часто. К таким структурам относится и распространенное определение, которое имеет большое значение в немецком языке, поскольку, в частности, позволяет значительно увеличивать объем содержания предложения, разгружая группу сказуемого, что открывает новые возможности для передачи других значений в предложении [1; с.7]. Иногда распространенное определение может иметь значительный размер, состоять из многих элементов, что обусловлено как стилем научного языка, так и характером письменного изложения на немецком языке [2; с.3].

Поскольку распространенное определение включает в себя разнообразные части речи, то для его узнавания в предложении и понимания требуется хорошее знание особенностей этих частей речи, в частности, исследователи называют знания рода, склонения и образования множественного числа существительных [например, 1; с.26; 2; с. 157].

Распространенные определения могут состоять как из двух слов, так и из многих, например, из существительного с предлогом, из определений к существительному и различных наречий [2; с.154-155].

Однако излишнее усложнение распространенного определения может приводить к затруднению понимания, как самого определения, так и всего предложения. Иногда происходит даже затемнение содержания предложения [1; с.8]. Грамматисты приводят примеры тяжеловесных фраз, отмечая, однако, их относительную редкость в современном немецком языке: „Die nach Massgaben des für die Zuhörer verfügbaren Raumes noch übrigen Eintrittskarten können abgeholt werden“.

“Sie sah sich heranwachsen im Hause ihres Vaters, des alten reichen Kaufherrn ein von Luxus umgebenes, durch Schmeicheleien verwöhntes und doch inmitten alles Reichthums ein armes, weil von keiner Mutter behütetes Mädchen“ [1; с.8].

Если распространенные определения, состоящие из немногих элементов при хорошем знании немецкого языка, как правило, легко узнаются и понимаются, то многословные, отягощенные конструкции, употребляемые либо со стилистической целью, либо для речевой экономии, когда автору соответствующего текста более важным представляется увеличение объема содержания, а не легкость для понимания (иногда это происходит тогда, когда в малом объеме требуется уместить значительное содержание), могут не всегда узнаваться и пониматься легко и быстро. Тем более это сложно для лиц, недостаточно владеющих немецким языком. Нелегким для таких

лиц будет и понимание осложненных синтаксических конструкций, возникших из-за недостаточного речевого искусства автора текста, или же по внешним причинам, например, когда текст должен был быть составлен в короткое время, исключающее его стилистическое совершенствование и редакторскую обработку.

Для понимания и перевода отягощенных распространенных определений, специалисты рекомендуют твердое знание языковых категорий, образующих эти грамматические конструкции, а также умение анализировать, как предложение с целью найти в нем распространенное определение [например, 1; с.25-26], так и само распространенное определение с целью понять его значение. Приводятся различные примеры такого анализа сложных предложений [например, 1; с.25-26; 2; с.155-158; 3; с.93-100; с.107-111]. Предлагаются отдельные группы упражнений для тренировок, анализа, проверки усвоения разнообразных грамматических категорий и лексических единиц, необходимых для умения узнавать, понимать и применять распространенные определения.

Упражнения на основе сложных распространенных определений немецкого языка целесообразно рекомендовать для работы со студентами, имеющими высокий уровень владения немецким языком, в частности, для индивидуальной работы с желающими улучшить свой языковой уровень, развивать свои знания иностранного языка. Таким студентам можно предложить для изучения специальную литературу по данному вопросу, а также привлекать их к научным исследованиям в данной области.

Упражнения со сложными распространенными определениями могут применяться как одно из средств контроля усвоения лексико-грамматических структур немецкого языка, поскольку они содержат разнообразные части речи и требуют определенных универсальных знаний и умений для их понимания. Подобные предложения могут стать также частью заданий, предназначенных для тренировки навыков понимания и перевода сложных научных и деловых текстов немецкого языка или на мастерство перевода.

Литература

1. Вайсберг И.Г. Распространенное определение (со стержневым словом-прилагательным) в немецком языке / И.Г. Вайсберг; Одесский педагогический институт иностранных языков. – Одесса, 1956. – 38 с.
2. Граматичні основи перекладу німецьких фахових текстів: навчальний посібник / В.Т. Воробйов, І.П. Косинські, О.М. Турчак; Дніпропетровський ун-т економіки та права. – Дніпропетровськ: видавництво ДУЕП, 2005. – 252 с.
3. Косилова М.Ф. Путеводитель по немецкому предложению: пособие по переводу научных текстов по химии / М.Ф. Косилова. – М.: Издательство Московского ун-та, 1971. – 196 с.

ОСОБЕННОСТИ ИЗУЧЕНИЯ РАСПРОСТРАНЕННЫХ ОПРЕДЕЛЕНИЙ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА В АСПЕКТЕ ИХ УЗНАВАНИЯ И ПОНИМАНИЯ

При изучении иностранных языков большое значение имеет знание особенностей образования и применения сложных лексико-грамматических структур. Их освоение часто представляет собой значительную трудность для студентов. Одной из таких структур в немецком языке является распространенное определение, употребляемое в предложении вместе с существительным.

Распространенные определения в немецком языке, являясь сложным явлением, могут рассматриваться в разных аспектах: 1) в аспекте узнавания в тексте и понимания; 2) в аспекте перевода на родной язык (на другой язык); 3) как одно из средств оформления мыслей на немецком языке в активной речи; 4) в аспекте перевода на немецкий язык с других языков. В настоящей работе мы рассматриваем особенности изучения распространенных определений немецкого языка в письменном тексте с целью их узнавания и понимания.

Распространенное определение в немецком языке представляет собой определенную трудность для изучения и понимания, поскольку может включать в себя целую группу других грамматических явлений, усвоение которых также требует обширных знаний. Это, в первую очередь, знание артиклей и особенностей их употребления в немецком языке, так как распространенное определение начинается с артикля (с нулевого артикля) или заменяющего его местоимения, применяемого по правилам, близким к правилам употребления артикля. Необходимо знать, в каких ситуациях применяется определенный, неопределенный и нулевой артикль, а также изменения артикля в зависимости от падежа существительного, с которым этот артикль согласуется. Следует обратить внимание студентов на тот факт, что падеж, в котором находится существительное и, соответственно, артикль, может зависеть не только от смысла предложения или словосочетания, но и от некоторых формальных факторов.

Известно, что в немецком языке есть три группы предлогов, которые всегда (конечно, за исключением некоторых исторических, диалектных, малораспространенных вариантов, а также других случаев отклонения от нормы литературного языка) должны согласовываться с существительным и артиклем в соответствующем падеже. Это, например, наиболее распространенные предлоги *mit, nach, aus, zu, von, bei, seit, außer, entgegen, gegenüber*, требующие после себя дательный падеж (Dativ), предлоги *durch, für, ohne, gegen, um, bis, entlang*, требующие винительный падеж (Akkusativ) и предлоги *während, wegen, trotz, an (statt), anlässlich, unweit*, требующие после себя родительный падеж (Genitiv).

Для правильного узнавания в тексте и применения требуется твердое знание этих групп предлогов [2].

Форму артикля определяют также и многие глаголы немецкого языка.

Речь идет о так называемом управлении глаголов, когда соответствующий глагол требует применения с ним существительного в определенном падеже или предлога с определенным падежом. Группы таких глаголов следует также твердо знать, для чего специально их выписывать и заучивать.

Все это связано с первым этапом узнавания распространенного определения в предложении – по артиклю или по заменяющему его местоимению.

Дополнительную трудность представляет собой распространенное определение внутри предложения, при этом имеющее нулевой (отсутствующий) артикль. Речь может идти также о так называемой неполной рамке (отсутствие полной рамки). Пример такого, достаточно редкого случая в немецком языке, комментирует, например, И.Г. Вайсберг [1; С. 25-26]. Считаем целесообразным привести этот комментарий как один из наиболее удачных вариантов представления этой сложной проблемы: «Следует, наконец, остановиться на тех немногочисленных случаях, когда отсутствует полная рамка. Например: «Die Röntgenuntersuchung ... erfolgt zu dem Zweck im Innern des Stückes vorhandene, auf andere Weise ohne Zerstörung des Stückes nicht nachweisbare Fehlstellen aufzufinden» (Glocker)». Определяемое слово «Fehlstellen» не имеет при себе артикля, так как по смыслу требуется неопределенный артикль во множественном числе, который, как известно, множественного числа не имеет. Границами обоих распространенных определений являются соответственно «im ... vorhandene» и «auf ... nachweisbare». При анализе текста можно заметить, что недостает слова, которое могло бы соединить два словосочетания «zu dem Zweck» и «im Innern». Стоит, однако, прочесть еще несколько слов, как становится ясно, что непосредственной связи между этими двумя словосочетаниями быть не может, поскольку сочетание «im Innern» относится к прилагательному «vorhandene» и определяет его в качестве обстоятельства места; сочетание же «zu dem Zweck» относится к глаголу «erfolgt». Таким образом, выясняется, что стоящие рядом слова относятся к разным словам, но не друг к другу, следовательно, в тексте обнаружено распространенное определение.

Следующим этапом будет нахождение в тексте существительного, согласующегося с прилагательным «vorhandene» в роде, числе и падеже. Таким существительным является «Fehlstellen». Между прилагательным «vorhandene» и существительным «Fehlstellen» расположено еще одно сложное распространенное определение «... auf andere Weise ohne Zerstörung des Stückes nicht nachweisbare Fehlstellen» [1; С. 25-26].

На примере такого обширного комментария даже одного предложения из научно-технического текста, видно, каким сложным может быть распознавание и понимание распространенного определения в немецком языке. Встречаются, однако, такие предложения в практических текстах относительно редко, поэтому для хорошего их освоения следует подбирать специальные упражнения с такими «отягощенными» формами. Предложения могут быть взяты из оригинальных текстов, при этом возможно их упрощение за счет изъятия или замены сложных научных и технических терминов, оставляя только сложную конструкцию, или же составлены специально. Также целесообразно выделять специальное время для работы над такими многословными предложениями письменно (самостоятельно или под руководством преподавателя). При этом особое внимание обращать

на распространенные определения, не имеющие артикля или заменяющего его местоимения, а также с артиклем в косвенных падежах.

Кроме того, для узнавания и понимания распространенных определений необходимо знать особенности образования прилагательных и причастий (Partizip I и Partizip II), а также их изменения в зависимости от падежа существительного, с которым они согласуются.

Выводы

1. При рассмотрении распространенных определений немецкого языка следует учитывать как грамматическую, так и лексическую сторону языка.

2. Распространенное определение в немецком языке может включать в себя целую группу других сложных грамматических явлений.

3. Для уверенного узнавания в тексте и понимания распространенных определений следует иметь твердые знания, связанные с особенностями применения артиклей, заменяющих их местоимений, прилагательных и причастий.

4. Особую сложность представляют собой распространенные определения с нулевым артиклем, отягощенные многими другими элементами и находящиеся внутри предложения. Наиболее целесообразно изучать их отдельно с помощью специально подготовленных упражнений.

Литература

1. Вайсберг И.Г. Распространенное определение (со стержневым словом прилагательным) в немецком языке / И.Г. Вайсберг; Одесский педагогический институт иностранных языков. – Одесса, 1956. – 38 с.
2. Смеречанський Р.І. Довідник з граматики німецької мови. – К., 1989. – 302 с.

